Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Рада молодих учених ПНПУ імені В. Г. Короленка
Студентська рада ПНПУ імені В. Г. Короленка

ОСВІТНІ Й НАУКОВІ ВИМІРИ ГЕОГРАФІЇ ТА ТУРИЗМУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
для студентів, аспірантів, молодих вчених

м. Полтава, 18 листопада 2020 року

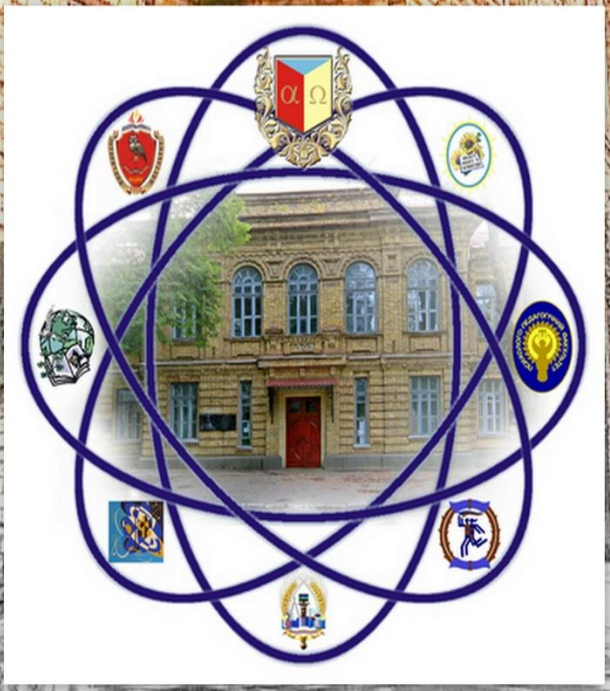

Полтава, 2020

УДК 91+338.48(062)
О-72

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка заборонено

Редакційна колегія:

Шевчук С. М. – проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, доктор географічних наук, професор;
Кравченко П. А. – доктор філософських наук, професор, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
Вішнікіна Л. П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
Шуканов П. В. – доктор географічних наук, доцент, професор кафедри туристичного та готельного бізнесу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;
Назаренко Т. Г. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділом навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України;
Шуканова А. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
Федій О. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
Сарнавський С. П. – асистент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
Лимарь Т. В. – асистент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Друкується згідно з Ухвалою Вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, протокол № 5 від 26.11.2020 року

О-72 Освітні й наукові виміри географії та туризму: матер. Всеукраїнської науково- практ. інтернет-конф. для студентів, аспірантів, молодих вчених (м. Полтава, 18 листопада 2020 р.) / відп. ред. О. А. Федій. Полтава. 2020. 143 с.

Збірник містить матеріали, які надіслані до участі у Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції для студентів, аспірантів, молодих вчених «Освітні й наукові виміри географії та туризму». Матеріали збірника висвітлюють актуальні питання модернізації змісту і організації освітнього процесу у закладах вищої й загальної середньої освіти, що спрямовані на формування професійної компетентності фахівців з географії та туризму на засадах сучасних суспільних потреб. Публікації скомпоновані за тематичними напрямками: модернізація структури, змісту і методичних засад географічної освіти; природничо-географічні студії: методологія і практика; суспільно-географічні студії: теорія, українознавство, регіонознавство; географія рекреації й туризму.

УДК
91+338.48(062)

Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідальні автори.

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1
МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ, ЗМІСТУ І МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

М. Г. Криловець, В. С. Шустова
КРАЄЗНАВЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ…… 7
А. О. Логінова
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ГЕОГРАФІВ…….……..... 11
Т. Г. Назаренко, Н. В. Шиліна, Л. С. Неділько
СТВОРЕННЯ КРАЄЗНАВЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ В МІСЦЕВИХ ПРИРОДНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСАХ..... 15
Л. П. Вішнікіна, Л. С. Галушка
ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ ЯК НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ……. 18

РОЗДІЛ 2
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА

В. П. Воровка
СТРАТЕГІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я…….....……... 21
О. О. Давиденко (наук. керівник – С. М. Шевчук)
РОЛЬ РІЧОК І РІЧКОВИХ ДОЛИН У ЛАНДШАФТНІЙ СФЕРІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ Р. УДАЙ У СКЛАДІ ПИРЯТИНСЬКОГО НПП)……... 24
С. П. Сарнавський, В. В. Єрмаков, О. А. Федій
ТРАНСФОРМАЦІЯ РІЧКОВОЇ МЕРЕЖІ В МЕЖАХ БАСЕЙНІВ РІЧОК ХОРОЛУ ТА ГОВТВИ……..... 26
В. Г. Смирнова, С. С. Зубенко
МАКСИМАЛЬНІ РІВНІ ВОДИ ТА КАТАСТРОФІЧНІ ПОВЕНІ НА РІЧЦІ ВОРСКЛА В МІСТІ ПОЛТАВА……. 30
С. П. Сарнавський, Д. О. Хмелевський
МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ГІПСОМЕЖІ ФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПЛАВИ РІЧКИ ВОРСКЛА)…….…..... 32

Ю. В. Яцентюк, В. М. Воловик, О. О. Гончар
ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ……..……... 38
А. А. Шуканова, О. С. Сафронов
ВИКОРИСТАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД ПОЛТАВЩИНИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА ……. 43

РОЗДІЛ 3
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ: ТЕОРІЯ, УКРАЇНОЗНАВСТВО, РЕГІОНОЗНАВСТВО

Д. М. Білоконенко
ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ НАРОДЖУВАНОСТІ В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ …… 46
В. В. Борисова, С. І. Сюткін
ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА МОЛОЧНОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 50
В. О. Глухота, Р. І. Демченко
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ЯВИЩЕ: ДЕПРЕСИВНА ТЕРИТОРІЯ. ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ..... 54
Ж. М. Корчинська
АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ (В ПЕРІОД 1991-2019 РР.) ТА СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА ІРШАВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ..…….....……... 58
Т. В. Лимарь
МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ..... 63
С. В. Мантуленко, Є. С. Дворняк
ГЕОГРАФІЯ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОЩУВАННЯ РАВЛИКІВ (ГЕЛІЦЕКУЛЬТУРА) В УКРАЇНІ. ……..……. 66
М. Ю. Погрібняк (наук. керівник – С. М. Шевчук)
ФІНАНСОВА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ОТГ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ…….… 71
О. А. Федій, О. С. Риндюк
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛІЗОРУДНИХ РОДОВИЩ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 74
Б. П. Яценко, Н. С. Корома
СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ КРАЇНОЗНАВСТВА…….……... 78

РОЗДІЛ 4
ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ Й ТУРИЗМУ

Л. В. Атаман
БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ПОДІЛЛЯ ЯК ОБ'ЄКТИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ..... 82
З. В. Гостюк
ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ЯК ОДИН З КРИТЕРІЇВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В ЛАНДШАФТАХ ПОКУТСЬКИХ КАРПАТ..... 85
І. Ю. Жердієва
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ 88
А. І. Лазаренко
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ..... 91
М. Г. Ліганенко, Н. С. Мільчева
ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНФРАСТРУКТУРА НАПРЯМКУ ОДЕСА-РЕНІ 94
М. М. Лісковацька
ТРАВЕРТИНОВІ ТЕРАСИ СВІТУ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ..... 99
А. Г. Мелконян, А. І. Литовченко
ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ. РОЗРОБКА МАРШРУТУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ШИШАЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ «СТЕЖКАМИ В. Г. КОРОЛЕНКА» ……..... 103
В. С. Пацюк, І. М. Пікалюк
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ГОТЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ПРЕМ'ЄР» 107
І. М. Постернак, Є. В. Чумаченко, С. О. Постернак
ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОДЕСИ..... 111
О. Ю. Романова
ОЦІНКА ГЕОТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СКЕЛЬНИХ ПІСКОВИКОВИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ..... 115
Д. С. Урбанська
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА РОЛЬ ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКОГО КОРДОНУ)..... 118
Н. С. Хоменко (наук. керівник – О. А. Федій)
РОЗВИТОК ТУРИЗМУ У ПРИАЗОВ'Ї..... 122
В. А. Худавердієва, І. О. Бережна
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ..... 126

Л. В. Чорна
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ГЕОГРАФІЇ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ……. 131
О. А. Федій, С. А. Черкашина
РОЛЬ ТРАНСПОРТУ В ОБСЛУГОВУВАННІ ТУРИСТІВ..... 135
А. А. Шуканова, В. С. Зоненко
ОСОБЛИВОСТІ АНІМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДІТЕЙ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТСЬКОГО ГОТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ «ORANGE COUNTY ALANYA» (ТУРЕЧЧИНА) ……. 136

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ …… 139

РОЗДІЛ 1
МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ, ЗМІСТУ І МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.016:908

КРАЄЗНАВЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

М. Г. Криловець
km50@ukr.net
кафедра географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

В. С. Шустова
km50@ukr.net
кафедра географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Вдосконалення вищої педагогічної освіти і введення нових освітніх стандартів ставить перед вищою школою завдання модернізації змісту і методів підготовки майбутнього вчителя. Пріоритет ідей гуманізації і демократизації розвиваючого навчання, розвитку школи, формування рекреаційної та екологічної культури вимагає введення в підготовку вчителя краєзнавчого компоненту. Краєзнавчий компонент має стати провідним у процесі навчання і виховання учнів.

Краєзнавство і туризм заслужено відзначені як ефективні педагогічні засоби активізації всієї навчально-виховної та організаційно-методичної роботи. Зміст, організаційні форми і методи сучасного шкільного краєзнавства і туризму визначаються цілями та завданнями суспільного виховання, вимогами навчальних програм, особливостями історичного минулого, конкретними природними й соціально-економічними умовами рідного краю.

Важливою складовою професіоналізму вчителя є краєзнавча підготовка. До певної міри, вона функціонує як суттєва передумова виховного впливу на особистість й утвердження гуманістичних тенденцій, як оберіг духовних цінностей певного етапу, трансформуючи, водночас, кращі надбання культури народу з минулого в майбутнє, забезпечуючи неперервність життєдіяльності поколінь.

Дані нашого дослідження свідчать, що рівень професійної підготовки вчителів до виховної роботи засобами краєзнавства лише до певної міри відповідає сучасним вимогам. Такий стан обумовлений тим, що у вузівській системі підготовки ще недостатньо використовуються можливості для практичного втілення краєзнавчих ідей. Головну причину зазначеного вбачаємо в тому, що підготовку майбутніх педагогів до краєзнавчої діяльності в педагогічній теорії досліджено ще недостатньо.

Краєзнавство здавна визнано одним із найважливіших засобів зв’язку навчання та виховання з життям – одного з основних принципів педагогіки. Використання місцевого матеріалу привертало увагу видатних педагогів

минулого Я. А. Коменського, І. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо. Їх ідеї про виховання з урахуванням місцевих умов у подальшому мали значний вплив на розуміння сутності краєзнавства, його місця і функцій у навчанні і вихованні дітей. Видатні німецькі педагоги А. Дістервег, К. Ріттер, Х. Зальцман; російський Д. Семенов підкреслювали, що краєзнавство слід реалізувати у формі особливого предмету – вітчизнознавство. Важливу роль краєзнавчому принципу виховання відводили такі вітчизняні педагоги, як П. Редкін і К. Ушинський.

Важливе місце у краєзнавчій роботі в системі вдосконалення навчально-виховного процесу в школах надавали П. Блонський, О. Духнович, А. Макаренко, А. Пінкевич, В. Сухомлинський. Проте поглиблене дослідження ролі і місця краєзнавства в загальній системі освіти і виховання, специфічних особливостей, змісту, форм та методів краєзнавчої роботи розпочалося лише в 60-ті роки минулого століття (М. Баранський, О. Барков, П. Бурдейний, І. Матрусов та ін.), згодом у цьому напрямі працювали Т. Вайда, М. Кострица, Т. Міщенко, В. Обозний, М. Откаленко, О. Тімець, М. Топузов, Б. Чернов та ін.

Аналіз науково-педагогічної літератури та спеціальних досліджень окремих напрямів розвитку освітньо-виховного краєзнавства останніх років показує, що характер досліджень краєзнавчої освіти, в основному, визначають досить загальні підходи, що поєднуються з вузькоспеціалізованим пошуком у межах усталених поглядів на краєзнавчу освіту.

Останнім часом дослідники, критично оцінюючи результати в галузі освіти та виховання, усе частіше звертаються до проблеми спеціальної підготовки майбутнього педагога, до його готовності розв’язувати низку краєзнавчих завдань (Л. Голуб, В. Бондаренко, В. Синиця, В. В. Смаль, О. В. Корнєєв, М. Ю. Кострица, В. О. Шевченко, В. В. Обозний, О. В. Тімець, Б. О. Чернов, Б. П. Пангелов, Ю. М. Філоненко та ін.). Водночас автори зазначають, що практика підготовки вчителя до краєзнавчого виховання, яка на сьогодні склалася, є недостатньо ефективною.

Краєзнавча освіта майбутнього вчителя – це процес і результат становлення фахівця, який, опанувавши досвід і цінності регіональної культури, здатний професійно використовувати їх у педагогічній діяльності.

За дидактикою, краєзнавство – один із важливих засобів виховання людей, одна з дійових форм організації педагогічного процесу, одне із джерел довідкової інформації про край як частину території в адміністративному, етнографічному або фізико-географічному розумінні.

Визнання краєзнавства ефективним засобом виховання студентів обумовлено багатьма факторами. Краєзнавство – це оволодіння конкретними знаннями про специфічні особливості розвитку регіону; засвоєння краєзнавчих знань сприяє формуванню в молоді діалектичного мислення. Краєзнавство – це шлях безпосереднього чуттєво-раціонального пізнання конкретних об’єктів довкілля, ефективний засіб патріотичного, трудового, фізичного виховання, розвитку громадської активності та професійної орієнтації. Таким чином, краєзнавство виконує навчальну, розвивальну і виховну функції. Тому воно має посісти чільне місце в системі факторів удосконалення виховання

майбутніх учителів для національної школи та підвищення рівня загальноосвітніх знань, морального виховання студентів загалом.

Краєзнавство є найважливішим чинником екологічного, морального, трудового, естетичного й фізичного виховання школярів. Воно сприяє розширенню світогляду, розвиває пізнавальні інтереси учнів, формує практичні навички, допомагає у виборі професії. Воно має охоплювати географічний, історичний, літературний та інші напрями. Всі ці напрями є основними структурними елементами загальношкільного краєзнавства й тісно взаємопов'язані між собою як за своїм змістом, так і за формою організації та методики проведення.

Зміст професійної готовності до реалізації функцій краєзнавства у виховній роботі поєднує пізнання можливості впливу близького, доступного і конкретного матеріалу на морально-емоційну та інтелектуальну сфери особистості студента, наявність інтересу до явищ і подій соціально-політичного, економічного, культурного життя краю і держави загалом, прагнення поєднувати вчительську діяльність із завданнями соціально – політичного змісту й умінням у повсякденні самостійно і творчо використовувати краєзнавчий матеріал у виховній роботі.

Змістом краєзнавства є минуле, сучасне і майбутнє складових компонентів краю: природи, історії, господарства, населення з його побутом і культурою, населені пункти. Ці компоненти перебувають у постійному динамічному зв'язку і мають викладатись у такому ж зв'язку. Вони обумовлюють один одного, взаємно розкривають природничо-наслідкові зв'язки природних і суспільних явищ.

Краєзнавча підготовка поєднує в собі громадську роботу і суспільно корисну працю. Студенти виконують різну організаторську роботу, збирають і обробляють краєзнавчий матеріал, виготовляють наочні посібники, беруть участь у природоохоронних заходах, охороні пам'яток історії і культури, пропагують краєзнавство серед населення, залучають до діяльності учнів під час практики, передають їм набутий досвід.

У краєзнавчій підготовці можна виділити два етапи: навчально-освітній і науково-дослідницький. На першому етапі головна увага спрямовується на вивчення свого краю, студенти набувають певних знань про нього, оволодівають елементарними вміннями і навичками працювати самостійно. Під час цього етапу студенти визначають мету і вибирають об'єкт дослідження, попередньо ознайомлюються з об'єктом за допомогою різних джерел (літературних, картографічних, статистичних), складають план дослідження, розподіляють обов'язки між членами групи, готують кошторис, спорядження, документацію.

На другому етапі – відбувається безпосереднє дослідження об'єкта за допомогою відповідних методів, властивих певним наукам. Питома вага географічного методу у краєзнавстві більша, ніж інших наук. Під час завершальної – камеральної (лабораторної) обробки зібраних матеріалів проводиться зіставлення і порівняння фактів, обчислення коефіцієнтів,

систематизація, оформлення таблиць, схем, діаграм, складання колекцій, написання характеристик, висновків і пропозицій.

У процесі туристичної підготовки майбутніх учителів-географів необхідно акцентувати увагу студентів на вивчення історії туризму в Україні і світі, ознайомити з формами туристично-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді, нормативними документами з питань туристичної роботи з учнями і студентами.

У процесі фізичної і технічної підготовки студентів потрібно ознайомити із тактикою і технікою пішохідного туризму (рух стежками, на підйомах, спусках, на бродах, у густому лісі) і технікою страховки. Студенти мають навчитись використовувати в походах основну мотузку, репшнур, обв'язку, карабін, пристрої для спуску, альпеншток, льодоруб, знати техніку зав'язування вузлів, організацію переправ через річку.

При підготовці до походу студенти мають навчитись розробляти маршрути за тривалістю, протяжністю і складністю, розподіляти обов'язки серед членів групи, складати план-графік походу, вибирати місця ночівлі, оформляти похідну документацію а також організовувати спорядження для походу (особисте, групове, спеціальне), укладати рюкзак, складати кошторис походу.

Особливу увагу необхідно приділити заходам із забезпечення безпеки у походах: протипожежним (під час влаштування бивака), гігієнічним (під час приготування їжі, використання грибів, ягід), обеззараженню води, під час грози тощо. Необхідно навчити студентів прийомам самоконтролю, умінню оцінювати свої сили і можливості, підтримувати психологічний «клімат» у групі. Також потрібно навчити уникати травматизму і захворювань у поході, надавати долікарняну допомогу при нещасних випадках.

Програма має забезпечити такий рівень туристської підготовки майбутнього вчителя географії, щоб він зміг організовувати та проводити ступеневий похід або похід першої категорії складності та підготувати учнівську команду до туристичних змагань міського та районного рівня.

У процесі краєзнавчої підготовки студенти мають вивчити географічне положення, політико-адміністративний устрій, фізико-, політико-, транспортно-еколого-географічне положення своєї області, положення відносно основних сировинних баз, ринків збуту, найбільших промислових вузлів України, також знати історію заселення, становище своєї території у часи Київської Русі, монголо-татарщини; у складі Литовського князівства, Московської держави, Польщі; у період козаччини; у складі Російської імперії, Радянського Союзу, незалежної української держави.

Має детально вивчатись геологічна будова, рельєф та корисні копалини, кліматичні умови, внутрішні води, найбільші річки та озера, грунтово-рослинний покрив, тваринний світ, ландшафтна структура і фізико-географічне районування свого краю.

Заслуговують на увагу питання динаміки чисельності, демографічної ситуації, статево-вікової структури населення, національного складу жителів, особливостей розміщення населення, трудових ресурсів та специфіки

зайнятості населення, культури і побуту. Студентам потрібно дати також знання про господарський комплекс області, його галузеву структуру, зміни, що відбулися останніми десятиліттями, дати характеристику тенденцій розвитку та розміщення галузей промисловості, ознайомити з екологічною ситуацією, дати відомості про природно-заповідний фонд області.

На нашу думку, краєзнавчий матеріал потрібно давати і при читанні інших курсів. Так, наприклад, у курсі геології мають розглядатися геологія, мінерали, гірські породи свого краю; у курсі землезнавства – карст, суфозія, зсуви, яри, балки; у курсі фізичної географії – рельєф, клімат, води, рослинність, грунти, тваринний світ; у курсі економічної географії – господарство та ін.

У курсових роботах також може відобразитися краєзнавча спрямованість викладання. Студенти можуть виконувати, наприклад, такі теми: «Гідрологічна характеристика озера Трубин», «Розвиток сітки ярів у басейні р. Лисогір», «Фізико-географічна характеристика басейну р.Сейм» та ін.

Потрібно намагатися, щоб студенти у процесі навчання постійно поглиблювали свої знання, оволодівали науковою методикою краєзнавчого пошуку, бо у краєзнавстві – невичерпне джерело духовності і культури нашого народу. Майбутній учитель має знати, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках значно їх поліпшить, підвищить зацікавленість учнів предметом.

Список використаних джерел: *1. Збірник навчальних програм дисциплін географічного циклу для спеціальностей «географія та біологія» і «Географія та основи економіки». – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ імені Миколи Гоголя, 2000. – 98 с.; 2. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм: Навч. посібник для студ. геогр.. фак. / М. П. Крачило. – К.: Вища школа, 1994. – 191 с.; 3. Криловець М. Г. Фахова та методична підготовка майбутніх учителів географії: теорія і практика / М. Г. Криловець. Ніжин: Видавництво НДУ ім.. М. Гоголя, 2007. – 301 с.*

УДК 37.013.3

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ГЕОГРАФІВ

А. О. Логінова
anila_l@ukr.net
відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

В умовах інноваційних змін розвитку сучасної освіти з’явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих громадянах, здатних до життєвого самовизначення. Але без знань минулого немає майбутнього і для подальшого розвитку суспільства наукова інформація має поповнюватися надбаннями наступників. У цьому плані надзвичайна роль належить шкільній географії. Згідно з положеннями нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, у географічному компоненті освітньої галузі «Природознавство» наголошується на важливості шанування української науки як складника світової культури та розуміння дитиною потреби популяризувати

здобутки українських учених-природничників для зарубіжної спільноти [1]. Тому **метою нашого наукового дослідження** є спроба імплементувати наукову спадщину вітчизняних учених-географів у зміст шкільної географічної освіти.

Сучасний урок географії повинен формувати в учнів можливість міркувати, зіставляти різні точки зору, різні позиції, формулювати і аргументувати власне бачення, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей науки, на свої спостереження і досвід попередніх поколінь вчених. За такої умови, освітній процес перестане бути обтяжливим, нудним, одноманітним, що є запорукою розвитку основних компетентностей в учнів. Для більш глибокого розуміння означеної проблеми є потреба в аналізі навчальної програми з географії на предмет використання наукової спадщини для формування знань, умінь, навичок та цінностей учнів. Відповідно до цього нормативного документа під час формування компетентності спілкування державною мовою учень має усвідомлювати значущість здобутків географічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених [5]. Тоді, у межах теми «Ландшафти України» доцільно створити план аналізу ландшафту українського Полісся за схемою, що була запропонована О.М. Мариничем у науковій праці «Українське Полісся». Учні отримують уривок з твору О.М. Маринича, далі письмово у зошиті готують план доповіді, де розглядають компоненти ландшафту мішаних лісів у так званій вертикальній площині, як: компонент регіону; чинник його розвитку; об’єкт трансформації в результаті антропогенної діяльності; проблемне поле; динамічну (історичну) категорію; засіб оптимізації екологічної ситуації в регіоні. Як результат, такий підхід дає можливість усвідомлено виокремлювати властивості і зв’язки компонентів, що формують територіальну систему.

Формування компетентності спілкування іноземною (рідною) мовою передбачає використання іншомовних навчальних джерел для отримання необхідної інформації географічного змісту. Так, під час вивчення теми «Етнічний склад населення України» вчитель може прочитати для класу уривок з твору П.П. Чубинського «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» і разом з учнями визначити: які етноси проживали на території України у XIX ст., а які зараз; які етноси зникли з території назавжди; чому? Згодом, клас об’єднається у команди для проведення дослідження відповідно до обраної національності, що проживає на території України (українці, татари, білоруси, греки, поляки). Захист командної роботи може презентуватися на мові етносу, у національних костюмах, з традиційними стравами і т.д.

В основі математичної компетентності – застосування математичних методів для розв’язання географічних проблем і задач, що можливо реалізувати на STEM-уроках з теми «Гідросфера та системи Землі». Напередодні, роздати учням текст із твору П.А. Тутковського «Артезіанські води Києва та Південно-Західного краю» про забруднення води у Києві та запропонувати розробити макет водопостачання міста артезіанськими водами. Таким чином, одночасно реалізуємо наукову, технологічну, інженерну і математичну складову STEM-

освіти, де: S (наука) – порівняння петрографічного складу юрських відкладів; T (технології) – проект буріння свердловин; E (технічна творчість) – пропозиція плану споруди київського водопроводу; M (математика) – визначення глибини залягання горизонтів [4].

Компетентність у природничих науках проходить червоною ниткою на всіх етапах вивчення географії. Однак, використання прийому «Фішбоун» допоможе сформувати не лише базові географічні знання, але й визначити найбільш суттєві причинно-наслідкові взаємозв'язки між чинниками та наслідками у досліджуваній проблемі. Наприклад, якщо тема уроку «Ландшафти України» пропонуємо учням уривок з твору О.М. Маринича «Українське Полісся». Формуємо «голову», тобто проблему, що відображена в уривку – українське Полісся. На верхніх «кістках» скелету записуємо причини виникнення проблеми (вигідне географічне розташування вздовж північного кордону України, в межах зони мішаних лісів), а на нижніх — факти, що підтверджують ці причини (наприклад, рельєф, клімат, вода, ґрунт, біота). У «хвості» формуємо висновок та даємо повну характеристику українського Полісся.

Інформаційно-цифрова компетентність формує уміння створювати інформаційні продукти природничо-географічного та суспільно-географічного спрямування. Відповідно до викладених положень, під час вивчення теми «Атмосфера» можливо використовувати технологію скрайбінгу. Це метод розповіді чи пояснення, що супроводжується графічною ілюстрацією основного змісту сказаного. Наприклад, спочатку необхідно познайомити клас з уривком твору О.І. Воєйкова «Сніговий покрив, його вплив на ґрунт, клімат і погоду». Надалі, попросити учнів розробити сценарій своєї майбутньої розповіді у конспекті і оформити почуту інформацію у формі яскравих наочних малюнків. Якщо необхідно «оживити» свою розповідь, це легко створити в програмах PowToon, Sparkol VideoScribe, Moovly або Vyond.

Соціальна і громадська компетентність передбачає ефективну і конструктивну участь у громадському житті. Так, для її формування доречною буде організація проєктної діяльності під час вивчення теми «Туризм» у 9 класі. За допомогою уривку статті К.В. Мезенцева «Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація» учні визначають проблему недостатнього забезпечення населення районів Києва «зеленими» публічними просторами. Далі, формують команди та оголошують основну мету проєкту – моделювання рекреаційного простору району міста Києва (або будь якого іншого міста, селища) з метою «озеленення» публічного простору. На етапі аналітики команди визначають район міста Києва, що потребує рекреаційного наповнення; прописують етапи виконання проєкту; розподіляють обов'язки; встановлюють період виконання кожного етапу. Згодом, опрацьовують географічну літературу, виконують заплановані кроки у дослідженні та «захищають» проєкти у вигляді презентації.

Уміння генерувати нові ідеї та ініціативи, втілювати їх в життя з метою підвищення власного добробуту – основна мета підприємницької компетентності. Найпростіше цю умову досягнути за допомогою ділової гри

«Географічний аукціон» у 9 класі під час вивчення теми «Глобальні проблеми людства». Необхідно організувати команди, а кожному капітану надати однакову суму коштів та картки з природними ресурсами. Надалі зачитати картки з уривками твору М.М. Паламарчука «Раціональне використання природних ресурсів». Для кожної описаної проблеми з уривку твору команди пропонують варіант її вирішення, а також «жертвують» певну кількість коштів або ресурсів зі свого банку. У підсумку учні навчаються приймати рішення, компетентно діяти у ситуаціях, пов'язаних із споживанням та розуміють важливість екологічного підприємництва.

Загальнокультурна компетентність формується через усвідомлення причетності до національної і світової культури через вивчення географії. Найбільш ефективним методом формування ціннісного ставлення до національного географічного наукового надбання є організація позакласного заходу із залученням першоджерел. Наприклад, детально ознайомитись з життям та науковим доробком вченого С.Л. Рудницького, розподілити ролі, створити костюми, прикрасити сцену. За бажання, запросити батьків, старшокласників, вчителів для участі або підготовки.

Тривале перебування в стінах школи, зменшення рухової активності, велике навчальне навантаження часто стають причинами поганого самопочуття дитини, проблем зі здоров'ям і настроєм, втратою інтересу до нових знань. Тому, цікавою формою навчання для формування здоров'язбережувальної компетентності в межах школи є квест. Ігрові етапи дозволяють спільно пережити емоційні сплески, а інтелектуальні етапи розвивають ерудицію і виявляють спритність, формують логічне мислення, інтуїцію, вчать швидко знаходити вихід із складної ситуації [2]. Цитати з наукової спадщини географів можуть бути складниками завдання, основою сюжету або слугувати підказками на кожному етапі проходження квесту.

Успішний результат реалізації компетентнісного навчання – це випускник-інноватор, який «здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитись впродовж життя» [3]. Саме тому в умовах сучасного світу, що постійно змінюється, реалізація принципу «навчання впродовж життя» на рівні школи – це процес, що реалізується самостійно, шанс постійно вдосконалюватися, розвивати кар'єру, розширювати можливості свого професійного вибору, а в разі потреби шукати нову роботу. А школа – це лише інституція, де чи не найбільше реалізується принцип ціложиттєвої освіти в Україні [6].

Висновок. Необхідність засвоєння матеріалу з наукової спадщини вчених-географів продиктована не лише запитами суспільства щодо формування освіченої та культурної особистості, а й необхідністю підвищення загального рівня зацікавленості українських школярів. Разом з пізнанням та осмисленням значення наукового спадку для вітчизняної науки відбувається процес набуття школярами досвіду, морально-ціннісного ставлення до самого себе як особистості, до оточуючи, навколишнього світу, минулого та майбутнього.

Список використаних джерел: *1. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/ua (дата звернення: 10.10.2020); 2. Дмитрук С.В., Логінова А. О.,*

Макєєва А. І., Гео-квест як інтелектуально-ігрова технологія. Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів: наук. зб./ ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. Київ: Екотур-інфо, 2017 (2). Вип. 18. С.88-101; 3. Концепція «Нової української школи». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 13.10.2020); 4. Логінова А.О., Макеєва А.І. Імплементація елементів наукової спадщини П.А. Тутковського в STEM-освіту. Молоді науковці – географічній науці: збірник наукових праць XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Випуск XIV. Київ: Видавництво "Фенікс", 2018. С. 138-140; 5. Навчальна програма з географії для 6-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів. URL:https://mon.gov.ua/ua (дата звернення: 14.10.2020); 6. Шиян Р.Б. Стандарти громадсько-активної школи: навчання впродовж усього життя: навчально-методичний посібник / за ред. Даниленко Л.І. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 66 с.

УДК 372.891

СТВОРЕННЯ КРАЄЗНАВЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ В МІСЦЕВИХ ПРИРОДНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСАХ

Т. Г. Назаренко
geohim@ukr.net
відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України м. Київ,

Н. В. Шиліна
гімназія №283, м. Київ

Л. С. Неділько
гімназія №283, м. Київ

Краєзнавчо-екологічна стежка – унікальна форма не лише природоохоронної інформаційно-виховної роботи, але й поєднаних з нею рекреації, оздоровлення та відпочинку.

Актуальність організації мереж екологічних стежок на сьогодні полягає не тільки в їх потенційному економічному та природоохоронному зиску, а в тому, що вони є найбільш доступною масовою формою екологічної освіти.

Така форма природоохоронної освіти є надзвичайно ефективною, насамперед, завдяки її неформальності – вона проходить не як обов'язковий захід, приурочений до конкретної дати, місця чи часу, а при безпосередньому спілкуванні з природним середовищем, емоційно насиченому сприйняттю людиною природи та її впливові на всі органи чуття, цілеспрямовано формується позитивна емоційна сфера передусім у тих людей, котрі до цього зовсім не цікавилися природою і не мали особливого потягу до спілкування з нею [4,6].

Розробка краєзнавчо-екологічної стежки не можлива без аналізу видів природно-історичних ресурсів. Якщо проаналізувати чинні навчальні посібники з туризму [3,7,5], то природні ресурси можна поділити на ресурси першого порядку та ресурси другого порядку. До ресурсів першого порядку належать клімат терапевтичні, водні, бальнеологічні і ландшафтні складові. Природні ресурси другого порядку включають орографічні, лісові та флоро-фауністичні

або біотичні складники. Деякі види природних ресурсів використовуються виключно споглядально, користувачі не впливають на їх екологічний стан.

Об'єктом нашого дослідження вибрана територія київської гімназії №283, тому види природних ресурсів представлені не в повному об'ємі. Серед ресурсів першого порядку безпосередньо можна використати ландшафтні складові (переважно антропогенні) – парк «Молодіжний», зелена зона гімназії. З ресурсів другого порядку переважаючим типом є біотичні складники (представники флори) – хвойні – туя, ялівець, ялини; широколисті – березові насадження, бузкові, насадження горобини, каштани, клени, вишні, сезонні трав′янисті рослини.

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це ресурси, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес. Беручі до уваги класифікацію історико-культурних ресурсів [7], територіально наближеними об'єктами є вулиці, які оточують гімназію, а саме їхні назви: вулиця Оноре де Бальзака, вулиця Костянтина Данькевича. Проаналізувавши літературу була здійснена добірка інформації. Окрім цього ми об'єднали історичні відомості про природні та культурно-історичні ресурси стежки з сучасністю, з цією метою дослідили топоніміку житлового масиву Троєщина [1].

Краєзнавчо-екологічна стежка «Казкові мандри» буде пролягати в межах території київської гімназії №283 і матиме практичне спрямування. Для учнів гімназії природоохоронний, краєзнавчий напрям діяльності є одним з основних, в зв'язку з тим, що навчальний заклад має математично-екологічний профіль. В навчально-виховних програмах обов'язково заплановані відкриті виховні години екологічного та патріотичного спрямування, участь у районних і міських екологічних конкурсах тощо.

Досліджуючи історію гімназії і району в цілому, ми виділили цілу низку історичних назв, які використані у створенні стежки. Наприклад: Милославщина – з часів Київської Русі місцина відома як Милославщина – так звали одного з членів князівської родини. В XI-XII століттях тут знаходилася заміська резиденція київських князів, а потім – оборонні укріплення, що захищали північно-східні підступи до Києва [1].

Загальна протяжність маршруту – 640 метрів. Маршрут має точки з фіксованими об′єктами. В залежності від навчальних потреб і сезону наповненість точок додатковими об'єктами можна змінювати. Це сезонні квіти, які кожного року насаджуються на подвір'ї гімназії: чорнобривці, петунії, космея тощо. Окрім цього є постійні посадки: троянд, лілеї тощо. До основних об'єктів можна додавати розповідь про ті квіти, які зустрічається. Маршрут розрахований на учнів 5-10 класів загальноосвітніх та профільних екологічних чи географічних класів. В п'ятих класах стежку можна використовувати к курсі природознавства для ознайомлення з середовищем існування, ростом і розвитком, життєвими формами рослин. Для зацікавленості в історії, географії та екології доцільно використовувати такий засіб навчання, як казки [2]. Наприклад легенда про бузок, горобину, вишню, тополю тощо.

Точка 1 «В гостях у Середземномор'я». Учні спускаються зі сходів гімназії і сідають на лавочки біля сходів. Тут діти знайомляться з каштаном —

символом Києва. По периметру внутрішнього двору насаджені туї. Дана рослина, як і каштан завезена в Україну, тому внутрішній двір є вдалим місцем для пояснення теми акліматизації рослин.

Точка 2 «Вулиця Костянтина Данькевича». За межами двору гімназії учні знайомляться з біографією видатного українського діяча Костянтина Данькевича, на честь якого була названа вулиця.

Точка 3 «Вперед у минуле». До наступної точки діти рухаються ліворуч, вздовж огорожі. Перед очима «Молодіжний» парк, проспект В.Маяковського. Тут учнів знайомлять з історичними місцевостями та назвами житлового масиву: Чурилівщина, Милославщина (з посиланням на вулицю Милославська), Вигурівщина (пояснюється назви сіл Троєщина та Вигурівщина), Градина (з посиланням на вулицю Градинська), Лісковщина (вулиця Лісківська).

Точка 4 «Лелене дерево». Далі повертаємо до гімназії і починаємо обходити її ліворуч, опинившись серед посадки беріз. Учні знайомляться з казками про березу, її обрядове значення .

Точка 5 «Горобинове намисто». Вздовж лівого крила гімназії насаджені клени та горобина. Учні знайомляться з одним з символів України горобиною Горобина стане чудовим прикладом для пояснення теми «фенологічні спостереження».

Точка 6 «Зелений дворик». Ділянка гімназійного подвір’я, яка названа «Зелений дворик», була розроблена випускницею нашої гімназії Марченко Вікторією, тому я вирішила використати її надбання в своїй роботі. Тут діти можуть ознайомитись з основами ландшафтного дизайну. Серед малих архітектурних форм діти можуть побачити і пригадати символ України – лелеку.

Точка 7 «Французька Україна». На цій станції, діти ознайомляться з видатним французьким письменником Оноре де Бальзаком, на честь якого названа вулиця нашого житлового масиву. Особливий акцент на біографічні дані – прихильність письменника до України та його одруження на Евеліні Ганської польською поміщицею українського походження.

Точка 8 «Бузкова галявина». Центром цієї точки є композиція з каміння, забарвлене в різні кольори. Навколо насаджений бузок. На нього і буде направлена найбільша увага учнів

Таким чином, маршрут поглиблює краєзнавчі знання учнів про Україну. Акцентується увага на тому, який вплив зробила Україна у розвитку світової літератури. Тому в цілому створення краєзнавчо-екологічної стежки «Казкові мандри» відповідає навчально-виховним завданням, які реалізуються в нашій гімназії: історичні компетенції, патріотизм, формування екологічної культури учнів, розвиток громадянського мислення й свідомості. Така форма навчання є надзвичайно ефективною, насамперед, завдяки її неформальності—вона проходить не як обов'язковий захід, приурочений до конкретної дати, місця чи часу, а при безпосередньому спілкуванні з природним середовищем, емоційно впливає на всі органи чуття.

Список використаних джерел: *1. Василенко Л., Вакулишин С. Деснянський район: із глибин століть до сьогодення. К.:2006, 230 с.; 2. Войтович В. Українська міфологія. К.:*

2002, 662 с.; 3. Дурович А. П., Кабушкин Н. И., Сергеева Т. М., Бирицкая Н.М. Организация туризма: Учебное пособие для вузов. Минск: Новое знание, 2003, 632 с.; 4. Концепція розвитку екскурсійної діяльності в м. Києві. Розробник: Головне управління комунального господарства Київ – 2010р., заступник міського голови – секретар Київради О. Довгий. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів. [Електронний ресурс]. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2009 р. № 1088 . – Режим доступу до ресурсу: www.gdo.kiev.ua.; 5. Методика створення екологічної стежки. - Івано-Франківськ.: 2011 – 26 с.; 6. Прогноз ВТО, приведенный в докладе "Туризм - панорама 2020" (Tourism: 2020 Vision) Доклады Всемирной туристической организации. «Барометр мирового туризма». UNWTO Tourism Barometer. Edition, 2007, 2009, 2010 (01). [Електронный ресурс]: http://www.unwto.org.; 7. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 312 с.

УДК: 37.016 : 91

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ ЯК НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Л. П. Вішнікіна
lpvishnikina@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Л. С. Галушка
lianochka3008@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Реалії сьогодення породжують нові виклики щодо навчання й виховання сучасного гаджетного покоління учнів. Традиційні підходи до організації навчання географії не спрацьовують, проблем формування ефективного навчально-виховного процесу стає все більше, а впровадження модернізованих засобів навчання не надає очікуваних швидкоплинних результатів. Тож виникає питання, як поєднати перевірені часом і позитивним досвідом учителів географії досягнення дидактики та інновації, запити на які не можливо ігнорувати.

Одним із традиційних дидактичних принципів навчання географії, який наразі стає особливо актуальним є діяльнісний підхід до організації активної навчально-пізнавальної роботи учнів. Такий підхід спрямовано на моделювання вчителем індивідуального процесу пізнання, що здійснює кожен учень на уроці географії.

Варто зазначити, що таке моделювання може бути здійсненим лише за умови поєднання діяльнісного підходу до навчання із компетентнісним, що забезпечує розвиток в учнів здатності застосувати здобуті навчальні досягнення з географії задля вирішення життєво важливих завдань і проблем. При

поєднанні таких підходів, учень не отримує знання в готовому виді, а здобуває їх сам.

Одним із шляхів реалізації окресленого вище є домінуюче застосування компетентнісно-орієнтованих завдань (КОЗ). Тобто завдань, які спрямовані на формування та визначення рівня сформованості предметних географічних компетентностей. У сучасній педагогічній літературі автори називають їх по-різному: компетентнісні, контекстні, ситуаційні та компетентнісно-орієнтовані. Якщо спиратися на цільове призначення та процесуальні особливості застосування таких завдань у царині географічної освіти, на нашу думку, доцільно використовувати термін «компетентнісно-орієнтовані завдання» [2].

Предметні географічні компетентності учнів – це окремі, стосовно ключових і міжпредметних, компетентності, що мають як предметні норми формуватися та конкретизуватися безпосередньо при організації та реалізації навчального процесу з географії. До таких компетентностей належать:

1) географічні знання;

2) географічні вміння й навички;

3) географічне бачення світу (вміння мислити просторово й комплексно в географічному просторі);

4) емоційно-ціннісне ставлення учнів до довкілля й людської діяльності у ньому (погляди, переконання, ідеали й ціннісні орієнтації);

5) досвід творчої діяльності учнів при вивчанні географічних об’єктів, процесів та явищ [1].

КОЗ передбачають використання учнями географічних емпіричних і теоретичних знань, вмінь і навичок з метою вирішення конкретизованих, наближених до життєвих ситуацій задач. Також вони вимагають креативного мислення, уміння прикладного використання власних навчальних досягнень з географії

Застосування КОЗ дозволяє вчителям досягати кількох дидактичних цілей одночасно: по-перше, виявляти рівень сформованості та розвитку предметних географічних компетентностей школярів; по-друге, оцінювати їхню спроможність самостійно здобувати знання та обирати способи діяльності; по-третє, формувати інтерес до географії та досвід творчої діяльності у процесі її вивчення [2].

Аналізуючи сучасні програми з географії базової середньої освіти та старшої профільної школи кожна тема з курсу може включати ці завдання. Такі завдання допомагають здійснити моніторинг формування предметно географічних компетентностей учнів, тому їх потрібно використовувати при проведенні контролю навчально-пізнавальної діяльності школярів – попереднього, поточно-діагностичного, тематичного і підсумкового.

Здійснені нами спостереження показали, що моніторинг процесу формування географічних компетентностей учнів на основі систематичного застосування КОЗ сприяє підвищенню ефективності процесу вивчення географії.

Отже, можна зробити висновок, що застосування діяльнісного підходу у процесі формування предметно географічних компетентностей за допомогою

КОЗ сприяє підвищенню ефективності навчання географії. Виконання таких завдань сприяє формуванню критичного мислення учнів, уміння застосовувати у життєвих ситуаціях набуті географічні знання.

Список використаних джерел: *1. Вішнікіна Л.П. Компетентнісне навчання географії в основній школі : монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.; 2. Вішнікіна Л.П. Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії / Л.П. Вішнікіна // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63. Budapest, 2015. С.10-14.*

РОЗДІЛ 2
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА

УДК 911.2

СТРАТЕГІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я

В. П. Воровка
geofak_mgpu@ukr.net
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

Географічні (фізико-географічні, суспільно-географічні, економіко-географічні) дослідження морських акваторій і приморських територій України має важливе наукове, екологічне та соціально-економічне значення. Моря і приморські смуги виступають неодмінною складовою розвитку економіки держави, підвищення її екологічного, соціального та економічного потенціалів. Особливо це стосується акваторії Азовського моря та прилеглих до неї територій Українського Приазов'я.

Неодмінною складовою України як морської держави є Азовське море Його особливості (мілководність аквалaндшафтів, інтенсивна циркуляція вод, висока динаміка берегів, низька солоність води, значне біологічне різноманіття та висока біологічна продуктивність) вирізняють його серед більшості морів світу. Важливою складовою є також приморське господарство. Формування місцевих громад та підвищення їх ролі підвищує актуальність таких досліджень.

Саме цей напрям наукових географічних досліджень має стати ключовим на південному сході України. Як показує європейський досвід, заклади вищої освіти здійснюють наукові дослідження переважно в межах регіону свого розташування. Це дозволяє дослідити певні процеси чи явища зі значною деталізацією і, крім того, регіональний підхід є зручнішим, доступнішим та економічно вигіднішим. Те ж саме стосується Українського Приазов'я. Історично склалося так, що в Україні жоден з закладів вищої освіти не досліджує сучасних географічних проблем Азовського моря та його узбережжя. Тільки деякі з викладачів геолого-географічного факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мєчнікова та їх послідовники досліджують берегові процеси в Азовському морі завдяки створеній у свій час школі берегознавства В.П. Зенковича. Однак і їхні дослідження зі значною долею умовності можна назвати комплексними, оскільки здійснюються опосередковано.

Важливим є об'єднання зусиль географів освітніх закладів, прилеглих до Азовського моря (Мелітополь, Бердянськ, Маріуполь), причому не тільки вчених закладів вищої освіти, але й активних вчителів разом з учнями в рамках

діяльності Малої академії наук. Очевидно, що Мелітополь тут має стати організуючим началом. Зручне географічне положення, потужний колектив географів, належна матеріально-технічна база, можливості і потенціал студентів дають усі можливості стати не тільки регіональним, але й загальнодержавним центром дослідження Приазов'я та Азовського моря. І необхідно це рішуче доводити. Найголовнішою умовою розвитку географічних досліджень у Приазов'ї має стати їх комплексність та всебічність.

Сучасний рівень досліджень Азовського моря та прилеглої до нього суші, на жаль, не може задовольнити потреби суспільства і держави в організації раціонального природокористування, а в умовах анексії Криму, і частини території Донецької області ця проблема ще більше загострилася. Відхід від України наукових установ АР Крим, зокрема Морського гідрофізичного інституту сьогодні ускладнив реалізацію розпочатих раніше моніторингових робіт, виконання наукових досліджень, збір та оперативний аналіз проблемних морських акваторій, оцінку природних ресурсів. Таким чином, сучасна система морських і приморських досліджень потребує перегляду, а найголовніше – формування чіткої концепції збору, накопичення та обробки сучасних даних про стан територій та акваторій в сферах державних інтересів Приазов'я.

Аналіз реалізованих у 2010-2015 рр. державних наукових програм з дослідження Азово-Чорноморського басейну показали, що дослідженню Азовського моря і Приазов'я було приділено обмаль уваги. В рамках підготовки та реалізації створеної зусиллями організацій Національної академії наук України та Міністерства освіти і науки України Програми морських досліджень України на період 2016-2021 рр. в рамках Морської доктрини України на період до 2035 року та своєї компетенції пропонуємо розвиток таких напрямів наукової активності географів:

1. Динаміка природних та антропогенних процесів у береговій смузі Азовського моря в умовах кліматичних, гідрологічних змін та зростаючого рівня антропогенного навантаження. Цей напрям включає:

- дослідження динаміки берегових геолого-геоморфологічних процесів;
- дослідження інтенсивності господарських видів діяльності, їх динаміки і впливу на берегову смугу та акваторію;
- вивчення динаміки рекреаційних процесів у береговій смузі та їх вплив на природні процеси і явища;
- дослідження рівня антропогенної перетвореності регіонів Приазов'я та тенденцій цих змін;
- дослідження тенденцій кліматичних змін у Приазов'ї та їх можливі наслідки;
- дослідження річкового стоку, його значення і ролі для морських геосистем;
- дослідження гідрологічних зв'язків частково відокремлених лиманів і лагун з акваторією Азовського моря.

2. Впровадження сучасних уявлень про значення, особливості, функції та природоохоронну діяльність в прибережній смузі Азовського моря до освітніх програм загальноосвітніх і вищих навчальних закладів. Протяжність берегів

Азовського моря становить близько 38% протяжності морської берегової лінії України. На Азовське море припадає 52% площі усього українського шельфу. Незважаючи на те, що в межах морської смуги зареєстроване максимальне біологічне різноманіття морських рослин і тварин, на теперішній час практично відсутня інформація з екологічних проблем Азовського моря України. Переважно така інформація отримується з російськомовних джерел, оскільки дослідження тієї частини Азовського моря носять системний характер.

3. Здійснення ревізії та картування морських природоохоронних територій України, оскільки більшість з них включає не тільки акваторії, але й наземну прибережну частину. Необхідні дослідження з метою обґрунтування переліку перспективних для розширення екологічної мережі водних об'єктів.

4. Створення міжвідомчого центру з вивчення Азовського моря та укладання відповідної програми його діяльності на найближче п'ятиріччя. Необхідність регулярних досліджень акваторії Азовського моря та прибережних територій підтверджувалася неодноразовими проявами надзвичайних ситуацій, що вимагали прийняття термінових рішень, зокрема:

•*ізоляція Молочного лиману.* Проблеми лиману гостро стоять вже понад півтора десятиліття. Але й дотепер відсутня чітка позиція щодо шляхів відновлення з’єднання лиману з Азовським морем. Зволікання призвело до різкого скорочення запасів піленгасу та інших промислових видів риб, що спричинило економічні збитки державі близько 75 млн. грн. на рік;

•*забруднення нафтою акваторій моря в результаті морських аварій.* У результаті катастроф відбувається вилив нафти в акваторію Азовського моря. Від наукових установ очікували аналіз можливих наслідків для ландшафтів, флори та фауни, але оперативної інформації було недостатньо;

•*регулярні скиди забруднюючих речовин в акваторію Азовського моря* маріупольськими металургійними комбінатами «Азовсталь», інфільтрація рідких відходів через дамби шламосховищ, розташованих на узбережжі. Забруднення акваторій моря потребує оцінки масштабів впливу та розробки заходів з вирішення екологічних проблем;

•*делімітація кордону між Росією і Україною в акваторії Азовського моря.* Активна фаза переговорів відбувалася на початку 2000-х років і потребувала оцінки стану більшості компонентів екосистеми моря, в тому числі і біологічних ресурсів. Також стояли питання запасів газу на шельфі моря, оцінки рекреаційного потенціалу, економічного потенціалу портів, мереж;

•*стрімке скорочення обсягів вилучення рибних ресурсів в Азовському морі.* В кінці минулого та на початку сучасного століття в Азовському морі були зареєстровані найменші показники обсягів вилучення рибних ресурсів. Комплексне управління даними ресурсами потребує чіткого визначення запасів, стану кормових ресурсів, умов нересту та ін., що для Азовського моря не реалізується вже багато років;

•*існування вздовж морського узбережжя України масштабного міграційного коридору* птахів між Африкою та Євразією періодично спричиняє соціально-економічну напруженість завдяки переносу збудників хвороб (пташиний грип у 2005-2006 рр.). Необхідний постійний моніторинг.

Таким чином, географічні дослідження Українського Приазов'я є актуальними, необхідними і перспективними. Вони мають стати основою комплексних природничих досліджень регіону.

УДК 556.53:502.51(477.53)

РОЛЬ РІЧОК І РІЧКОВИХ ДОЛИН У ЛАНДШАФТНІЙ СФЕРІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ Р. УДАЙ У СКЛАДІ ПИРЯТИНСЬКОГО НПП)

О. О. Давиденко
davidenkoo1eksandr15@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава

С. М. Шевчук *(наук. керівник)*
S_Sevchuk@online.ua
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава

У функціонуванні ландшафтної сфери Землі особливе місце займають річкові долини. Упродовж довго часу річки брали участь у формуванні сучасного образу ландшафтів планети. Річки та річкові долини, в тому чи іншому вигляді, є майже в усіх кліматичних поясах, вони стали головними осередками формування перших людських цивілізацій. На сьогоднішній день річки зберігають статус необхідних для існування людини природніх об'єктів. Проте їхня роль поступово змінюється і на сьогоднішній день все частіше на основі річкових долин створюються природоохоронні об'єкти. Мета нашого дослідження полягає у визначенні сучасної ролі річкових долин як об'єктів господарського використання та територій для природоохоронної діяльності (на прикладі р. Удай).

Значення річок для живих організмів важко переоцінити. Уже сама вода є місцем проживання для багатьох тварин і рослин. Прісна річкова вода живить біоту, яка населяє річкову долину. Впадаючи в моря та океани, річки виносять туди велику кількість поживних речовин, завдяки яким підтримуються місцеві ланцюги живлення. Найбільша різноманітність біогеоценозів є характерною саме для річкових долин. Долини є своєрідними екологічними коридорами, уздовж яких пролягають основні шляхи міграції різноманітних рослин і тварин. У місцевому значенні перехідні межі виникають між річищем і заплавою або заплавою та надзаплавною терасою у формі водно-болотних територій. Це ареали багатьох видів аквальної флори та фауни.

Основні осередки розмаїття живої природи долини р. Удай знаходяться в межах Національного природного парку «Пирятинський», розташованого в північно-західній частині Полтавської області. Загальна площа НПП становить 12028,42 га, в тому числі 5555,14 га земель надано парку в постійне користування, а 6473,28 га земель включено до його складу без вилучення у

землекористувачів. Територія парку складається зі зближених кластерів, відстань між якими до 1 км, розташованих в долині р. Удай, що протікає в межах парку з північного заходу на південний схід. Річки – Перевод з заходу на схід та Руда з північного заходу на південний схід. Удай поділяє територію парку на дві частини. Сама р. Удай є правою притокою р. Сули. Довжина річки 327 км, площа басейну 7030 км². Долина трапецієподібна, терасована, завширшки 2,5 – 3 км (до 4 – 6 км), заплава двобічна, заболочена, на окремих ділянках осушена; переважна ширина 0,4 – 0,5 км; є стариці. Річище звивисте, завширшки 15 – 20 м (у верхній течії), до 20 – 40 м (у пониззі), завглибшки 0,3 – 1,5 м (місцями до 4,5 м). Похил річки 0,2 м/км. Живлення мішане, з переважанням снігового [1].

Природні умови річкової долини р. Удай зумовлюють значну різноманітність флори на території «Пирятинського» НПП. Зокрема нараховується близько 590 видів судинних рослин, серед яких є занесені до Червоної книги України: сальвінія плаваюча, латаття сніжно-біле, конвалія та інші. Ключовими природними ландшафтами є заплавні та лісові, розташовані на надзаплавних терасах річкової долини. Тваринний світ є не менш різноманітним: 39 видів ссавців, 174 – птахів, 10 – земноводних, 6 – плазунів, 27 – риб, та майже 600 видів комах. Серед ссавців найбільшу чисельність складають дрібні гризуни, бобри, річкові видри; проте зустрічаються кабани, олені, вовки. Птахи переважно річкові, зокрема і занесені до Червоної книги України: кулик-довгоніг, поручайник, журавель сірий[2].

Починаючи з доби палеоліту люди намагалися селитися у межах річкових долин, які забезпечували наявність прісної води; значне різноманіття біоресурсів; високу родючість ґрунтів у заплавах; можливість використання природних особливостей (миси, високі береги, меандри, заболочені заплави) для оборони від ворогів; транспортну функцію тощо. Сьогодні концентрація населення у річкових долинах супроводжується їх інтенсивним господарським використанням і трансформацією ландшафтної структури. Серед основних напрямів ведення господарства тут переважають: житловий, промисловий (гідроенергетичний, гірничопромисловий, рибопромисловий), транспортний, сільськогосподарський, лісогосподарський, рекреаційний, белігеративний. Зазначена багатогалузевість значною мірою визначає специфіку, структури та особливості функціонування долинно-річкових ландшафтно-технічних систем, які формуються відповідно до вказаних напрямів господарського освоєння.

На території Пирятинщини ведеться різноманітна господарська діяльність, пов’язана з р. Удай та її річковою долиною. Перш за все, заплавні території є дуже ефективними в для ведення сільського господарства: створення орних земель, сінокосів, ділянок для випасання худоби. Також до кінця 20 ст. використовувалися значні поклади торфу в якості добрив для покращення родючості ґрунту. Річка Удай є джерелом водопостачання населення м. Пирятин та місцевих підприємств: ПАТ «Пирятинський сирзавод», ТОВ «Сільськогосподарське підприємство комбікормовий завод».

Не менш важливою є рекреаційна функція. Більшість інфраструктури та місць рекреації пов’язані з діяльністю НПП «Пирятинський». Зона регулярної

рекреації – це більша частина території парку, що становить близько 75 % площі. Законодавством дозволяється наступні види діяльності: туризм та відпочинок у таких видах і масштабах, які не шкодять збереженню цінних об'єктів і природних комплексів; випасу худоби та сіно-косінню, у дозволених лімітах; збирання побічних лісових ресурсів для власних потреб: ягід, грибів, березового соку, лікарських рослин; спеціальному використанню природних ресурсів у дозволених лімітах. Організовуються спеціальні туристичні маршрути та екологічні стежки, на них створюють елементи інфраструктури [3].

Отже, сприятливі умови існування в річкових долинах зумовлюють велике різноманіття живих організмів. Це проявляється також і в значній кількості біомаси річкових ландшафтів. Всі ці чинники є підставою для створення на таких територіях природоохоронних зон, які повинні забезпечити збереження цілісності відповідних екосистем та природного різноманіття. Також річкові ландшафти є гарним джерелом рекреаційних ресурсів, що сильно збільшує їх цінність в умовах знаходження безпосередньо поблизу міст. Проте інтенсивне господарське використання може призводити до забруднення цих територій, джерелом якого зазвичай є шкідливі викиди підприємств та побутові відходи. Тому це збільшує необхідність моніторингу та аналізу екологічного стану річкових ландшафтів.

Список використаних джерел: *1. Національний природний парк «Пирятинський» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.npp-p.org.ua/; 2. Природа національного природний парк «Пирятинський»: монографія / Абдулоєва О. С., Данько К. Ю., Проценко Ю. В., Подобайло А. В., – К. : Талком, 2017. – 179 с.; 3. Управління природоохоронною територією національного природного парку «Пирятинський»: науково-дослідне видання / упоряд.: Абдулоєва О. С., Подобайло А. В., Чекан А. С., Тесьолкіна Т. С. – К. : Талком, 2017. – 32 с.*

УДК 556.51(477.53)

ТРАНСФОРМАЦІЯ РІЧКОВОЇ МЕРЕЖІ В МЕЖАХ БАСЕЙНІВ РІЧОК ХОРОЛУ ТА ГОВТВИ

С. П. Сарнавський
serhijpetrovich@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

В. В. Єрмаков
slav9724@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

О. А. Федій
fediy.alexander@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Річки Хорол і Говтва за своїми гідрологічними параметрами відносяться до категорії малих і середніх річок [3; 5]. стік яких формується майже повністю в межах Полтавської області (за виключенням верхів'їв Хоролу), складаючи місцевий стік. Зазначені басейни знаходяться в межах територій давнього сільськогосподарського освоєння та інтенсивного промислового видобутку корисних копалин (нафти і газу), що вплинуло на їх екологічний стан.

Для з'ясування характеру і напрямів змін річкової сітки басейнів Хоролу і Говтви нами здійснено ретроспективний аналіз її динаміки шляхом зіставлення гідрографічної мережі цих річок у певних часових межах. Основою для порівняння слугував період, який хронологічно відноситься до початку XIX ст. і відображав стан гідрографічної мережі на той час та сучасний період (1990-2020 рр.).

В якості вихідного джерела для нашого аналізу нами було обрано французьку військову карту європейської частини Росії в аркушах (LXXVII) початку XIX ст. (в частині, що відноситься до ділянок басейнів досліджуваних річок), створених на основі даних російських топографо-геодезичних зйомок місцевості та схеми сучасної гідрографічної сітки Полтавської області, що розміщується на сайті Державного агентства водних ресурсів України [2; 8].

Додатковим джерелом для зіставлення для нас слугували ґугл-карти у системі Google Earth, які дозволяли оцінити сучасне положення на місці зниклих ділянок колишніх дрібних приток [1].

На наступному етапі дослідження гідрографічної сітки Хоролу та Говтви було згруповано їх притоки у 4 групи за сучасним гідрологічним станом:

а) річки, що повноводні протягом року;

б) річки повноводні протягом року, але зарегульовані системою дамб (загат);

в) річки, що пересихають (зберігається лише сезонний водотік) та зарегульовані дамбою (загатою);

г) річки, що повністю пересихають, на їхньому місці сформувались сухі річища.

Дві останні групи річок не мають постійного водотоку, а отже вони є такими, які на сучасному етапі не існують або зазнали істотної трансформації у живленні та водному режимі. Факторами які вплинули на цю трансформацію є антропогенна діяльність, оскільки значна кількість русел річок III та II порядку за регульовані системою дамб та перетворенні фактично на систему водосховищ та ставків [7]. Значна довжина ділянок русел таких річок не отримує постійного надходження поверхневого стоку, а отже, залишається у вигляді сухих річкових долин, які поступово залучаються для використання у сільському господарстві, як території для випасання худоби, сіножатей або розорення для вирощування сільськогосподарських культур.

На основі зібраних даних були здійснені розрахунки ступеня трансформації структури річкової системи річок Хоролу і Говтви у XIX-XXI ст. (Таблиці 1; 2)

Таблиця 1

Трансформація структури річкової системи Хоролу в XIX–XXI ст.

Ранг річки	Роки	Кількість річок	Коефіцієнт трансформації кількісного складу, %	Сумарна довжина річок в км	Коефіцієнт трансформації довжини, %
III	1812	23	- 39,2	366	- 32,5
	2020	14		247	
II	1812	12	- 91,7		
	2020	1			
I	1812	1	- 100		
	2020	0			

Таблиця 2

Трансформація структури річкової системи Говтви в XIX–XXI ст.

Ранг річки	Роки	Кількість річок	Коефіцієнт трансформації кількісного складу, %	Сумарна довжина річок в км	Коефіцієнт трансформації довжини, %
III	1812	4	- 50	179	- 14
	2020	2		154	
II	1812	20	- 75		
	2020	5			
I	1812	8	- 87,5		
	2020	1			

Для визначення трансформації річкової мережі басейнів річок Хоролу та Говтви, була використана формула визначення коефіцієнту трансформації річкової мережі, яка має наступний вигляд:

$$K_{l,n} = \left(1 - \frac{\sum_{i}^{n}=1 l_2 n_2}{\sum_{i}^{n}=1 l_1 n_1}\right) * 100\%;$$

де $K_{l,n}$ – коефіцієнт трансформації довжини або кількості річок кожного порядку у річковій системі, l_2, n_2, l_1, n_1 – довжини і кількість рік n-го порядку станом на останній і попередній період досліджень, відповідно, n – порядок річки, визначений за методикою Хортона-Стралера [4].

Даний коефіцієнт обраховано окремо для трансформації кількісного складу річок обох басейнів та обчислено коефіцієнт трансформації довжини приток III порядку. Для обрахунку коефіцієнту трансформації кількісного складу річок басейнів Хоролу та Говтви взято два значення кількісного складу двох часових рамок – це 1812 та 2020 рр.

У першому випадку для 1812 р. ми використали матеріали французької карти Європейської частини Росії в аркушах, для визначення сучасної кількості

річок та їх стану ми скористались джерелами даними каталогу річок України, сервісом Google Earth та Державного агентства водних ресурсів України.

Порівнюючи зміни гідрографічної сітки басейнів Хоролу та Говтви ми віднімали різницю довжин зниклих річок, або таких, що пересихають, які мали такі характеристики на 2020 рік та відсутні в базі Державного агентства водних ресурсів України. Відповідні дані були обраховані за формулою трансформації довжини річок обох басейнів.

Згідно з результатами досліджень, кількість річок III порядку у річковій системі Хоролу та Говтви протягом 208 років зменшилась, у басейні Хоролу на 39,2%, а Говтви – на 50%. Чисельність приток II порядку також скоротилось в межах гідрографічної сітки Хоролу на 91,7 %, а в межах Говтви на 75 %. Притоки I порядку, тобто найменші річки даних досліджуваних басейнів повністю зникли в межах Хоролу на 100 %, а в межах Говтви скоротили своє число на 87,5 %.

Проводячи аналіз трансформації довжини досліджуваних річок за період понад два століття знову бачимо скорочення в даному випадку протяжності постійних водотоків. Так в 1812 році довжина приток III порядку складала 366 км, а в 2020 році скоротилась до 247 км, коефіцієнт трансформації склав – від'ємні 32,5 %, аналогічна ситуація відбулася із притоками того ж рангу в межах басейну Говтви. На початку XIX ст. їх довжина склала 179 км, а на початок XXI ст. – 154 км, коефіцієнт трансформації довжини цих річок склав - 14%.

На основі методу порівняння даних, отриманих унаслідок опрацювання різночасових карт, бачимо скорочення довжин та кількісного складу приток басейнів досліджуваних річок, що тягне за собою зменшення значення поверхневого стоку, падіння швидкості течії, скорочення площі водозбору, збіднення густоти річкової сітки двох головних приток річки Псел – Хоролу та Говтви [6]. Природний стан даних регіонів дослідження погіршується, що в першу чергу відбивається на зміні природних ландшафтів. Через зниження рівня води в річках їх течія уповільнюється, вони швидше піддаються процесам замулення, заростання долин річок болотною рослинністю, розпад в минулому суцільних повноводних русел на плесові озера, а у випадках повної відсутності води долини річок поступово переходять у категорію сухих річищ чи балок. Останні наповнюються водою лише при рясному таненню снігу чи зливових за своїм походженням атмосферних опадів.

Список використаних джерел: *1. Гугл Земля (Google Earth). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://earth.google.com/web/; 2. Державне агентство водних ресурсів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://geoportal.davr.gov.ua:81/#waterSidebar; 3. Каталог річок України. Швець Г. І., Дрозд Н.І., Левченко С.П., Мокляк В.І. (Ред.). Київ, 1957. 192 с.; 4. Ковальчук І. П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз / І. П. Ковальчук. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.; 5. Полтавська область: Природа, населення, господарство. Маца К.О. (Ред). Полтава, 1998. 336 с.; 6. Смирнова В. Г. Трансформація річок та річкових русел (на прикладі річкових водних об'єктів Полтавської області) / В. Г. Смирнова // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. - 2013. - Т. 1. - С. 109-116; 7. Яцик А., Бишовець Л., Богатов Є., Хільчевський В. Малі річки України. Київ. Урожай. 1991. 294 с.; 8. Carte de la Russie Européenneen LXXVII*

feuilles exécutée au Depôt general de la France. Dépôt de la guerre. Auteurdutexte. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5970618b [Map of European Rssia in LXXVII leaves executed at the General depot of France. War depot. Author of the text. Retrieved from https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5970618b]

УДК 556.5.06

МАКСИМАЛЬНІ РІВНІ ВОДИ ТА КАТАСТРОФІЧНІ ПОВЕНІ НА РІЧЦІ ВОРСКЛА В МІСТІ ПОЛТАВА

В. Г. Смирнова
virasmirnova0660@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

С. С. Зубенко
vinstondesensiv@gmail.com
ННІ інститут геології Київського національного університету ім.Тараса Шевченка, м Київ

Ріка Ворскла характеризується досить складним ходом рівневого режиму, що залежить від природних та антропогенних чинників. Спостереження за рівнем води в ріці в м.Полтава розпочато ще у 1914 році. Це один з найстаріших гідрологічних постів України. На сьогоднішній день загальна тривалість спостережень за рівнем складає 97 років: 1914-1927; 1930-1941; 1944-2020 роки. Спостереження за рівнем води у межах міста також проводились певний період (1947-1963 рр.) на відомчому гідропосту в с.Крутий берег, що в 7 км вище гідропоста Полтава.

Аналіз матеріалів багаторічних спостережень дозволив встановити, що найвищі рівні води у р.Ворскла спостерігаються весною, під час льодоходу, або відразу після очищення річки від криги, яке відбувається в кінці березня – на початку квітня. Найбільш високі повені, коли рівень води у р. Ворскла піднімався на 3-4 м над меженним рівнем спостерігались на гідро посту Полтава в 1929, 1932, 1937, 1940, 1941, 1947, 1953, 1963, 1970, 1980 роках. Ці повені були катастрофічними, значні території міста затоплювало водою. Самі низькі водопілля, коли перевищення весняного рівня складало не більше 1 м, спостерігались в 1954, 1961, 1962, 1975, 1990, 2011 роки.

Найвищий рівень води, що був зафіксований на гідропосту, спостерігався 04 квітня 1953 р і складав 843 см над нулем поста (Таблиця 1). Під час цієї повені були затоплені житлові будинки на лівому березі ріки, територія Південного вокзалу та Полтавського тепловозо-ремонтного заводу.

Таблиця 1.Характерні рівні весняної повені на р.Ворскла в районі м Полтава

Назва водпосту	Відмітка “0”графіка, м Б.С.	Рівень, см			Дата		
		середній	Макс.	Мін.	середня	рання	пізня
с. Крутий берег	79,07	377	604	95	26.03	26.01.55	20.04.61
м. Полтава	73,73	843	943	641	26.03	08.01.75	17.04.63

Проте, декілька знайдених в архіві документів, зокрема, замітка в газеті «Голос Полтавщини» за 1943 рік [1], записи у щоденнику жительки с.Микільське Полтавського району Лапи Лєни [2], свідчать про те, що екстремально високою була повінь 1942 року, коли, на жаль, водомірні спостереження в м.Полтава не проводились через німецьку окупацію. Повінь була досить пізньою, тривалою, а затопленню піддавалась значна територія міста на лівому і правому берегах, а також Південний вокзал, інші будівлі й споруди біля ріки. Для розрахунку цього ймовірного максимального значення рівня води під час повені 1942 року ми скористались методом порівняння, співставлення трьох архівних фотознімків 1942 року, отриманих із опублікованих джерел та мережі Інтернет [3] із сучасним станом місцевості.

Алгоритм розрахунку був наступний: спочатку визначались місцеположення ділянки, зображеної на свтілині та реальні розміри різних обєктів, зображених на світлинах 1942 року, (колесо автомобіля, будинок, електричний стовп). Далі з урахуванням масштабу знімку визначалась товщина шару води над поверхнею грунту. Наприклад, знайдені в мережі Інтернет реальні розміри колеса військового автомобіля «Opel Blits» випуску 1942 року дали змогу визначити товщина шару води на привокзальній площі в м.Полтава (фото№1 на Рис.1). Отримане значення шару води додавали до значення сучасної відмітки поверхні землі на ділянці, яка зображена на фото. Враховуючи падіння ріки, розраховувалась ймовірна відмітка води та значення рівня на гідропосту. Результати підрахунків були занесені у таблицю 2.

Рис.1 Фото №1 «Площа перед Південним вокзалом в м.Полтава (1942 р.)» [2]

На основі аналізу отриманих результатів та інших архівних матеріалів нам вдалось встановити дату проходження піку водопілля – 16 квітня 1942 р, а також орієнтовне значення максимального рівня води, який тоді спостерігався. Це значення (1072 см над нулем графіка поста) на 129 см перевищує максимальне значення рівня води 1953 року, який вважається найбільш багатоводним за багаторічний період.

Таблиця 2. Розрахунок значення максимального рівня води р.Ворскла в м.Полтава під час повені 1942 р.

Номер ділянки (фото)	Шар води,см	Відмітка поверхні, м	Падіння, см	Розрахункова відмітка рівня води на г/п,м	Розрахунковий рівень над нулем графіка поста,см
1	33	84,12	0	84,45	1072
2	15	84,55	6	84,49	1076
3	60	84,00	20	84,40	1067
Середнє					1072

Отже, з високою ймовірністю можна стверджувати, що до ряду років з високою, катастрофічною повінню на р.Ворскла у м.Полтава слід додати 1942 рік. А розраховане значення максимального рівня води на р.Ворскла в районі м. Полтава (1072 см) слід враховувати при гідрологічному прогнозуванні та проєктуванні гідротехнічних споруд на ріці.

Список використаних джерел: *1. К.О. Весняна повідь на Ворсклі // Голос Полтавщини. №220, 25.05.1943.; 2. Лапа О.О. Щоденник (рукопис). 1941-1945 рр.; 3. Погляд через об'єктив фотокамер. Полтавщина в роки німецько-радянської війни 1941-1945 рр./ Віктор Ревегук, Олег Безверхий – Полтава: Дивосвіт, 2019.- 172 с.*

УДК 581.526.42:556.53(477.53)

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ГІПСОМЕЖІ ФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПЛАВИ РІЧКИ ВОРСКЛА)

С. П. Сарнавський
serhijpetrovich@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Д. О. Хмелевський
dchmelevsky13@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Орографія інтразональних комплексів заплав річкових долин є досить диференційованою. Співвідношення додатніх та від'ємних форм є головним чинником формування екосистем. На підвищеннях формуються лісові

екосистеми, у перехідних зонах лучні, а в депресійних частинах лучно-болотні та болотні. Це залежить не лише від рельєфу як основного чинника, але і від інших. Ведення лісового господарства у заплавних частинах долин річок є досить активним за останні роки. Деякі території заплави інтенсивно заліснюють не дотримуючись лісотипологічного підходу та методів. Дане дослідження дозволить практично визначити ділянки на яких доцільно проводити едафічно орієнтоване лісорозведення.

Дискретність лісового покриву заплави в першу чергу залежить від орографії території. Для дослідження ми обрали заплавний комплекс річки Ворскли у межах Полтавської області площа якого становить 56047 (га) [Рис 1.1]. Морфологічно стосовно русла це є частина середньої та нижньої течії. Довжина річки у межах площі становить 224 (км). Середня ширина річища – 30 м, на плесах 50-80 м. Середня глибина – 1,5 м, максимальна глибина 10-12 м. Похил річки 0,2-0,3 м/км. Річище звивисте. Долина трапецієвидна. Майже на всьому протязі річки чітко виражена асиметрія берегів: високий правий берег, низький – лівий [1-3]. Проведений нами морфометричний аналіз гіпсометр по відрізку русла річки показав, що максимальна альтітуда (висота над рівнем моря) становить 105 (м), середня 80 (м), мінімальна 56 (м) [Рис 1.2].

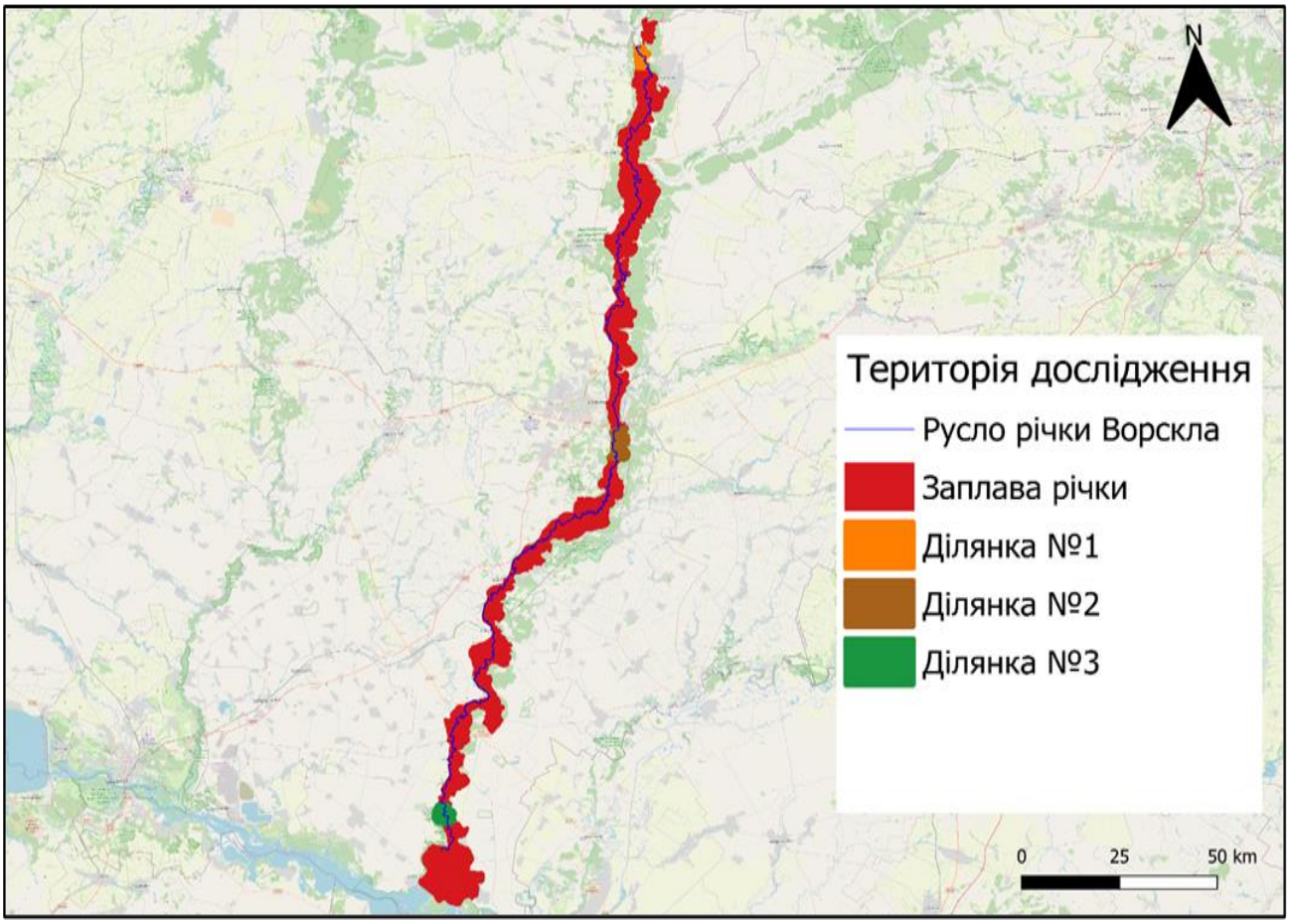

Рис.1.2. Площа дослідження із відповідними ділянками.

Альтітуди змінюються закономірно похилу, динаміка висот нерівномірна, бо русло меандруюче та зарегульване дамбами та малими ГЕС. Важливо розуміти, що абсолютні точки визначаються чітко по поверхні геоїда. Товща

води від поверхні до дна не береться до уваги в моделях побудови. Тому ідентифікація точки здійснюється відносно поверхні річки або урізу.

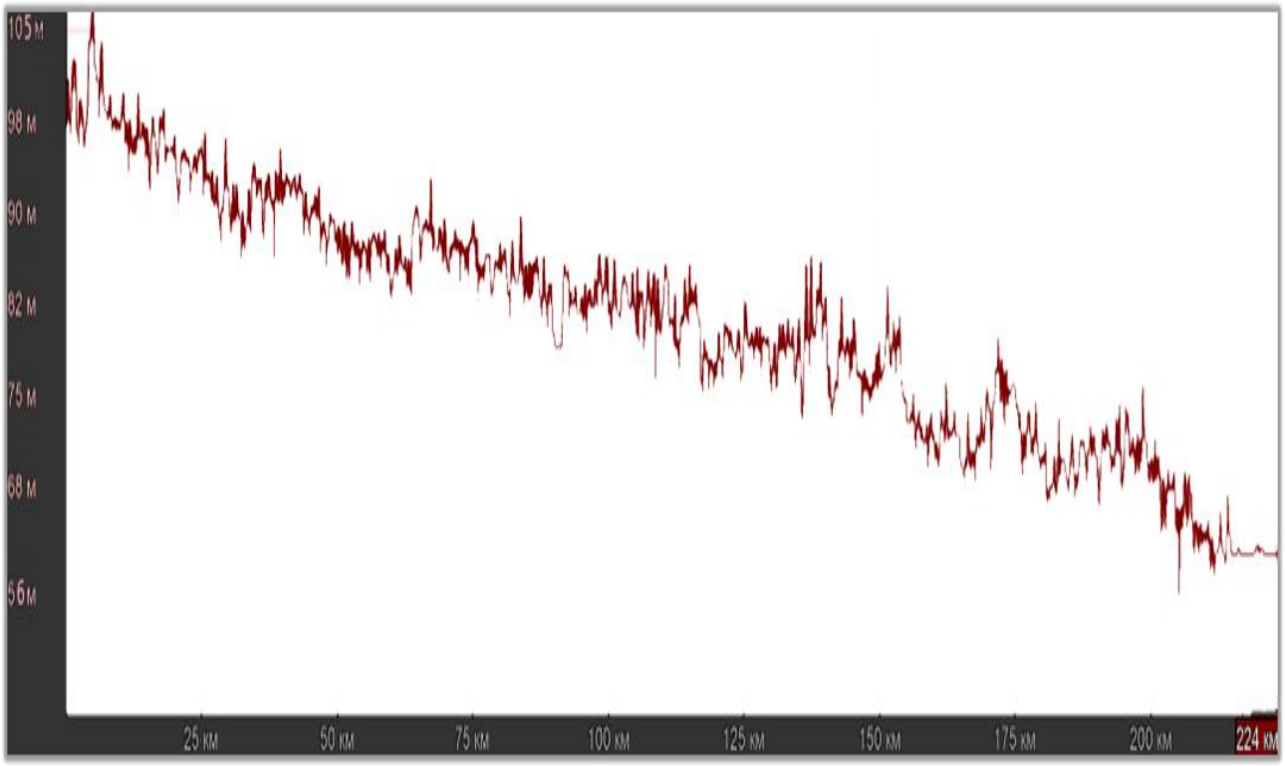

Рис.1.1. Гіпсометрична діаграма альтітуд похилу річки Ворскла.

Нами розроблена методика визначення межі формування лісового покриву заплави за гіпсометричним градієнтом відрізку русла річки. Як відомо на генезис та формування лісу на заплавний територіях впливають декілька чинників [4-6]. Первинним є рельєф. Вторинним виступає гідродинамічний режим води у річці (водопілля). Третинним, не менш важливим вміст хлоридів у грунті. Останнім антропогенний фактор. Даний метод був застосований для трьох ділянок у межах заплави.

Основні етапи визначення гіпсомежі формування лісу.

1) Обрання ділянки. Можуть виступати площі зайняті лісовим покривом, або виділи на яких планують лісорозведення.

2) Паралельно до ділянки проводимо чітко по руслу річки відрізок з півночі на південь. Для цього застосовуємо геоінформаційні програми вище згадані. Відрізок довжиною не більше 9 (км).

3) На даному відрізку знаходимо точки альтітуд. Для розуміння виведено формулу.

$$\Gamma_{ФЛ}=\frac{A\boldsymbol{lt_1}+A\boldsymbol{lt_2}+\ldots A\boldsymbol{lt_n}}{\boldsymbol{n}}$$

$\mathbf{\Gamma_{фл}}$ - гіпсомежа формування лісу $\mathbf{Alt_1}$ **,..,** $\mathbf{Alt_n}$ - сума алтітуд, **n** - кількість висот

4) Отримане значення є висота нижче якої формування природнього лісу ускладнюється супутніми чинниками лісоутворення.

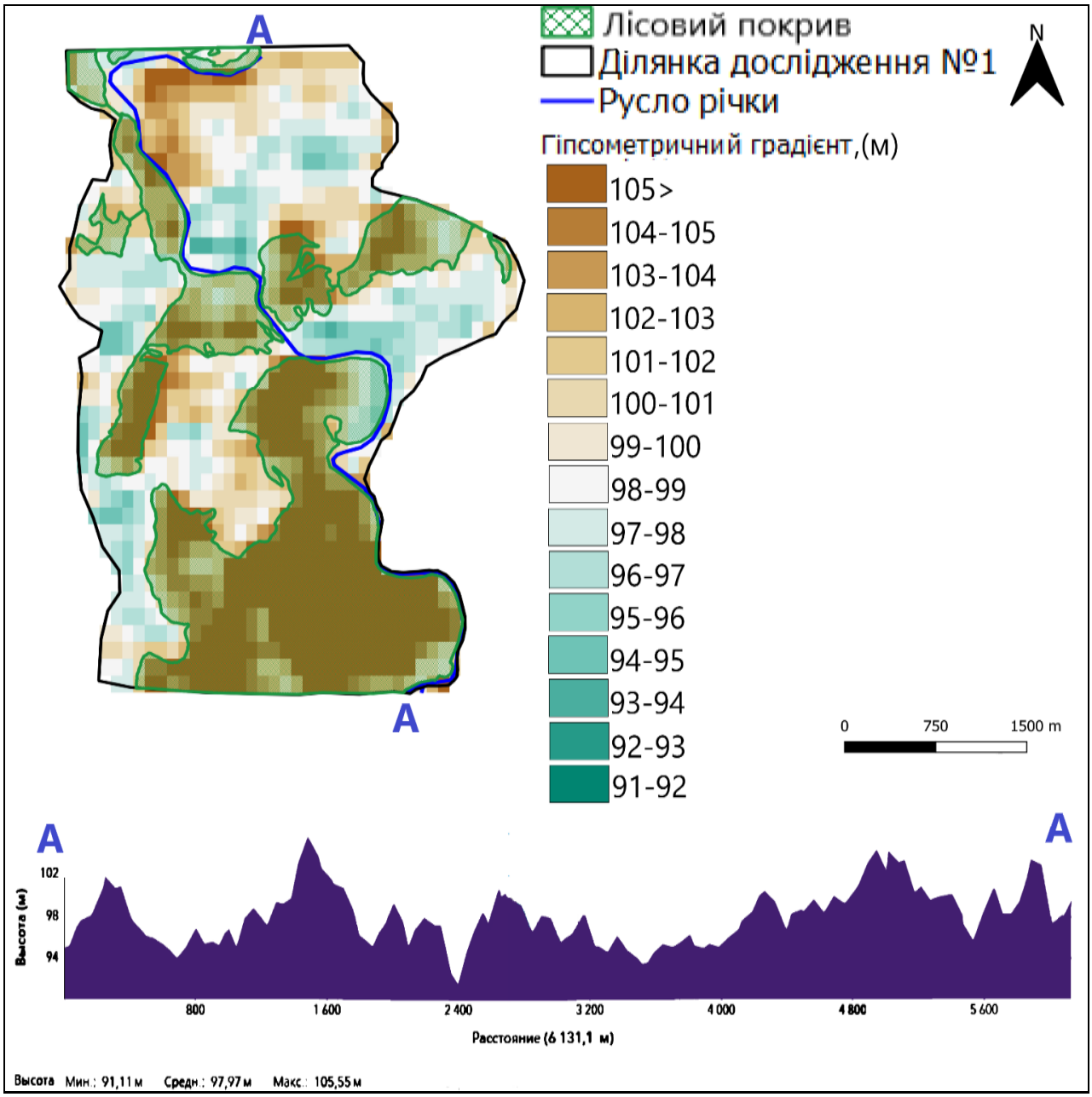

Рис.1.3. Модель рельєфу побудована на основі гіпсометричного профіля русла №1.

Ділянка №1 розташована на півночі Полтавської області, площа якої становить 627 (га), лісистість – 43 % (269,4 га). Довжина відрізку русла – 6131 (м). Мінімальна висота 91 (м), максимальна 105 (м) [Рис 1.3]. $Г_{фл}$ становить 98 (м), нижче цієї висоти формуються лучні та лучно-болотні екосистеми. Лісостан сформований на припіднятих ділянках заплави. На прирусловій частині заплави зустрічаються деревостани із домінування тополі білої та тополі чорної (тополевники), а також монокультури сосни звичайної (сосняки). У центральній припіднятій заплаві поширені тополевники та монокультурні березняки. Дубняки, ясенники , похідні осичники та монокультурні сосняки утворилися на припіднятих горбистих поверхнях. У притерасній заболоченій частині домінують вільшаники. Доцільно проводити заходи із лісорозведення на площах із альтітудами 99 (м) і більше.

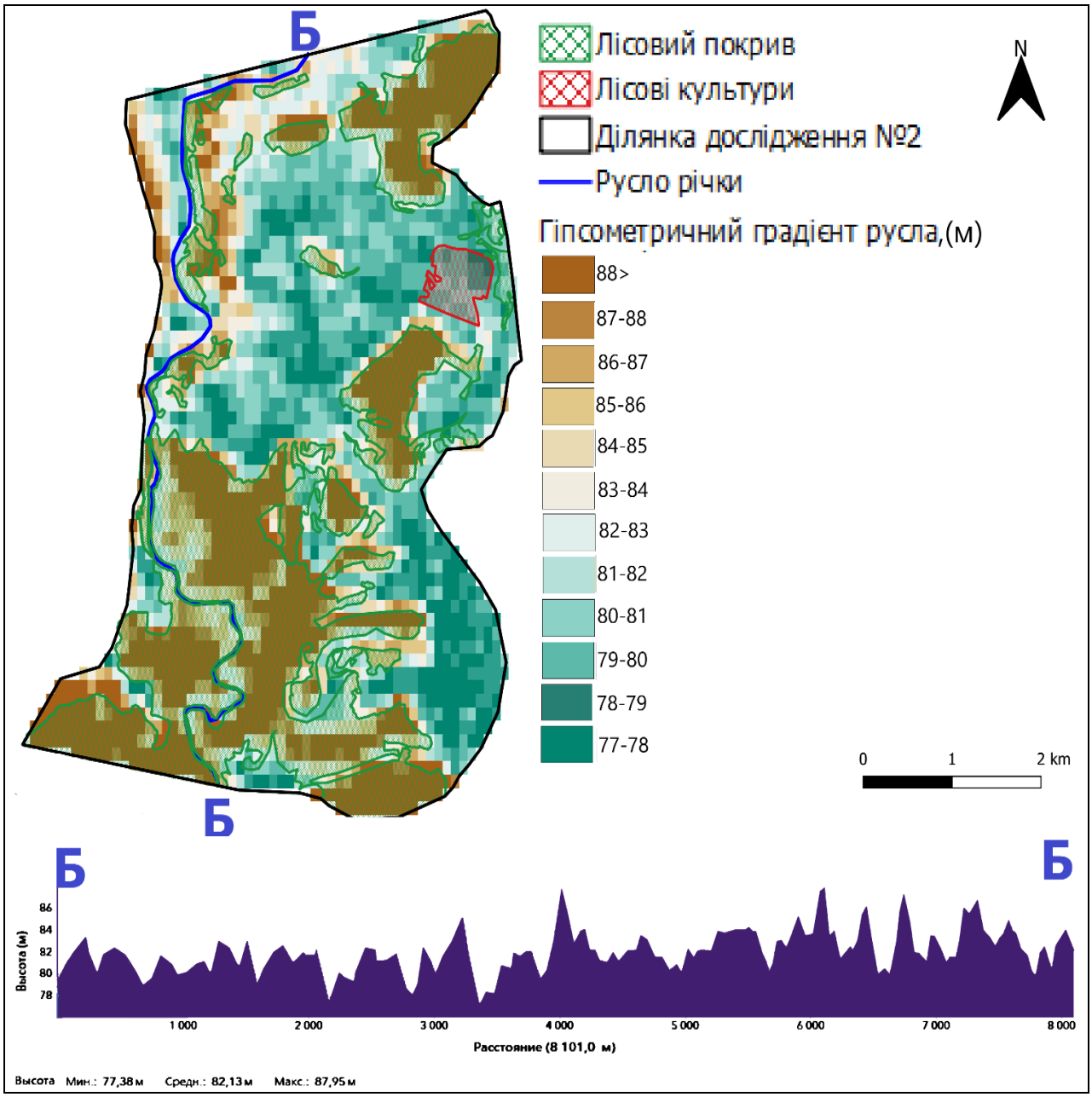

Рис.1.4. Модель рельєфу побудована на основі гіпсометричного профіля русла ділянки №2.

Ділянка №2 має положення у центральній частині русла, на південний-захід від м. Полтава. Площа становить 1293 (га), лісистість - 29 % (535,3 га). Довжина відрізку русла – 8101 (м). Мінімальна висота 77 (м), максимальна 88 (м). $Г_{фл}$ становить 82 (м) [Рис 1.4]. У прирусловій частині домінують деревостани предсталені тополевниками та монокультурними сосняками. У центральній вирівняній гриві створені монокультурні сосняки та березняки, на припіднятій частині поширені дубняки. На припіднятих горбистих поверхнях, що простягаються майже по всій території заплави сформовані дубняки, ясенники, похідні осичники та тополевники. Гривиста поверхня, яка розташована у притерасній частині зайнята вільшаниками, дубняками, кленовниками та тополевниками. У притерасній заболоченій частині

сформувалися вілшаники. Едатопи на яких найкраще створювати лісові культури мають альтітуди 82 (м) і вище.

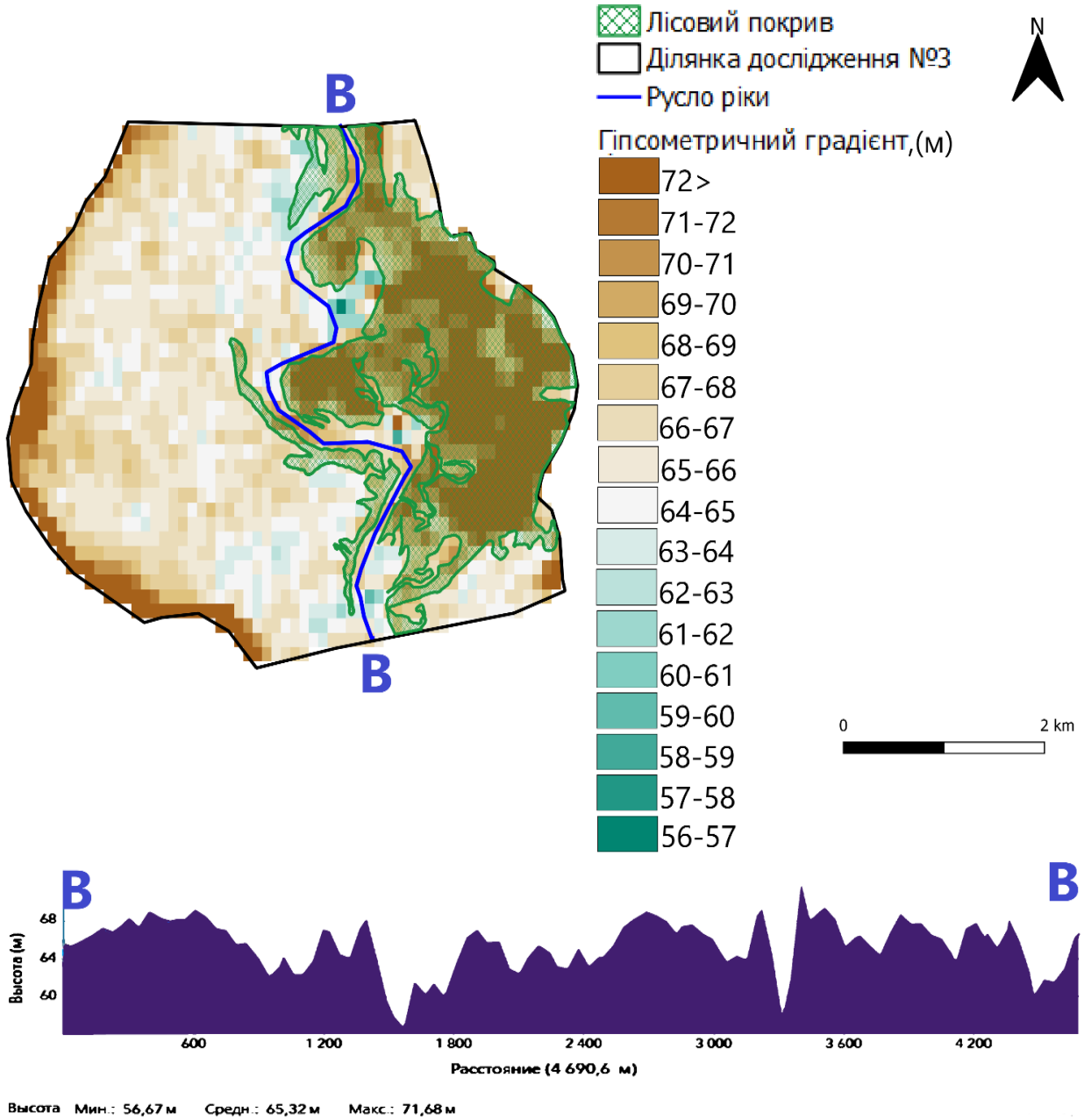

Рис.1.5. Модель рельєфу побудована на основі гіпсометричного профіля русла ділянки №3.

Ділянка №3 розташована у пригирловій частині річки Ворскла. Площа становить 991 (га), лісистість – 29 % (286,1 га). Довжина відрізку русла – 4690,6 (м). Мінімальна висота 56 (м), максимальна 72 (м) [Рис 1.5]. $Г_{фл}$ переходу становить 65 (м). У прирусловій частині заплави переважають тополевники та монокультурні сосняки. У центральній хвилясто-старичній частині домінують дубняки, кленовники та тополевники. Притерасовий сегмент виражений вільшаниками. Доцільно створювати деревостани лісових культур починаючи з 66 (м)

Висновки

1) Проаналізована морфометрія русла та заплави річки Ворскла. Встановлені мінімальні, середні та максимальні альтітуди на відрізку річки у межах Полтавської області.

2) Розроблена методика визначення висотної межі утворення лісостану. Виведено формулу визначення гіпсомежі формування лісу ($Г_{фл}$), дана межа являє собою перехідну зону – мікрогеоекотон між екосистемами. З'ясовано, що не можна вивести єдину $Г_{фл}$ для всієї заплави річки, бо середній похил русла становить 0,3 м/км.

3) Для достовірності методики, побудовані графічні моделі ділянок дослідження № 1, № 2, № 3. $Г_{фл}$ для кожної ділянки є різною. Найвищу має № 1, а найнижчу № 2.

4) Формування лісових екосистем більшою мірою характерне для додатніх форм рельєфу заплави. Здійснено аналіз деревостанів та встановлено лісистість кожної із ділянок. Для № 1 – 43 %, № 2 - 29 %, № 3 – 29 %. Площа лісів заплави зменшується рухаючись на південь. Приурочили деревостани до форм рельєфу. Обгрунтували межу вище якої доцільно створювати лісові культури щоб сформувалися високопродуктивні насадження.

Список використаних джерел: *1. Полтавщина: Природа. Традиції. Культура. – Полтава: Оріяна, 2007. –104 с., 208 с.; 2. Смирнова В.Г. Трансформація річок та річкових русел (на прикладі річкових водних об'єктів Полтавської області) // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2013. – Т. 1 (28). – С. 109–116.; 3. Стецюк В.В., Ковальчук І.П. Основи геоморфології: Навч. посібник / За ред. О.М. Маринича. – К.: Вища школа, 2005. – 495 с.; 4. Ткач В.П. Заплавні ліси Лівобережної України та наукові основи господарювання в них: автореф. дис. ... д-ра с. -г. наук: 06.03.03 / В.П. Ткач; Укр. держ. лісотехн. ун-т. – Л., 1999. – 37 с.; 5. Остапенко Б. Ф., Ткач В. П. Лісова типологія. Навчальний посібник / ХДАУ ім. В. В. Докучаєва. УкрНДІЛГА ім. Г. М. Висоцького – Х., 2002. – 204 с.; 6. Хромых, В.С. Функционирование и динамика пойменных ландшафтов [Текст] / В.С. Хромых. – Томск: Изд-во ТГУ, 2008. – 128 с.*

УДК 911.53 : 911.2(477.44)

ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ю. В. Яцентюк
yatsentuky@gmail.com
кафедра географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

В. М. Воловик
wolowyk@gmail.com
кафедра географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

О. О. Гончар
honchar@gmail.com
кафедра географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

У структурі екомереж важливу роль відіграють відновлювальні території. Відновлювальні території парадинамічної антропогенної ландшафтної системи регіональної екомережі Вінницької області представлені зонами потенційної ренатуралізації. Нами виділено 31 таку зону загальною площею 76753 га, тобто 2,9 % від території Вінницької області [1, с.117-118].

Мар'янівська зона потенційної ренатуралізації знаходиться на витоках річки Снивода, на початку Сниводського регіонального екокоридору [2], між селами Мар'янівка, Лисогірка та Червона Володимирівка Хмільницького району. Тут є значні за площами ділянки водно-болотних угідь, що є місцем існування та харчування багатьох видів птахів. Крім того, можна поступово відновити існуючі тут у минулому ділянки лучностепових ландшафтів.

Уланівська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у долині однієї з лівих приток р. Снивода, між селами Сміла, Уланів, Пагурці та Чеснівка Хмільницького району. Тут також є ділянки водно-болотних угідь. Ренатуралізаційні заходи дозволять розширити харчові ходи тварин.

Хмільницька зона потенційної ренатуралізації знаходиться також у Хмільницькому районі, між селами Філіопіль, Широка Гребля, Колибабинці, Кривошиї, Сьомаки, Білий Рукав та Зозулинці. До складу цієї зони ввійшли переважно балки і долини найменших річок із лучною та водно-болотною рослинністю, що потребують відновлення. Ренатуралізаційні заходи дозволять збільшити площу Сниводського регіонального центру біорізноманіття.

Тесівсько-Івчанська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Літинському районі, між селами Теси, Іванівці, Лука, Медведівка, Кожухів, Івча, Кусиківці та Дяківці. До її складу ввійшли переважно ландшафтні комплекси русла та заплави річки Тесівка, балки і долини її приток із лучною та водно-болотною рослинністю, що потребують відновлення.

Козятинська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Козятинському районі, між населеними пунктами Глухівці, Жежелів, Бродецьке, Пляхова, Залізничне, Непедівка та Козятин. Значні площі цієї зони займають вододіли. У їх межах необхідно відновити лучностепові ландшафти, що існували тут у минулому. Це дозволить створити новий регіональний центр біорізноманіття, збільшити харчову базу для тварин та розширити їх міграційні шляхи.

Корделівська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Калинівському районі, між населеними пунктами Корделівка, Черепашинці, Герасимівка, Чернятин, Котюжинці, Тарасівка та Калинівка. У цю зону включені переважно вододільні ландшафтні комплекси, але є й слабо антропогенізовані водно-болотні угіддя.

Росько-Собська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Погребищенському та Липовецькому районах, між селами Степанки, Ординці, Будаї, Зозів, Біла, Мончин, Левківка. Вона охоплює витоки річок Соб та Рось.

Тому ці ділянки потребують відновлення та поступового перетворення у регіональний центр біорізноманіття. Ренатуралізовані ділянки посередництвом парадинамічних зв'язків поліпшуватимуть умови існування живих організмів (збільшення харчової бази, формування середовища існування) [3].

Турбівська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Липовецькому районі, між селами Приборівка, Журава та смт. Турбів. Вона охоплює давню реліктову долину Південного Бугу. Тут сформувались типові поліські ландшафти, що є частиною Десенської ділянки Побузьких Полісь. Відновлення природи у їх межах дозволить сформувати ключову територію, збільшити площі умовно-натуральних ландшафтів Вінницької області.

Ще три зони потенційної ренатуралізації знаходяться в околицях м. Вінниця. *Агрономічненська* зона потенційної ренатуралізації виділена між селами Прибузьке, Студениця та Лани. Тут, у ботанічній пам'ятці природи місцевого значення «Прибузька горішина», охороняється ділянка продуктивного лісового насадження з участю горіха маньчжурського, дуба звичайного віком 40 років. Ренатуралізаційні заходи дозволять сформувати тут ключову територію.

Сабарівська зона сформувалась на основі Сабарівського лісу, між Вінницею, селами Лука-Мелешківська і Прибузьке. Вона охоплює ландшафти верхніх схилів долини Південного Бугу з глибокими балками [4]. *Прибузька* зона потенційної ренатуралізації виділена між селами Агрономічне, Бохоники та Прибузьке. Тут поєднуються схилові та вододільні місцевості з лісовими насадженнями у долині Південного Бугу. Відновлення природи Прибузької та Сабарівської зон потенційної ренатуралізації дозволить збільшити ширину буферної зони Південнобузького національного екокоридору.

Ще дві зони потенційної ренатуралізації знаходяться на південь та південний захід від міста Бар. *Ялтушківська* зона розміщується між селами Слобода-Ходацька, Ходаки, Мигалівці, Ялтушків. *Барська* зона потенційної ренатуралізації виділена між селами Балки, Войнашівка, Семенки, Киянівка, Верхівка. Ці зони охоплюють переважно схилові ландшафтні комплекси на стикові басейнів Дністра та Південного Бугу. Ренатуралізаційні заходи тут мають бути спрямовані на відновлення природних зв'язків між Рівським, Лядівським, Мурафським і Ялтушківсько-Дашівським регіональними екокоридорами. Такі заходи з врахуванням парадинамічних зв'язків, що проявляються переважно у біотичних міграціях тварин, обумовлюватимуть оптимальне функціонування регіональної екомережі Вінницької області.

Чотири зони потенційної ренатуралізації виділені у середній течії Південного Бугу з метою потенційного розширення буферних зон Південнобузького екокоридору. *Федорівська* зона знаходиться між селами Федорівка, Кліщів, Потуш, *Дзвонихівська* зона – між селами Дзвониха, Жахнівка, Колюхів, *Немирівська* зона – між селами Олексіївка, Сокілець, Мухівці, *Печерська* зона – між селами Печера, Даньківка, Забужжя [5]. Відновлювальні природоохоронні заходи у Печерській та Немирівській зонах потенційної ренатуралізації дозволять розширити площу Печеро-Сокілецького

регіонального центру біорізноманіття, а в Федорівській зоні – збільшити площу Вороновицького регіонального центру біорізноманіття [6].

Райгородсько-Ситковецька зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Немирівському районі, між селами Ситківці, Ометинці, Червоне, Слобідка та Нижча Кропивна. Вона охоплює схилові місцевості долин Південного Бугу та річки Кропивнянка з численними та розгалуженими балками [5]. Відновлення компонентів природи у межах цієї зони дозволить сформувати альтернативну гілку Ялтушківсько-Дашівського регіонального екокоридору і поєднати Самчинецько-Райгородський та Іллінецько-Дашівський регіональні центри біорізноманіття між собою.

Антонівсько-Красносілківська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Теплицькому та Бершадському районах області, між селами Панчишене, Антонівка, Орлівка, Брідок, Метанівка та М’якохід. Вона охоплює схилові ландшафтні комплекси у долинах Південного Бугу та річки Ялта. Частина території зайнята грабовими насадженнями. Відновлюючі заходи дозволять сформувати тут регіональний центр біорізноманіття, збільшити площу та ширину буферних зон Південнобузького національного екокоридору.

Тростянецька зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Тростянецькому районі, між населеними пунктами Тростянець, Буди, Летківка, Савинці, Козинці, Верхівка. Вона займає вододільні, дубові лісові масиви та привододільні схили. Заходи відновлення природи дозволять сформувати на основі цієї зони ключову територію регіонального рівня. Вона буде поєднуватись локальними екокоридорами з Гайдамацьким і Вапнярсько-Кирнасівським регіональними центрами біорізноманіття, Південнобузьким національним і Дохнянським регіональним екокоридорами.

Благодатнівська, Томашпільська, Вапнярська та Крижопільська зони потенційної ренатуралізації знаходяться на вододілах південної частини області. Вони охоплюють переважно лісові масиви. Тут можна відновити типові лісові ландшафтні комплекси Вінницької області та створити ключові території. Це дозволить поєднати Кам'янський, Марківський, Русавський, Ялтушківсько-Дашівський та Хмільницько-Чечельницький регіональні екокоридори між собою.

Благодатнівська і Томашпільська зони потенційної ренатуралізації виділені на стикові Шаргородського, Томашпільського і Тульчинського районів, між селами Ярове, Благодатне, Олександрівка та Юрківка, Станіславка, Горишківка, Олександрівка, Паланка, Жолоби, Велика Русава, смт. Томашпіль відповідно. Вапнярська зона потенційної ренатуралізації виділена у межах Томашпільського району, між селами Жолоби, Паланка, Вапнярки, Комаргород, Кислицьке, Антопіль, Колоденка та смт. Вапнярка. Крижопільська зона потенційної ренатуралізації простягається у Томашпільському та Крижопільському районах, між селами Висока Гребля, Кринички, Кісниця, Високе, Красне, Радянське, Сонячне та смт. Крижопіль.

Зеленянківська зона потенційної ренатуралізації виділена на стикові Крижопільського і Піщанського районів, між селами Зеленянка, Іллівка та

Яворівка. Вона охоплює схилові та, частково, вододільні місцевості. Відновлення природних компонентів дозволить сполучити між собою Горячківський та Піщанський регіональні центри біорізноманіття, Хмільницько-Чечельницький та Кам'янський регіональні екокоридори.

Ольгопільська зона потенційної ренатуралізації знаходиться у Чечельницькому районі, на схід від смт. Чечельник, між селами Тартак, Білий Камінь, Рогізка, Ольгопіль, Тарасівка, Демівка. Вона охоплює схилові місцевості на лівому березі річки Савранка із ділянками колишнього поширення лучностепових угруповань у природі. Тепер тут де-не-де зустрічаються рідкісні степові рослини. Завдяки заходам відновлення можна відновити типові у минулому ландшафтні комплекси із характерними угрупованнями рослин. Такі заходи дозволять збільшити площу Чечельницького національного природного ядра на сході та північному сході.

Могилів-Подільська зона потенційної ренатуралізації виділена між м. Могилів-Подільський, селами Немія, Карпівка, Сонячне, Шлишківці та Григорівка. Вона охоплює вододільні місцевості межиріччя Дністра, річок Дерло та Котлубаївка із лісовими насадженнями, а також схилові місцевості із ярами та балками, лісовою та лучностеповою рослинністю. Ренатуралізаційні заходи дозволять у майбутньому збільшити площу Могилів-Подільського регіонального центру біорізноманіття, розширити харчові ходи тварин, збільшити можливість знаходження особин протилежної статі, ймовірність виживання й відтворення фауни південної частини Вінницької області [7].

Яришівська зона потенційної ренатуралізації виділена у Могилів-Подільському районі, між селами Хоньківці, Нагоряни, Яришів, Слобода-Яришівська. Вона охоплює схилові ландшафтні комплекси на правобережжі долини річки Лядової. Тут виявлено осередки деградованої лучностепової та лісової рослинності. Її відновлення дозволить у майбутньому збільшити територію Лядівського регіонального центру біорізноманіття.

Нишівецько-Липчанська зона потенційної ренатуралізації виділена у Мурованокуриловецькому та Могилів-Подільському районах, між селами Хоньківці, Нишівці, Липчани та Бернашівка. Вона охоплює долину річки Караєць у нижній течії. Тут поширені лісові та лучностепові фітоценози на схилових місцевостях. Численні балки з поверхнями різної експозиції обумовлюють багатство та різноманіття природних умов цієї території. Відновлення природної рослинності Нишівецько-Липчанської зони потенційної ренатуралізації поліпшить умови міграції тварин Караєцьким локальним екокоридором та дозволить розширити територію Наддністрянсько-Бернашівського регіонального центру біорізноманіття.

Лозовська зона потенційної ренатуралізації виділена у Могилів-Подільському та Чернівецькому районах, між селами Лозове, Вільне, Садки, Коси та Скалопіль. Вона охоплює долину річки Лозова (права притока р. Мурафа) із балками. Тут зустрічаються ділянки із лучностеповою рослинністю. В середині XX-го століття тут з метою боротьби з ерозійними процесами насадили соснові ліси. Тепер вони витісняють асоціації ковилів, що де-не-де тут зустрічаються. Відновлення лучностепової рослинності поліпшить

умови міграції тварин Лозівським локальним екокоридором та допоможе розширити територію Дністровсько-Мурафського національного природного ядра.

Северинівківська зона потенційної ренатуралізації виділена у Ямпільському районі, між селами Франківка, Северинівка та Іванків. Вона охоплює ландшафтні комплекси схилів долини Дністра з балками. Тут поширені лісова рослинність та лучностепові фітоценози. Їх відновлення дозволить створити ключову територію та розширити буферні зони Дністровського національного субмеридіонального екокоридору.

Отже, у структурі екомережі Вінницької області виділено 31 зону потенційної ренатуралізації. Заходи відновлення у їх межах дозволять збільшити площі квазінатуральних ландшафтів та поліпшать умови існування живих організмів.

***Список використаних джерел**: 1. Яцентюк Ю. В. Екомережа Вінницької області. Вінниця, 2011. 128 с.; 2. Яцентюк Ю.В. Сполучні території екомережі Вінницької області // ІІІ-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю : Збірник наукових статей (Вінниця, 21-24 вересня 2011 р.). Т.1. – Вінниця: ВНТУ, 2011. С. 279-282.; 3. Яцентюк Ю. В. Антропогенні парагенетичні ландшафтні комплекси // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2006. Вип. 12. С.43–48.; 4. Яцентюк Ю. В. Міські ландшафтно-технічні системи (на прикладі міста Вінниці). Вінниця, 2015. 200 с.; 5. Яцентюк Ю.В. Долинно-балково-яружний антропогенний парагенетичний ландшафтний комплекс // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2002. Вип. 4. С. 41 – 48.; 6. Яцентюк Ю. В. Екомережа як антропогенна парагенетична ландшафтна система (на прикладі Вінницької області) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2014. Вип. 26. С. 17–24.; 7. Яцентюк Ю. В. Ландшафтно-технічні системи міст центрального лісостепу України (на прикладі міста Вінниці) : автореф. дис. … канд. геогр. наук: 11.00.11. Київ, 2004. 19 с.*

УДК 551.444.3(477.53)

ВИКОРИСТАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД ПОЛТАВЩИНИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

А. А. Шуканова
shukanova0707@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

О. С. Сафронов
safronov.as31@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Полтавська область розташована в центрі Дніпровського артезіанського басейну, включаючи басейни річок Псла, Ворскли, Хоролу та ін. Область

живлення підземних прісних вод регіону знаходиться на території Росії (Бєлгородська, Курська області). Водоносні горизонти, як правило, гідравлічно зв'язані, утворюють єдиний водоносний комплекс і знаходяться в зоні інтенсивного водообміну, потужність якої становить близько 250 м. [1]. Найбільш практичне значення для водопостачання мають прісні води палеогенових (бучацько-канівських), нижньокрейдових (сеноманських) і, частково, четвертинних відкладень.

Мінеральні води Полтавщини відносять до хлоридно-натрієвих та гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвих (вуглекислих). Середня мінералізація води становить 3,9 г/л. Населені пункти Полтавщини зі статусом і селищ міського типу, як правило, постачаються водою за допомогою артезіанських свердловин, яких нараховують близько 4100. Сільське населення області в основному користується водою із шахтних колодязів, яких понад 62 тисячі. [3].

Основними експлуатаційними водоносними горизонтами підземних вод області є бучанський (глибина 80-120 м) та сеноман-нижньокрейдовий (глибина 700 – 1200 м), що є свідченням високих якісних показників підземних вод. Стосовно запасів мінеральних вод, то найбільше їх (36%) сконцентровано на території Гадяцького, Диканського, Полтавського, Миргородського, Зіньківського, Лохвицького районів. [4].

На Полтавщині видобувають 12 видів мінеральних вод та відомо понад 20 джерел мінвод місцевого значення. Активно мінеральні води використовують у лікувальній практиці на курорті «Миргород» та в санаторіях «Псел», «Хорол», «Лісові Поляни», а також в Полтавській і Кременчуцькій водолікарнях. На рис. 1. показано географію поширення джерел мінеральних вод області, складену за реєстром, що наводиться у відповідній літературі [2].

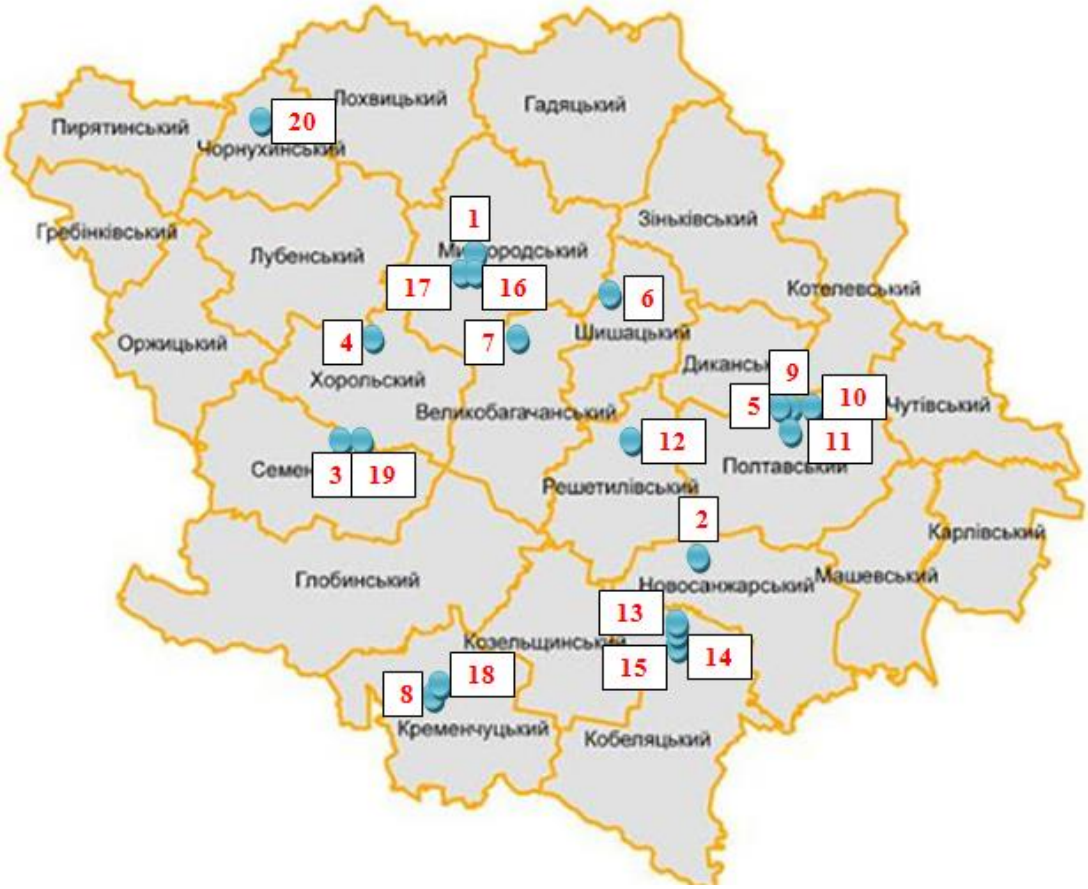

Рис. 1. Поширення джерел мінеральних вод

Підземні води залягають у вигляді декількох водоносних горизонтів, таких як четвертинний (алювіальний) Полтавський, Харківський, Бучакський, Сеноман-нижньокрейдяний і Юрський. Води палеогенових (бучацько-канівських відкладень) є основними для водопостачання населених пунктів Полтавської області.

Глибина покриття водоносного горизонту – в залежності від рельєфу поверхні та структурних особливостей території – змінюється від 5-25 до 40-60 м, збільшуючись іноді до 80-90 м, а в районі міста Полтава – до 125-150 м. Потужність водовмісної товщі змінюється від 20-30 до 80 м.

Завдяки природним факторам та захищеності, підземні води бактеріально чисті та добре збалансовані за вмістом хімічних компонентів. На території області одночасно зустрічаються гідрокарбонатно-натрієво-магнієві води (мінералізація 0,4-1 г/л). На значній території виявлені хлоридно-кальцієво-натрієві води (мінералізація 1,5-3 г/л) – у Полтаві, Миргороді, Лубнах, Хоролі, Лохвиці, Гадячі, Глобино та ін., та локально – сульфатно-натрієві води з мінералізацією 1-1,5 г/л (Машівський район).

Для питних цілей ці води використовують у Гребінківському, Глобинському, Лубенському, Гадяцькому, Машівському, Карлівському та інших адміністративних районах.

Лужний характер вод бучакcько-канівських відкладень зі значною кількістю натрію гідрокарбонату та хлоридів сприяє вилученню фтору з порід у воду. Хімічний склад бучакських вод коливається в широких межах: для нього характерний невисокий вміст кальцію (2-25 мг/л) та магнію (4-10 мг/л) і високий вміст хлоридів (350-500 мг/л).

Мінералізація вод горизонту повільно збільшується з півночі на південь. У північно-східній частині території мінералізація вод коливається від 0,5 до 0,9 г/л (гідрокарбонатно-натрієві води), західній та південно-східній частині території досягає 2 г/л (хлоридно-натрієві води).

Найгірша ситуація щодо якості підземних вод на території області пов`язана, перш за все з нітратним забрудненням, також залишається проблемою високі рівні вмісту залізу і фтору, а в останні роки виявляється тенденція збільшення рівня хлоридного забруднення.

Отже, підземні води Полтавщини належать до корисних копалин загальнодержавного значення. Їх цінність полягає у використанні як надійних та якісних джерел питного водопостачання та з лікувальною метою.

Список використаних джерел:

1. Національний атлас України. – Розд. 3. – Геологічна будова / Ред. Л.С. Галецький, П.Ф. Гожик. К.: ДНВП Картографія, 2008. – 440 с

2. Закалюжний В.М., Джурка Г.Ф. Полтавська область, Геолого-географічний нарис. – Полтава: Вид-во ПДПУ, 2000. – 136 с.

3. Полтавська область. Природа, населення, господарство/ ред. К.О. Маца. Полтава: Полтавський літератор, 1998. – 336 с.

РОЗДІЛ 3
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ: ТЕОРІЯ, УКРАЇНОЗНАВСТВО, РЕГІОНОЗНАВСТВО

УДК 911. 3: 314 (Кір...)

ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ НАРОДЖУВАНОСТІ В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Д. М. Білоконенко
dashabelokonenko@gmail.com
кафедра географії та геоекології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Постановка проблеми. Демографічні процеси в Кіровоградській області упродовж 1990-2019 рр. підкоряються загальноукраїнським тенденціям до депопуляції населення. Демографічна ситуація в регіоні є гостро кризовою. Область з року в рік входить до групи регіонів України з найвищими темпами скорочення населення. Від'ємний природний приріст населення спостерігається у всіх районах області без виключення. Основною причиною загострення демографічної кризи в регіоні упродовж останніх десятиріч є зниження народжуваності до критично низького рівня. Вже багато років рівень народжуваності в області не забезпечує навіть простого відтворення поколінь, адже сумарний коефіцієнт народжуваності перебуває на рівні 1,1-1,2 дитини на 1 жінку репродуктивного періоду, в той час як для того, щоб покоління дітей замінювало покоління батьків він має становити 2,1 дитини і більше. Падіння народжуваності в регіоні свідчить про зміну демографічної поведінки населення, адже традиційно в Україні, особливо в сільській місцевості народжуваність була завжди високою. Перехід від багатодітних до малодітних сімей в області відбувся у другій половині XX ст. у зв'язку зі спричиненими урбанізацією змінами способу життя, який, в свою чергу, генерував нові традиції, системи цінностей та стереотипи репродуктивної поведінки. У зв'язку з тим, що рівень народжуваності має визначальний вплив на демографічну ситуацію в регіоні, дослідження цього демографічного процесу залишається актуальним напрямом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природний рух населення в Україні та її регіонах в різний час досліджували В. О. Джаман [1], Ф. Д. Заставний [2,3], М. І. Фащевський [4], В. В. Яворська [5] та ін. Геодемографічним процесам в Кіровоградській області присвячені окремі праці Н. М. Маслової [6].

Метою дослідження є аналіз динаміки та територіальних аспектів народжуваності в Кіровоградській області.

Виклад основного матеріалу. До 90-х років XX століття Кіровоградська область, як і вся територія України, мала порівняно високий коефіцієнт народжуваності, але вже з 1950 р. в області спостерігалася тенденція до поступового зниження цього показника. Найвищий показник народжуваності

спостерігався в післявоєнний період (1950-ті роки – 21,6‰). Далі цей показник почав знижуватися (1960 р. – 17,1 ‰, 1970 р. – 14,5 ‰) і вже у 1990 р. становив – 12,6 ‰. І надалі він не демонстрував позитивної тенденції до зростання. Зростання коефіцієнта народжуваності в області почалося з 2008 р. і тривало до 2014 р. Максимального свого значення у XXI ст. коефіцієнт народжуваності сягнув у 2012 р. – 11‰. Це пов'язано зі стабілізацією економічного та соціального життя населення та впровадженням заходів активної демографічної політики. З 2015 р. показник знов почав знижуватися і набув свого мінімального значення у 2019 р. (6,8‰) [7]. Такого низького значення коефіцієнта народжуваності не спостерігалося упродовж всього останнього більше ніж півстоліття (рис. 1).

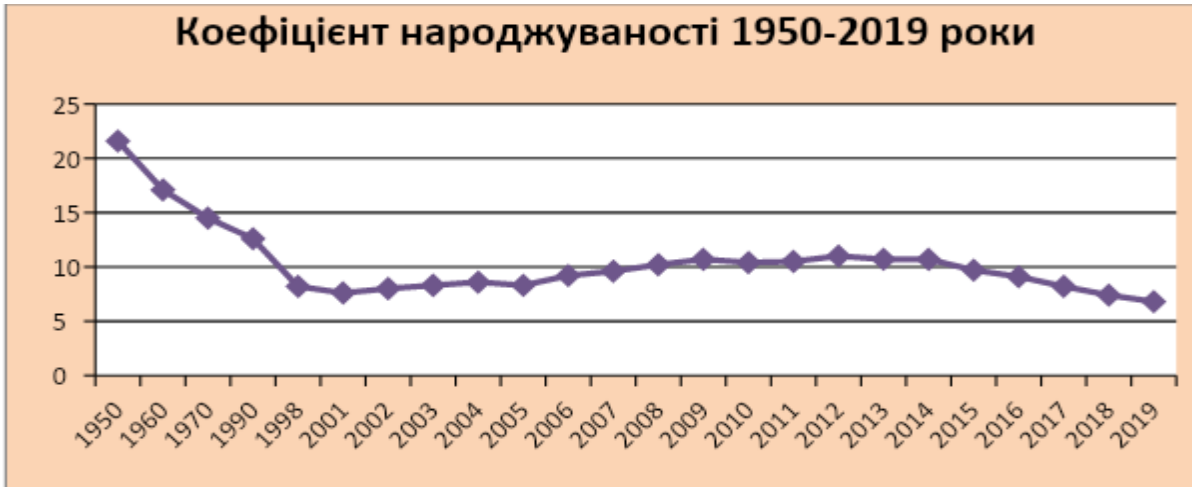

Рис.1. Динаміка коефіцієнта народжуваності у Кіровоградській області, 1950-2019 рр.

***побудовано автором на основі даних Головного управління статистики в Кіровоградській області**

Такі тенденції до зниження народжуваності пов'язані з нестабільною економічною ситуацією як в регіоні, так і в країні, збільшенням обсягів трудової міграції, старінням населення, зростанням «ціни дитини» (тобто здорожчання витрат на утримання дитини), високим рівнем зайнятості жінок в суспільному виробництві тощо. З 2014 р. на території України ведуться військові дії, в яких задіяна велика кількість чоловічого населення, що також прямо впливає на зниження рівня народжуваності в регіоні.

Як на загальнодержавному рівні, так і в Кіровоградській області у сільських поселеннях народжуваність дещо вища ніж у міських. Втім, і міських, і в сільських поселеннях останнім часом спостерігається зниження цього показника. Так, серед містян в області падіння народжуваності за останній період фіксується з 2013 року, а селяни відреагували на суспільно-політичні заворушення, військові дії, а також пов'язані з цим економічні проблеми падінням народжуваності з 2015 р. (рис. 2, 3).

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта народжуваності у міських поселеннях Кіровоградської області,1998-2019 рр.

***побудовано автором на основі даних Головного управління статистики в Кіровоградській області**

У міських поселеннях динаміка коефіцієнта народжуваності упродовж 1998-2019 рр. мала коливальний характер. З 1998 р. до 2004 р. рівень народжуваності повільно зростав. У 2005 р. цей показник дещо знизився, що ймовірно пов'язано з суспільно-політичними заворушеннями в країні («помараранчева революція»). З 2005 р. рівень народжуваності продовжив тенденцію до зростання та досягнув максимальних за останні 20 років значень у 2009 р. та 2012 р. – по 10,8‰. У 2013 р. рівень народжуваності у міських поселеннях дещо знизився, але в 2014 р. зафіксоване незначне його зростання. І, починаючи з 2015 р. в області спостерігається незмінна тенденція до зниження народжуваності і у 2019 р. коефіцієнт народжуваності сягнув своїх мінімальних значень – 6,6‰ [7] (рис. 2.).

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта народжуваності у сільських поселеннях Кіровоградської області, 1998-2019 рр.

***побудовано автором на основі даних Головного управління статистики в Кіровоградській області**

У сільських поселеннях у 1998-2001 рр. спостерігалося падіння рівня народжуваності, а упродовж 2002-2005 рр. цей показник тримався приблизно одному рівні. З 2005 р. до 2015 р. в сільських поселеннях області спостерігалося повільне зростання рівня народжуваності і найвищі показники зафіксовано у 2012 р. та 2014 р. – по 11,4‰. Починаючи з 2015 р. та до сьогодні коефіцієнт

народжуваності серед сільського населення області стабільно знижується і мінімальних показників досягнув у 2019 р. – 7 ‰ [7] (рис 3.)

Середній коефіцієнт народжуваності в Кіровоградської області у 2018 р. становив 7,4 ‰. На одну жінку в середньому припадало 1,12 дитини, тоді як ще у 2012 р. цей показник становив 1,61. Такого сумарного показника народжуваності не вистачає навіть для простого відтворенні поколінь. Очевидно, що жінки почали народжувати менше. Перш за все це пов'язано з соціально-економічною та політичною нестабільністю в країні.

Аналізуючи територіальні відмінності у рівнях народжуваності в Кіровоградській області (рис. 4.), можна помітити суттєві територіальні відмінності у рівнях народжуваності за районами області. До районів з найбільшим коефіцієнтом народжуваності належать Бобринецький (10,1 ‰) та Компаніївський (9,5 ‰). Середній рівень народжуваності спостерігається у Добровеличківському (8,6 ‰), Олександрівському (8,6 ‰), Новомиргородському (8,3‰) та Знам'янському (8,9 ‰) районах. Нижче середнього рівня коефіцієнт народжуваності мають Кропивницький район (8,0 ‰), Новоархангельський та Новоукраїнський (7,7 ‰), Олександрійський (7,4 ‰**),** Долинський та Благовіщенський (7,3 ‰). Райони «аутсайдери» за рівнем народжуваності – Онуфріївський (5,9 ‰), Петрівський (5,5 ‰), Вільшанський (6,0 ‰) та Гайворонський (6,4 ‰). В місті Кропивницький коефіцієнт народжуваності становить7,9 ‰ [7].

Рис.4. Коефіцієнт народжуваності в Кіровоградській області, 2018 р.

***побудовано автором на основі даних Головного управління статистики в Кіровоградській області**

Найвищі в області абсолютні показники народжуваності зафіксовано у Кропивницькому (293 особи), Новоукраїнському (315 особи) та Маловисківському (284 особи) районах. Найменше число живонароджених упродовж року було у Вільшанському (74 особи), Світловодському (94 особи) та Устинівському (98 осіб) районах [7]. Втім, абсолютні показники не є показовими при порівняннях за районами, оскільки вони напряму залежать від чисельності населення та не відображають темпи народжуваності в регіоні.

Висновки. Коефіцієнт народжуваності в Кіровоградській області є нижчим порівняно з середнім по Україні показником (7,4 ‰ проти 8,7 ‰). У всі часи в області традиційно вищою була народжуваність у сільській місцевості. Саме сільська місцевість століттями підживлювала демографічні процеси в регіоні. Але в останні десятиліття низькі показники народжуваності характерні для всіх адміністративних одиниць області. Саме низька народжуваність, висока смертність та старіння населення є визначальними чинниками демографічної кризи в регіоні. Задля запобігання негативних сценаріїв розвитку демографічної ситуації в Кіровоградській області необхідно впроваджувати демографічну політику, спрямовану на зростання рівня народжуваності.

Список використаних джерел: *1. Джаман В.О. До проблеми територіальних особливостей демографічних процесів в Україні // Український географічний журнал. – 1998. - № 3.– С.13-17.; 2. Заставний Ф. Демографічна ситуація в Україні // Географія та основи економіки в школі. – 2004. - № 1. – С. 39-40.; 3. Заставний Ф.Д. Населення України. – Львів: „Край”, „Просвіта”, 1993.–224 с.; 4. Фащевський М.І. Геодемографічна ситуація в Україні // Сучасні проблеми географії населення в Україні. – Луцьк, 1993. – С. 118-120.; 5. Яворська В. В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні [монографія] / Вікторія Володимирівна Яворська. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – 384 с.; 6. Маслова Н.М. Суспільно-географічний вимір демографічних процесів в Кіровоградській області // Культура народов Причерноморья. – 2007. - № 104. – С. 76-81.; 7. Населення Кіровоградщини, 2018 р. Демографічний щорічник. – Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2019. – 208 с.*

УДК 911.3

ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА МОЛОЧНОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В. В. Борисова
vborisova131@gmail.com
кафедра загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. м. Суми

С. І. Сюткін
siutkin-sergiy@ukr.net
кафедра загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. м. Суми

Зазвичай методика вивчення територіальних структур передбачає виділення певних спеціалізованих територіальних частин (зон, районів, підрайонів, кущів тощо), які істотно відрізняються між собою, але в сукупності

становлять єдину взаємопов'язану та цілісну систему. Формування територіальних структур є об'єктивним наслідком географічного поділу праці, як незворотного процесу виробничої спеціалізації територій та розвитку міжрегіональної кооперації з метою обміну спеціалізованою продукцією і послугами [2, 5 та ін.].

Для формалізації процесу визначення галузей спеціалізації господарства країн, економічних районів чи адміністративних одиниць будь-якого рангу у суспільній географії користуються індексами локалізації та територіальної концентрації [2, 3, 4 та ін.]. Названі індекси (інколи їх називають коефіцієнтами спеціалізації) розраховуються за нижченаведеними формулами 1 та 2:

$$\text{Іл} = \frac{pN}{Pn} \qquad \textit{(формула 1)}$$

де $\mathbf{I_л}$ – індекс локалізації досліджуваного явища;

p – абсолютний показник інтенсивності явища в адміністративно-територіальній одиниці;

P – абсолютний показник інтенсивності явища у базовій території (в нашому випадку – Україні або Полтавській області);

n – чисельність населення адміністративно-територіальної одиниці;

N – чисельність населення базового регіону (країни або області).

$$\text{Ітк} = \frac{pS}{Ps} \qquad \textit{(формула 2)}$$

де $\mathbf{I_{тк}}$ – індекс територіальної концентрації досліджуваного явища;

p – абсолютний показник інтенсивності явища в адміністративно-територіальній одиниці;

P – абсолютний показник інтенсивності явища у базовій території (в нашому випадку – країні або Полтавській області);

s – площа адміністративно-територіальної одиниці;

S – площа базового регіону (України або Полтавської області).

Зручність використання індексів локалізації і територіальної концентрації полягає в тому, що при виведенні формул всі одиниці виміру скорочуються, таким чином названі індекси стають безрозмірними, порівняльними. У випадках коли $I_л$ та $I_{тк}$ є більшими за одиницю, можна стверджувати, що дана галузь є галуззю спеціалізації для досліджуваної території (країни, економічної зони, економічного району (підрайону, мікрорайону) або адміністративно-територіальної одиниці будь-якого рангу). Хоча є й більш складні варіанти інтерпретації отриманих результатів [2, 4].

Відмінність між $I_л$ та $I_{тк}$ полягає в тому, що перший індекс є переважно соціально-економічним за змістом, оскільки базою для розрахунків виступає населення (фактично порівнюються обсяги виробництва на особу), а другий індекс є скоріше еколого-економічним, оскільки базою виступає площа (порівнюється виробництво на одиницю території), таким чином за його допомогою можна оцінити рівень антропогенного навантаження на територію, можливості подальшого зростання виробництва, агломераційний ефект тощо.

Інформаційно-статистичною базою роботи слугували відкриті дані Державної служби статистики та Мінфіну України [1].

Середній багаторічний індекс локалізації виробництва молока Полтавської області у І кварталах 2010-2020 років становить 3,55, а індекс територіальної концентрації – 2,45. Як бачимо, показники є суттєво вищими за одиницю. Це свідчить, що Полтавська область дійсно спеціалізується на виробництві молочної продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Індекси локалізації та територіальної концентрації виробництва молока у Полтавській області за І квартали 2010 - 2020 рр.

Рік	Індекс локалізації	Індекс територіальної концентрації
2010	3,62	2,48
2011	3,35	2,29
2012	3,91	2,66
2013	3,90	2,64
2014	3,66	2,47
2015	**4,38**	**3,06**
2016	3.86	2,72
2017	2,96	2,08
2018	3,04	2,13
2019	**2,86**	**1,99**
2020	3,51	2,44
Середнє багаторічне значення	3,55	2,45

Аналіз доступної статистичної інформації дозволяє стверджувати, що потужності молокопереробних підприємств області відповідають обсягам виробленого молока. Відповідно, за межі області вивозиться переважно готова промислова продукція (у тому числі згущене і сухе молоко, йогурти, кефіри, морозиво).

З метою пошуку певних територіальних закономірностей та детального вивчення територіальної структури об’єкта дослідження були розраховані індекси територіальної концентрації виробництва молока в адміністративних районах Полтавської області (табл. 2).

Таблиця 2

Індекси територіальної концентрації виробництва молока в адміністративних районах Полтавської області (І квартал 2020 року)

Райони	Індекс територіальної концентрації		Індекс територіальної концентрації
Великобагачанський	1,22	Машівський	*
Гадяцький	1,58	Миргородський	0,90
Глобинський	0,59	Новосанжарський	*
Гребінківський	1,72	Оржицький	2,52
Диканський	1,01	Пирятинський	0,63
Зіньківський	1,17	Полтавський	0,68
Карлівський	1,13	Решетилівський	0,07
Кобеляцький	0,21	Семенівський	*

Козельщинський	0,42	Хорольський	2,70
Котелевський	3,51	Чорнухинський	*
Кременчуцький	0,25	Чутівський	*
Лохвицький	0,69	Шишацький	5,46
Лубенський	0,53		

* Примітка: не оприлюднення даних в окремих територіальних одиницях пояснюється дотриманням вимог Закону України «Про державну статистику» в частині забезпечення конфіденційності статистичної інформації та збереження комерційної таємниці.

Як бачимо, найвищий індекс територіальної концентрації виробництва молока має Шишацький район, найнижчий – Решетилівський. До лідерів молочного господарства окрім Шишацького району можна віднести Оржицький, Котелевський, Хорольський райони. На жаль, певні спекуляції виробничників щодо комерційної таємниці ускладнюють обробку статистичних даних та інтерпретацію отриманих результатів.

На основі розрахованих індексів територіальної концентрації побудована картосхема (рис. 1), яка дозволяє проаналізувати геопросторові особливості виробництва молока в межах Полтавської області. Можна зробити висновок, що територіальна структура молочного господарства Полтавської області є досить мозаїчною. Парадоксально, але вплив як зональних, так і азональних природних факторів майже не простежується.

Рис.1. Індекс територіальної концентрації виробництва молока в адміністративних районах Полтавської області

***Список використаних джерел**: 1. Державна служба статистики 2010-2020 URL: http://www.ukrstat.gov.ua; 2. Сюткін С. І., Леонтьєва Г. Г. Економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Книга-зошит. Суми: Університетська книга, 2003. 246 с.; 3. Сюткін С. І. Географія населення: навч. посібник. Суми: ВПП «Фабрика друку», 2015. 128 с.; 4. Сюткін С. І. Географія світового господарства : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. 30 с.; 5. Сюткін С.І. Курс лекцій з географії світового господарства. Суми : СумДПУ, 2020. 142 с.*

УДК 911.372.9

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ЯВИЩЕ: ДЕПРЕСИВНА ТЕРИТОРІЯ. ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ

В. О. Глухота
vitaliy9565@ukr.net
Полтавський обласний науковий ліцей-інтренат ІІ-ІІІ ступенів імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради

Р. І. Демченко
demchenko.rostislav13@gmail.com
Полтавський обласний науковий ліцей-інтренат ІІ-ІІІ ступенів імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради

Сучасний стан розвитку окремих регіонів України характеризується посилення диспропорцій в соціально-економічному розвитку, що спричинені невиваженою економічною політикою держави та особливостями змін в базових секторах економіки. Актуальність дослідження депресивних територій полягає в тому, що з часом цих територій стає дедалі більше, але до цього часу багато питань розвитку депресивних територій зостаються маловивченими. Насамперед, це теоретичні питання, які стосуються сутності поняття «депресивна територія», визначення індикаторів депресивності, методів оцінки гостроти та рівня депресивності.

Загальні проблеми депресивності регіонів розкриті здебільшого в наукових дослідженнях із регіональної економіки та суспільної географії. Найбільш ґрунтовно ці питання висвітлені в роботах З. Герасимчука [5], Ф. Заставного [6], О. Топчієва [12]. Проблематика депресивності сільських територій відображена в дослідженнях І. Плотницької [11]. Критерії виділення та характеристики депресивних територій є в дослідженнях В. Коломійчук [7], Ф. Заставного [6].

Мета дослідження – проаналізувати поняття «депресивна територія», визначити типи, рівні та причини утворення депресивних територій.

Поставлена мета потребує виконання наступних **завдань**: проаналізувати поняття «депресивна територія» в роботах українських та зарубіжних вчених і на їх основі сформувати власне бачення дефініції; за науковими джерелами систематизувати різні підходи до типології депресивних територій, та запропонувати власний варіант класифікації; охарактеризувати причини утворення депресивних територій.

Поняття «депресивна територія» використовується в європейській практиці ще з 30-х років XX століття. З часом більш поширеним та вживаним є термін «проблемна територія». В Україні термін «депресивна територія» з'явився порівняно недавно, лише з середини 90-х років XX століття. Наукові дискусії щодо проблематики депресивності регіонів, засвідчили різноманітні точки зору щодо тлумачення цього поняття [11].

Аналіз підходів до визначення депресивних територій показав, що існує декілька підходів до тлумачення суті поняття «депресивна територія».

О. Вітер, Р. Дацків, М. Дацишин у свої дослідженнях термін «депресивний регіон» пояснюють як регіон, де соціально-економічний занепад обумовлений економічними факторами. Цей занепад є тривалим і його подолання не можливе за рахунок внутрішніх ресурсів території. Науковці проводять певну ієрархію розвитку депресивних регіонів, де виділяють поняття «відсталий регіон», «проблемний регіон», «кризовий регіон» та «інфарктний регіон» [4].

М. Барановським подається наступне поняття: «депресивний регіон – регіони циклічної депресії, яка виникає внаслідок економічних циклі, а негативна динаміка їх соціально-економічного розвитку характеризується системністю, тривалістю, комплексністю, гостротою багато перспективністю, масштабністю, динамічністю» [1, с. 76].

Окремі науковці ототожнюють поняття «проблемний» та «депресивний». Так, у дослідженнях З. Герасимчук подається таке визначення проблемних регіонів – «це такі просторово-територіальні утворення, в яких з соціальних, економічних, екологічних та інших причин припиняють діяти стимули саморозвитку і немає надії розраховувати на саморозв'язання кризової ситуації», що фактично ідентичне поняттю «депресивна територія[1, с.111].

Поряд з термінами «депресивна територія» «проблемний регіон» у наукових дослідженнях використовуються й інші поняття. Так, Я. Шевчук використовує поняттям «депресивно-територіальна система», вона трактується як така територіальна система того чи іншого ієрархічного рівня, у якій відносно за короткий проміжок часу кардинально змінилися тенденції соціально-економічного розвитку – від висхідних до низхідних, від процвітання до занепаду [13, с.54].

У законодавстві України знаходимо наступну дефініцію депресивних регіонів. Так, у постанові Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 № 521 «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» зазначено, що «депресивний регіон – регіон з високим рівнем накопиченого промислово-виробничого потенціалу та низьким рівнем його реалізації внаслідок впливу переважно зовнішніх факторів економічної кризи» [9].

У першій редакції Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 №2850-15 зазначено що «депресивна територія – регіон, промисловий район, сільський район, місто обласного значення, населені пункти ліквідованих підприємств добувної промисловості, що повинні відповідати встановленим законодавством критеріям депресивності» [10]. Зокрема, регіон може бути визнано депресивним, якщо протягом останніх п'яти

років середній показник обсягу валового регіонального продукту на одну особу є найнижчим серед інших регіонів України.

На основі відповідних наукових розвідок ми уклали власне бачення дефініції: депресивна територія – це населений пункт з прилеглою територією, де спостергіється економічна, соціальна, культурна, екологічна деградація, яка обумовлена історичним розвитком території її залежністю від соціально-економічних потрясінь в минулому і відсутністю в даний момент структурних змін для подолання відповідних проблем розвитку.

І. Вахович своїх дослідження узагальнив основні чинники що стають причинами виникнення депресивних територій та спричиняють загрози соціально-економічній безпеці регіону: низьку конкурентоспроможність регіону(спад виробництва та втрата внутрішнього і зовнішнього ринків; руйнування виробничо-технічного потенціалу; втрата продовольчої незалежності); високу матеріаломісткість виробництва; низький рівень забезпечення фінансовими ресурсами; наявність широкої верстви населення, що перебувають за межею бідності; відсутність природних ресурсів та незадовільні кліматичні умови; несприятливу екологічну ситуацію та забруднення навколишнього середовища [2].

Ми проаналізували відповідні чинники, і їх на основі виділили ознаки депресивності: відсутність або проблеми з доступом населення до освітніх, фінансових, медичних, культурних послуг; низька якість або відсутність транспортної інфраструктури населеного пункту; погіршення демографічної ситуації території; наявність екологічних проблем території; значне погіршення криміногенної обстановки в населеному пункті; поширення асоціального способу життя населення.

За ступенем прояву відповідних ознак ми виділили наступні рівні депресивних територій: ***проблемний*** (прояв однієї чи двох ознак депресивності, які можуть зникнути за 1-2 роки, за відповідної державної підтримки території); ***кризовий*** (ознаки депресивності проявляються у всіх сферах життя людини, але за рахунок економічного, культурного, соціального потенціалу території прояв кризових явищ ще мало відчутний для населення, термін подолання наслідків до 5 років); ***передінфарктний*** (ознаки депресивності поглиблюються і можуть мати вже невідворотні наслідки, руйнується інфраструктура території, подолання наслідків може тривати до 10 років); ***деградований*** (повне руйнування інфраструктури території, або вже її відсутність, глибока демографічна, соціальна, культурна криза, подолання наслідків може тривати до 20 років); ***безперспективний*** (відновлення інфраструктури не матиме економічних наслідків, відсутність будь-яких ознак економічного, культурно чи соціального життя населення, подолання наслідків потребуватиме великих фінансових та людських ресурсів).

Щодо типології депресивних територій, то вперше здійснив її В. Коломійчук і виділив п’ять типів депресивних адміністративних районів: адміністративні райони, територія яких постраждала внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; адміністративні райони, які є екологічно забрудненими, але головні депресанти розташовані на суміжних територіях; прикордонні

адміністративні райони; депресивні адміністративні райони у гірській місцевості; депресивні території, що перетворюються на через надзвичайно слабкий розвиток транспортної мережі, слабкість розвитку соціально-економічної складової регіону [7].

Я. Шевчук класифікацію депресивних територій провів за генезисом депресії: циклічно-депресивні (поява спадних тенденцій розвитку, поступова деградація регіону);структурно-депресивні (різна кількість і величина інновацій та нерівномірне старіння основних фондів, вичерпання ресурсів в результаті неузгодженого розвитку та деградації регіонів); функціонально-депресивні (фізичне та моральне старіння основних фондів у монофункціональних регіонах, зниження потреби у продукції цього виробництва, втрата соціальних функцій даним регіоном, вичерпання ресурсів.); залпово-депресивні (природні катаклізми, наявність в регіонах вибухо-хімічних, радіоактивно-небезпечних підприємств та раптове порушення їх функціонування в результаті аварій та катастроф, соціальні вибухи) [14].

М. Хвесик, Л. Горбач, Н. Вишневська у своїх дослідженнях масштаб і глибину регіональної депресії визначили структурою видів національного господарства, в яких криза стала основною причиною розповсюдження депресії на всю економіку регіону. За цією ознакою депресивні регіони поділяються на: старопромислові (втрата лідируючих позицій внаслідок протиріч між науково-технічною прогресивністю галузевої структури та її ринковою ефективністю); аграрно-промислові (депопуляція населення, висока частка зайнятих у сільському господарстві, низький рівень доходів населення); добувні (видобуток копалин з виснажених родовищ, виробництво, що характеризується високою енергоємністю та матеріалоємністю на основі застарілих технологій) [13].

За ступенем депресивності М. Барановський виділяє регіони з застійною (застій у виробництві, сферах господарської діяльності, регіон втрачає позиції в розвитку, приречений на кризу,революції та розпад) та наростаючою депресією(галопуючий спад виробництва, ділової активності та зростанням швидкими темпами безробіття) [1].

Проаналізувавши відповідні типи депресивних територій, ми провели власну їх типологію де виділили наступні критерії:

- за причиною виникнення депресивності території (економічна, соціальна, екологічна, інфраструктурна, політична);
- за зайнятістю населення в додепресивний період (промислові, сільськогосподарські);
- за демографічною ситуацією (сезонні, постійні);
- за територіальним охопленням (малі, середні, великі);
- за впливом депресивних ознак території (змішані, однотипні).

Отже, існуючі на сьогодні регіональні диспропорції, найбільш гострою формою прояву яких є депресивні території, мають історичні корені і сформувалися ще в першій половині XX ст. Проблематика ідентифікації депресивних територій є важливим науковим завданням, насамперед, з позицій розробки ефективних шляхів їх соціально-економічного відродження. До сих

пір немає чіткого розмежування різних видів проблемних територій. Поняття «проблемна територія» є узагальнюючим відносно різних видів територій з проблемами розвитку. Що стосується депресивних територій, то теза про те, що депресивними можуть бути лише промислові райони, які в минулому володіли знаним економічним потенціалом, а надалі його втратили, вочевидь, є суперечливою і не відображає розмаїття виникнення депресивних територій.

Список використаних джерел: *1. Барановський М. О. Депресивність регіонів України. Теорія та практика досліджень: збірник наукових праць викладачів природничо-географічного. ф-ту. 2006. №1. С. 65-77.; 2. Вахович І. М., Купира М. І. Обґрунтування суті економічної категорії «депресивний регіон». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. 2014. №11 (43). С. 27-34.; 3. Вахович І. М., Купира М. І. Типологія депресивних регіонів в системі соціально-економічної небезпеки. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. №1. С. 35-38; 4. Вітер. О. Дацків Р., Дацишин М., Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху. К. Інститут реформ. 2003. 40 с.; 5. Герасимчук З. В., Новосад І. Г. Депресивні території: підходи до трактування. Збірник наукових праць ЛНТУ. 2011. №31. С.95-101.; 6. Заставний Ф. Д. Депресивні регіони, поселення й галузі економіки України: проблеми, оцінка, прогнози. Географія та основи економіки у школі. 2004. №6. С. 24-29.; 7. Коломійчук В. С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки. Тернопіль. Укрмедкнига, 2001. 440 с.; 8. Новикова А. М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України. Стратегічна панорама. 2000. №3-4. С. 84-88; 9. Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 № 521 Офіційний вісник України 2000 № 3. Ст. 21; 10. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2005.(№51) . Ст. 548.; 11. Плотницька С. І. Проблеми ідентифікації депресивних територій України. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 4 (16) С. 195-200.; 12. Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. Регіональний розвиток України і становлення регіональної політики: навчальний-методичний посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ. 2005. 224 с.; 13. Хвесик М. А., Горбач Л. М., Вишневська Н. В., Хвесик Ю. М. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): монографія К. Кондор 2004. С. 376.; 14. Шевчук Я. В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрями санації. Львів. 2008. 133 с.*

УДК 314. 1

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ (В ПЕРІОД 1991-2019 РР.) ТА СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА ІРШАВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ж. М. Корчинська
zhanna.korchynska@uzhnu.edu.ua
кафедра фізичної географії та раціонального природокористування Ужгородського національного університету, м. Ужгород

Територія Іршавського району займає площу близько 944,5 км^2. Щільність населення району в 2018 році становила 106,4 осіб/км^2. Це найвища густота населення після сусіднього Виноградівського серед усіх районів області. Середня щільність населення Закарпатської області є нижчою, ніж в районі (98,5 осіб/км^2) [3, С. 14]. Висока густота населення пояснюється географічним положенням та порівняно сприятливими природними умовами району.

Іршавський район розташований у центральній частині Закарпатської області. Характеризується переважаючим рівнинним рельєфом, сприятливими кліматичними і гідрологічними умовами та ін. Тому більшість жителів району зайнято в сільському господарстві. Особливо популярними є вирощування ранніх овочів і фруктів, ринки збуту яких знаходяться далеко за межами області. Хоча більша частина населених пунктів району характеризується малоземеллям. Тут на дорослого жителя припадає по 0,07-0,1 га сільськогосподарських угідь. Тому дуже багато людей виїжджають на заробітки за кордон [1]. Адже область межує з 4 європейськими державами – членами ЄС, де рівень зарплат є набагато вищим, що і приваблює заробітчан.

Щодо розподілу міського і сільського населення станом на 1 січня 2019 року серед постійного населення Іршавського району, то переважає сільське населення, яке складало 91 345 осіб (91 %), міське – 9 282 осіб (9 %). Сільське населення проживає у 46 населених пунктах, міське – жителі районного центру м. Іршава [3, С. 13]. В Закарпатській області також переважає сільське населення (63,2 %).

У національному складі найбільшу частку становлять українці – 98,6 % відповідно до перепису 2001 року. Окрім того, проживають на Іршавщині росіяни (0,6%), словаки (0,3%), угорці (0,1%) та представники інших національностей [1].

Відповідно до статистичних даних Головного управління статистики у Закарпатській області станом на 1 січня 2020 року чисельність наявного населення Іршавського району становила 100 294 осіб, постійного – 100 415 осіб [2]. Отже, населення району складала 8 % чисельності населення області.

Якщо проаналізувати чисельність наявного населення по містах і районах області станом на 1 січня 2020 року, то Іршавський район займає третє місце після Тячівського і Виноградівського районів з чисельністю населення 175 тис. і 120,8 тис. осіб відповідно [2]. Хоча за площею район займає тільки п’яте місце серед районів області [3, С. 14].

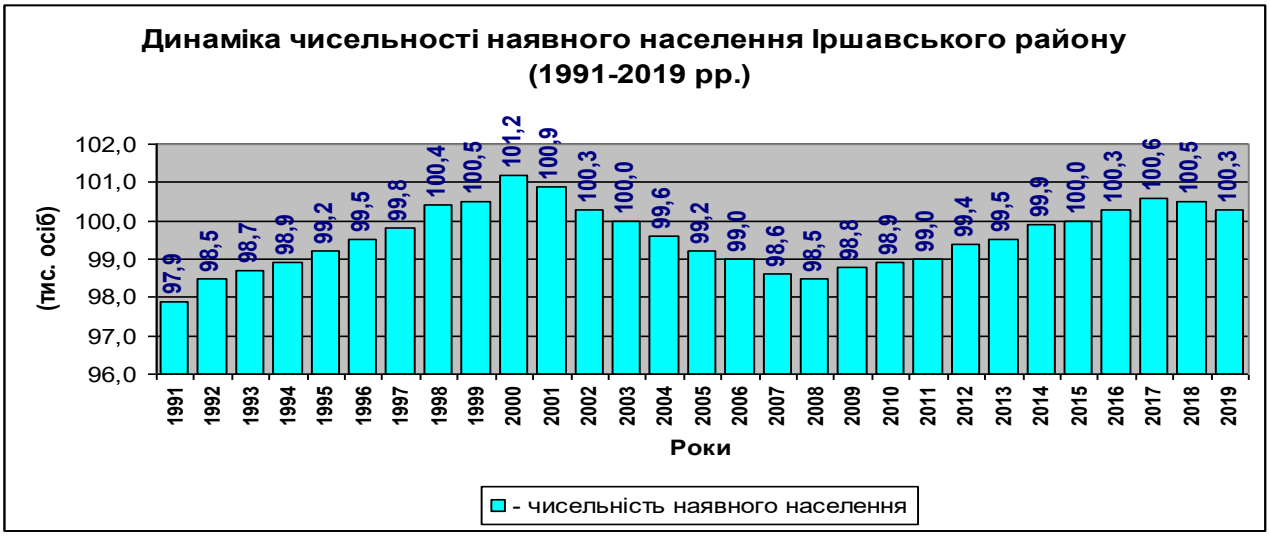

Рис. 1. Динаміка чисельності наявного населення Іршавського району Закарпатської області в період 1991-2019 рр*. (побудовано автором станом на 1 січня 1992-2020 рр. за даними [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19]).*

Аналізуючи рис. 1, видно, що за період 1991-2019 рр., чисельність наявного населення Іршавського району постійно коливалася і має вигляд циклу. За досліджуваний період спостерігалися 2 піки максимальних показників у 2000 і 2017 роках. Тенденція зростання чисельності населення наявна в період 1991-2000 рр. з 97,9 по 101,2 тис. осіб. Далі спостерігається спад до 98,5 тис. осіб у 2008 році. (фінансово-економічна криза в Україні). Але демографічна політика держави у вигляді запровадження фінансової допомоги при народженні дитини у 2007 році сприяла, сприяла збільшенню народжуваності і чисельності населення в районі відповідно. Отже, 2008 - 2017 рр. були періодом зростання чисельності населення до 100,6 тис. осіб. Але з 2017 по 2019 рр. знову спостерігається негативна тенденція скорочення чисельності наявного населення в районі з 100,6 до 100,3 тис. осіб.

Якщо проаналізувати статистичні дані останніх років і порівняти, коли розпочався останній спад чисельності наявного населення в районах і містах обласного підпорядкування Закарпатської області, то:

- найгірша ситуація склалася у м. Берегово – з 2012 року;
- Берегівському і Мукачівському районах – з 2015 року;
- Великоберезнянському, Воловецькому, Міжгірському (гірських) районах та м. Мукачево – з 2017 року;
- Тячівському, Іршавському і Свалявському районах – з 2018 року;
- Зменшення чисельності населення спіткало трохи пізніше, з 2019 року, решта районів і в середньому Закарпатську область.
- Стабільно не спадає уже 2 роки чисельність в Ужгородському районі та м. Хуст.
- Найкраща демографічна ситуація склалася в обласному центрі м. Ужгород, де за рахунок постійного притоку населення, чисельність зростає з 2017 року [2].

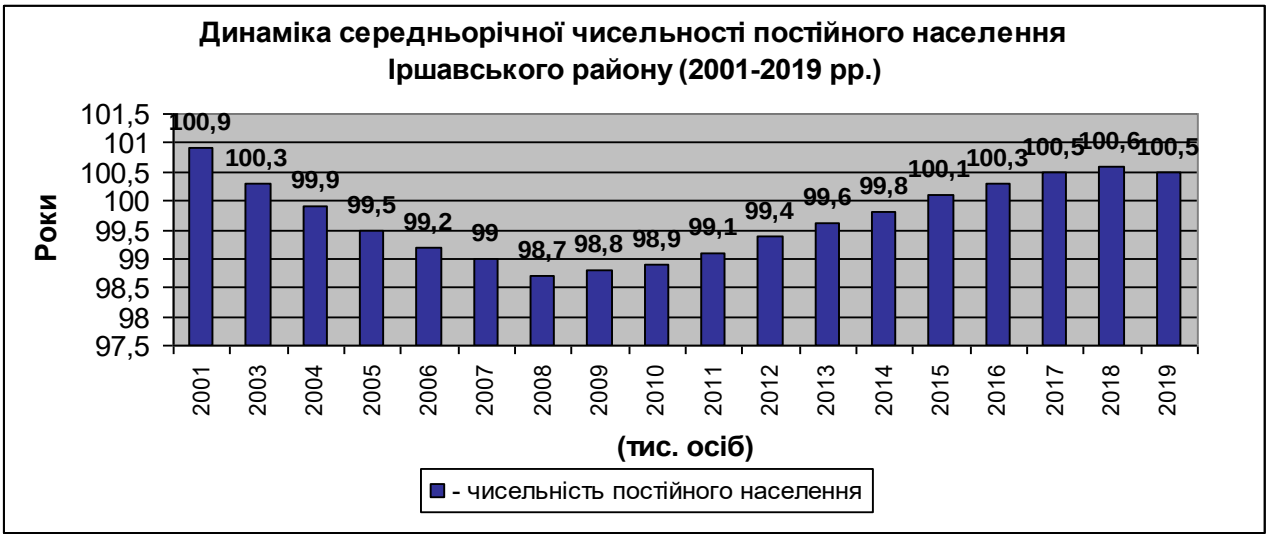

Рис. 2. Динаміка середньорічної чисельності постійного населення Іршавського району Закарпатської області в період 2001-2019 рр. *(побудовано автором за даними [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19]).*

З рис. 2. видно, що середньорічна чисельність постійного населення Іршавського району за період 2001-2019 років мала такі ж тенденції, як і з наявним населенням. Спочатку з 2001 по 2008 рр. спостерігався спад чисельності населення в районі з 100,9 до 98,7 тис. осіб. А з 2008 по 2018 – зростання чисельності до 100,6 тис. осіб. Останній 2019 рік спостерігається скорочення населення. Це пов'язано зі зменшенням народжуваності, природного приросту та зростанням смертності, міграції населення в районі.

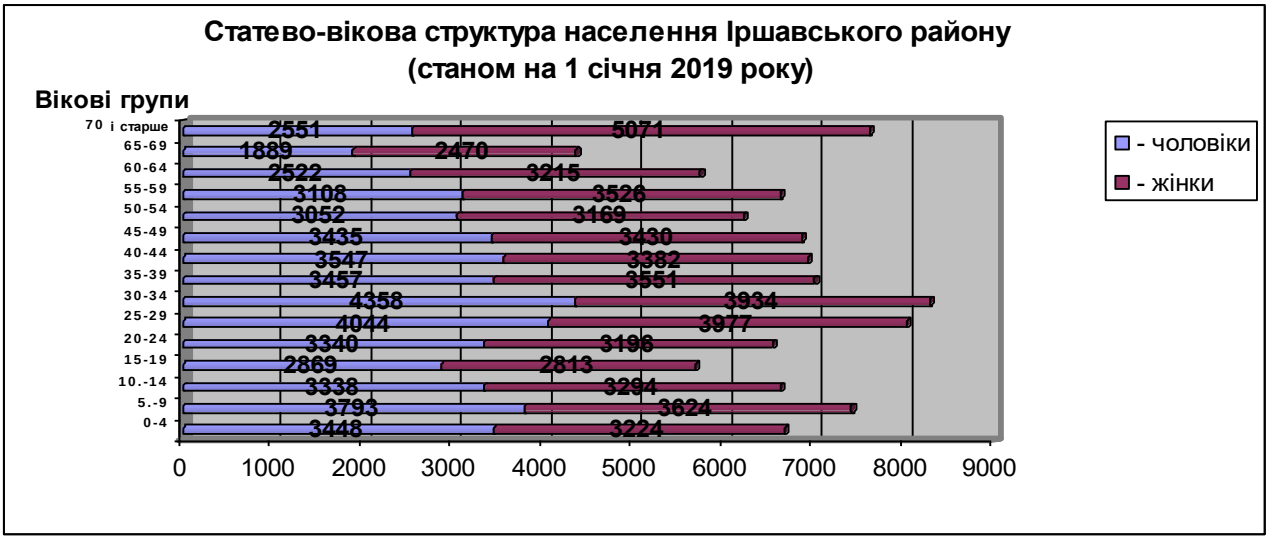

Рис. 3. Статево-вікова структура населення Іршавського району (станом на 1 січня 2019 року) *(побудовано автором за даними [3, С. 28]).*

З рис. 3. видно, що в Іршавському районі чоловіче населення переважає жіноче у вікових групах до 34, а також з 40 до 49 років. Жінки переважають у вікових групах з 35 по 39 років, а також старше 50 років. Така картина статево-вікової структури є цікавою. Тому що чоловіки переважають у більшій кількості вікових груп, порівняно з іншими районами області, в яких переважають жінки. Виділяється вікова категорія 70 і старше років, в якому жіноче населення переважає майже у 2 рази чоловіче [3, С. 28].

Щодо статевого складу населення станом на 1 січня 2019 року, то в Іршавському районі, чисельність жінок становить 51 876 осіб (52%) і переважає чисельність чоловіків – 48 751осіб (48%) [3, С. 16].

Відповідно до статистичних даних Головного управління статистики у Закарпатській області вікова структура населення Іршавському районі станом на 1 січня 2019 року виглядала наступним чином:

- діти (до 15 років) складали 21 931 осіб (22 %);
- працездатне населення – 60 978 осіб (60 %);
- люди похилого віку (60 років і старше) –17 718 осіб (18 %) [3, С. 28].

Така вікова структура населення в районі є досить цікавою. Тому що частка дітей переважає частку людей похилого віку більше, ніж в інших районах області, де частки цих двох категорій наближаються [3, С. 28].

Статево-вікова структура населення впливає на шлюбність і розлучуваність у районі.

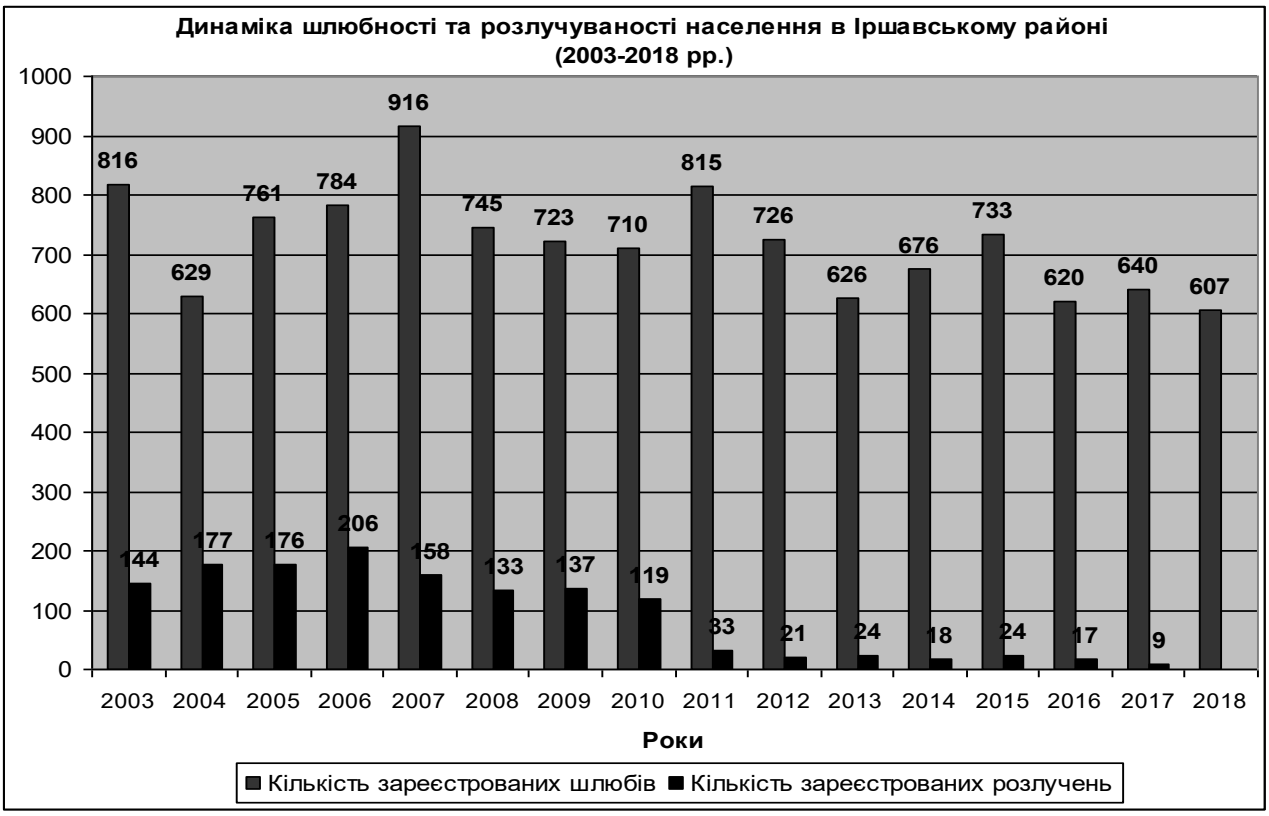

Рис. 4. Шлюбність і розлучуваність по Іршавському району (2003-2018 рр.) *(побудовано автором за даними [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18]).*

З Рис. 4. видно, що найбільша кількість шлюбів і розлучень за досліджуваний період припадала на 2006-2007 роки. Останнє десятиліття максимальними показники шлюбності були у 2011 і 2015 рр. У 2016-2018 рр. спостерігається тенденція постійного скорочення шлюбів. Але радує тенденція скорочення розлучень в районі з 2011 по 2018 рр. Наприклад, кількість розлучень зменшилася у 17 раз, порівнюючи 2007 і 2017 рр.

Проаналізувавши статистичні дані щодо динаміки чисельності населення в Іршавському районі Закарпатської області протягом 1991-2019 рр., можна сказати, що коливання чисельності має циклічний характер. Соціально-економічні причини, а саме: низький рівень життя населення, безробіття і як результат – міграція, впливали на зменшення або збільшення чисельності населення в районі. В результаті негативних демографічних тенденцій: зменшення народжуваності й природного приросту населення та збільшення смертності й міграції, з 2018 року в Іршавському районі спостерігається скорочення чисельності населення. Можливо, розпочався черговий період спаду чисельності населення в районі.

Список використаних джерел: *1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Іршавський район. — Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%80%D1%88%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD.; 2. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/index.html; 3. Головне*

управління статистики у Закарпатській області. Закарпаття у демографічному вимірі у 2018 році. Статистичний збірник, Ужгород, 2019, 87 с.; 4. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2003 рік. — Ужгород, 2004. – С. 352-373.; 5. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2004 рік. — Ужгород, 2005. – С. 394-415.; 6. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2005 рік. — Ужгород, 2006. – С. 372-393.; 7. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2006 рік. — Ужгород, 2007. – С. 370-391; 8. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2007 рік. — Ужгород, 2008. – С. 356-374.; 9. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2008 рік. — Ужгород, 2009. – С. 342-360.; 10. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 рік. — Ужгород, 2010. – С. 332-350.; 11. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 рік. — Ужгород, 2011. – С. 322-340.; 12. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 рік. — Ужгород, 2012. – С. 325-344.; 13. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 рік. — Ужгород, 2013. – С. 294-314.; 14. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік. — Ужгород, 2014. – С. 300-318.; 15. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2014 рік. — Ужгород, 2015. – С. 291-308.; 16. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2015 рік. — Ужгород, 2016. – С. 29-50.; 17. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 рік. — Ужгород, 2017. – С. 29-50.; 18. Головне управління статистики у Закарпатській області. Закарпаття у демографічному вимірі у 2017 році. Статистичний збірник, Ужгород, 2019, 95 с.; 19. Статистичні дані чисельності населення в Іршавському районі за період 1991–2006 роки / Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//www.uz.ukrstat.gov.ua.

УДК 911.3

МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Т. В. Лимарь
t_lymar@ukr.net
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Для визначення рівня розвитку транспортного комплексу регіону та розробки основних напрямів удосконалення його територіальної організації необхідно провести суспільно-географічний аналіз, що передбачає використання певної методики.

Н. І. Коноваловою [1] запропоновано вивчати транспортний комплекс у такій послідовності:

1. Значення транспорту в забезпеченні вантажних та пасажирських перевезень, у розвитку внутрішніх і зовнішніх економічних зв’язків.

2. Історія формування транспортної мережі, етапи розвитку та роль кожного виду транспорту в господарстві району (регіону) на кожному з них.
3. Транспортна система регіону, види транспорту, структура вантажо- та пасажирообігу.
4. Географія шляхової мережі, умови та фактори її розвитку.
5. Географія вантажо- й пасажироперевезень.
6. Якісна характеристика транспорту: склад робочої сили, придатність і ступінь використання транспортних засобів і комунікацій.
7. Екологічні аспекти транспортної проблеми.

Група науковців, В. В. Волошин, М. В. Григорович, К. Ф. Коценко, дослідження транспортного комплексу регіону здійснюють за наступними етапами [3]. По-перше, необхідно виявити економіко-географічні особливості досліджуваного регіону, охарактеризувати природні умови і ресурси, визначити рівень економічного розвитку і структуру господарства. По-друге, доцільно проаналізувати галузеву структуру регіонального транспортного комплексу, розподіл вантажних перевезень між різними видами транспорту, їх динаміку та взаємодію в умовах досліджуваного регіону.

У дослідженні елементів територіальної структури транспортного комплексу необхідно розглядати транспортні вузли як елементи територіальної концентрації взаємодії різних видів транспорту. Доцільно виділяти дві групи транспортних вузлів – інтегральні і спеціальні. Перша включає складні вузли, які формуються при поєднанні багатьох видів транспорту – автомобільного, залізничного, морського, повітряного, водного, і прості – зі слаборозгалудженою мережею шляхів сполучення, поєднанням окремих видів транспорту.

Наступний етап дослідження – аналіз особливостей розвитку кожного із видів транспорту регіону у територіальному і функціональному аспектах. Перший передбачає дослідження мережі шляхів сполучення, а також пунктів зосередження вантажних робіт і транспортних засобів. За допомогою функціонального аспекту визначається роль кожного виду транспорту у перевезеннях, що залежить від рівня розвитку і структури господарства регіону. На сьогодні, однією із важливих проблем є необхідність моніторингу взаємодії транспортного комплексу не тільки із галузями господарства, системами розселення, а і з геосистемами. Необхідно враховувати весь механізм участі транспорту у природокористуванні.

Таким чином, проаналізувавши методичну базу дослідження регіонального транспортного комплексу, можна виділити наступні основні етапи його дослідження:

I. Теоретико-методологічний, що передбачає вивчення транспортного комплексу як цілісного утворення, обґрунтування принципів його формування, підходів, методів дослідження.
II. Вивчення чинників формування транспортного комплексу (історико-географічних особливостей та встановлення етапів формування регіонального транспортного комплексу, визначення транспортно-географічного положення населених пунктів регіону, впливу системи

розселення населення як фактору територіальної організації транспортного комплексу, екологічних факторів розвитку транспортного комплексу регіону).

ТГП (транспортно-географічне положення) регіону визначають за допомогою методу графів. Для кількісної оцінки відносної транспортної доступності центрів адміністративних одиниць необхідно проаналізувати матрицю найкоротших топологічних відстаней між ними. Визначити міри центральності (доступності) [2] – показники, які найчастіше моделюються графами – індекс оптимальної зв’язності (S) та показник ступеня центральності (Z).

Індекс оптимальної зв'язності (доступності) S, характеризує позиційне розташування і міру центральності поселень між собою і розраховується за формулою:

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} Rij$$

де S_i – індекс доступності (оптимальної зв'язності), n – загальна кількість поселень, Rij – найкоротша відстань між парами вершин i та j. Чим нижче показник S_i – тим вище роль елемента графу в системі поселень. Центральним являється елемент з мінімальним значенням індексу оптимальної зв'язності.

Показник ступеня центральності (Z) вказує на відносне положення вершини V_i в ієрархічному ряді вершин G і визначається за формулою:

$$Z_i = \frac{S_i - S_{min}}{S_{max} - S_{min}}, 0 \le Z_i \le 1$$

де Z_i – показник ступеня центральності, S_i – індекс оптимальної зв'язності і вершини графу, S_{min} – мінімальне значення індексу оптимальної зв'язності, серед поселень, що включені в дослідження, S_{max} – максимальне значення індексу оптимальної зв'язності, серед поселень, що включені в дослідження.

III. Системно-структурний аналіз (передбачає аналіз галузевої структури транспортного комплексу, дослідження його територіальної структури, виявлення транспортних вузлів – інтегральних і спеціальних, вивчення управлінської структури).

IV. Прогнозний (передбачає аналіз впливу транспортних комунікацій на соціально-економічні процеси в регіоні шляхом визначення рівня комунікативності міських поселень, дослідження системи транспортних комунікацій як чинника розвитку сільських територій регіону, оцінка конфігурації опорного каркасу території, визначення основних напрямів удосконалення територіальної організації транспортного комплексу регіону, шляхів регіонального соціально-економічного розвитку на основі впливу транспортного комплексу).

Для визначення показників комунікативності населених пунктів доцільно розрахувати індекс комунікативності [2] за формулою:

$$I_k = \sum_{i=1}^{n} 0{,}05x + 0{,}1x_1 + 0{,}2x_2 + 0{,}3x_3 + 0{,}1y + 0{,}2y_1 + 0{,}3y_2 + 0{,}5y_3 + 0{,}2p_1 + 0{,}3p_2 +$$

$$+\sum_{j=1}^{m} 0{,}6\, z_1 + 1{,}0 z_2 + 0{,}5 k_1 + 1{,}0 k_2 + + 0{,}1\mathrm{t} + 0{,}2 t_1 + 0{,}3 t_2$$

де I_k – індекс комунікативності певного населеного пункту; i – лінійні транспортні об'єкти, n – загальна кількість, j – точкові транспортні об'єкти, m – загальна кількість, x – вузькоколійні залізниці, x_1 – одноколійні залізниці, x_2 – двоколійні залізниці, x_3 – триколійні залізниці, y – місцеві автошляхи, y_1 – територіальні автошляхи, y_2 – регіональні автошляхи, y_3 – магістральні автошляхи, p_1 – регіональні трубопроводи, p_2 – магістральні трубопроводи, z_1 – річкові порти, z_2 – морські порти, k_1 – внутрішньодержавні аеропорти, k_2 – міжнародні аеропорти, t – лінійні залізничні станції, t_1 – вантажні, передаточні та вузлові залізничні станції, t_2 – пасажирські, сортувальні, дільничні залізничні станції.

Таким чином, методика суспільно-географічного дослідження регіонального транспортного комплексу передбачає виконання наступних етапів: теоретико-методологічного, вивчення чинників формування транспортного комплексу, системно-структурного аналізу, прогнозного етапу.

Список використаних джерел: *1. Коновалова Н.І. Методика соціальних та економіко-географічних досліджень. Чернівці: Рута, 1998. 88 с.; 2. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія / Гладкий О.В.; [за ред. С.І. Іщука]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К.: ВГЛ «Обрії», 2008. 360 с.; 3. Транспортная система региона / В. В. Волошин, М. В. Григорович, Е. Ф. Коценко и др.; АН УССР. Ин-т геофизики им. С.И. Субботина. Отд-ние географии. К.: Наук. думка, 1989. 206 с.*

УДК 911ю3:639.27(477)

ГЕОГРАФІЯ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОЩУВАННЯ РАВЛИКІВ (ГЕЛІЦЕКУЛЬТУРА) В УКРАЇНІ

С. В. Мантуленко
mantulenkokdpu@ukr.net
кафедра географії та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг

Є. С. Дворняк
evgeniadvornak@gmail.com
факультет географії туризму та історії Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг

Природні багатства України, її промисловий і науковий потенціал дозволяють освоювати нові напрямки господарської діяльності.

Агробізнес є одним з найбільш прибуткових видів господарської діяльності та найбільш вигідних сфер для інвестування в Україні.

Сьогодні успіх у агробізнесі досягається лише впровадженням передових технологій та бізнес-ідей, використанням досвіду успішних компаній та розробкою свого індивідуального плану розвитку.

Равликівництво (геліцекультура) – це порівняно нова галузь з досить високою рентабельністю виробництва, технологічною простотою, що може, в найкоротші терміни, дати великий економічний ефект.

Нині в Україні ця галузь сільськогосподарського виробництва розвивається швидкими темпами. Але не дивлячись на це, є необхідність у її ґрунтовних наукових дослідженнях.

Необхідно розробити відповідні організаційно-економічні засади, практичні підходи, оптимальної організації промислового виробництва равликів в Україні. Потрібно вивчати досвід інших країн, розвитку цього напрямку виробництва. Потребує спеціальних досліджень технологія вирощування равликів.

Мета нашої роботи полягає у теоретичному узагальненні та аналізі проблеми промислового вирощування равликів (геліцекультури), дослідженні сучасного стану та географії промислового вирощування равликів в Україні.

На основі аналізу наукової літератури, нами було розглянуто історію вирощування та вживання в їжу равликів.

З'ясовано, що вживання молюсків розпочалося ще в первісному суспільстві. Цю традицію продовжили жителі Стародавньої Греції і римляни.

Коли саме равлики з повсякденної їжі перетворилися в вишуканий делікатес, достеменно невідомо [3].

В Україні головними споживачами равликів були люди мезолітичної епохи, згодом – грецькі поселенці і жителі Боспорського царства.

Справжнім батьком геліцекультури слід вважати Фульвия Ліппіна, який не тільки взявся за вирощування садового равлика, але й винайшов для них особливий корм, що забезпечує неповторний смак їх м'яса [4].

Існує припущення, що делікатесом на земні молюски, подібно морським устрицям і мідіям, стали через постійно зростаючий попит на тлі вичерпання природних запасів. З часом, у Європі і в усьому світі все більшого значення набуло промислове вирощування равликів (геліцекультура).

Геліцекультура (від англ. heliciculture) – процес промислового вирощування равликів, придатних для споживання в їжу чи отримання слизу для виробництва косметики та медичних препаратів [4].

Промислове вирощування равликів має надзвичайно велике значення. Равликів дуже широко використовують у різних галузях господарського комплексу: медицині, фармакології, косметології, харчовій промисловості як біологічне добриво, як цінний продукт харчування – джерело м'ясної білкової сировини.

Попит на равлика постійно зростає, і на сьогоднішній день є не задоволеним, а світовий оборот капіталу в цьому секторі ринку складає сотні мільйонів доларів. Попит суттєво перевищує пропозицію.

Провідним експортером равликів у світі є Марокко – близько 40 % всього експорту. Далі йдуть Франція, Італія, Індонезія, Китай. Також існують відомості про функціонування таких ферм у США, Україні, Росії та інших країнах СНД. Лідером серед покупців равликів є Китай з часткою понад 40% від світового імпорту. За ним слідують європейські країни, що славляться

своєю екзотичною кухнею – Франція, Італія, а також Греція, Бельгія, Румунія і Польща [3].

В Україні на сьогоднішній день на ринку промислового розведення равликів працює велика кількість компаній, які представлено на карті *(рис. 1)*.

Рис. 1. Равликові ферми в Україні, їх територіальна організація.

В Україні попит равликів лише починає рости, а ринок – зароджуватися.

Якщо говорити про експорт українських равликів за останні роки, починаючи з 2013 року *(Рис. 2),* то варто відмітити, що постачання молюсків стрімко набирає обертів аж до 2016-2017 років. Але внаслідок такого активного експорту відбувся різкий спад в 2018 році.

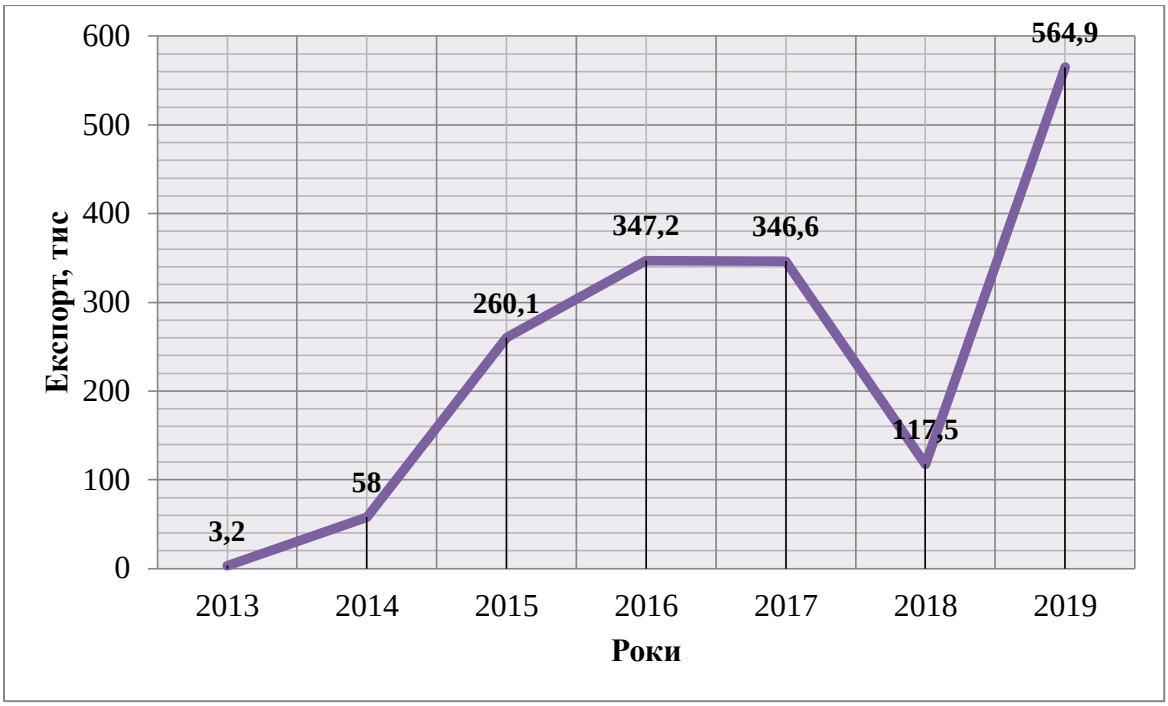

Рис. 2 Експорт українських равликів в період з 2013 року по 2019 рік.

Зростання експорту в 2019 році пов'язаний зі збільшенням кількості підприємств, які експортують равликів в країни ЄС. Якщо в 2018 році їх було 5, то в 2019 році таке право мають 17 компаній. Експорт українських равликів зростає і надалі, оскільки є попит на цю продукцію.

Основними споживачами українських равликів стали країни ЄС (січень-жовтень 2019), а саме:

– Литва, куди було поставлено равликів на 338,1 тис. $ (60% від загального експорту равликів з України),

–Польща – 145,4 тис. $ (26%),

–Чехія – 78,4 тис. $ (14%).

Логістика вітчизняного експорту незвичайна: спочатку українських равликів відправляють у Румунію і Литву в середньому по $1-1,2/кг. Там їх обробляють і перепродують до Італії, Франції, Угорщини за ціною вже в $5-6/кг. У роздробі вартість готових равликів і страв із них в Європі може досягати $20 за 1 кг.

Узагальнивши статистичні дані про кількість равликових ферм в області, кількість учасників ГО «Українська Асоціація Виробників Равликів», обсяги промислового вирощування равликів [2], можна зробити висновок, що найбільш високий рівень розвитку геліцекультури в Київській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. Достатньо розвинуте промислове вирощування равликів у Чернівецькій, Хмельницькій, Рівненській, Черкаській, Волинській та Вінницькій областях. Середні показники мають Херсонська, Одеська, Львівська, Закарпатська та Житомирська області. Низький рівень розвитку геліцекультури у Полтавській, Миколаївській, Запорізькій, Дніпропетровській та Харківській областях. Промислове вирощування равликів не розвинуто у Кіровоградській, Сумській та Чернігівській *(рис. 3)*.

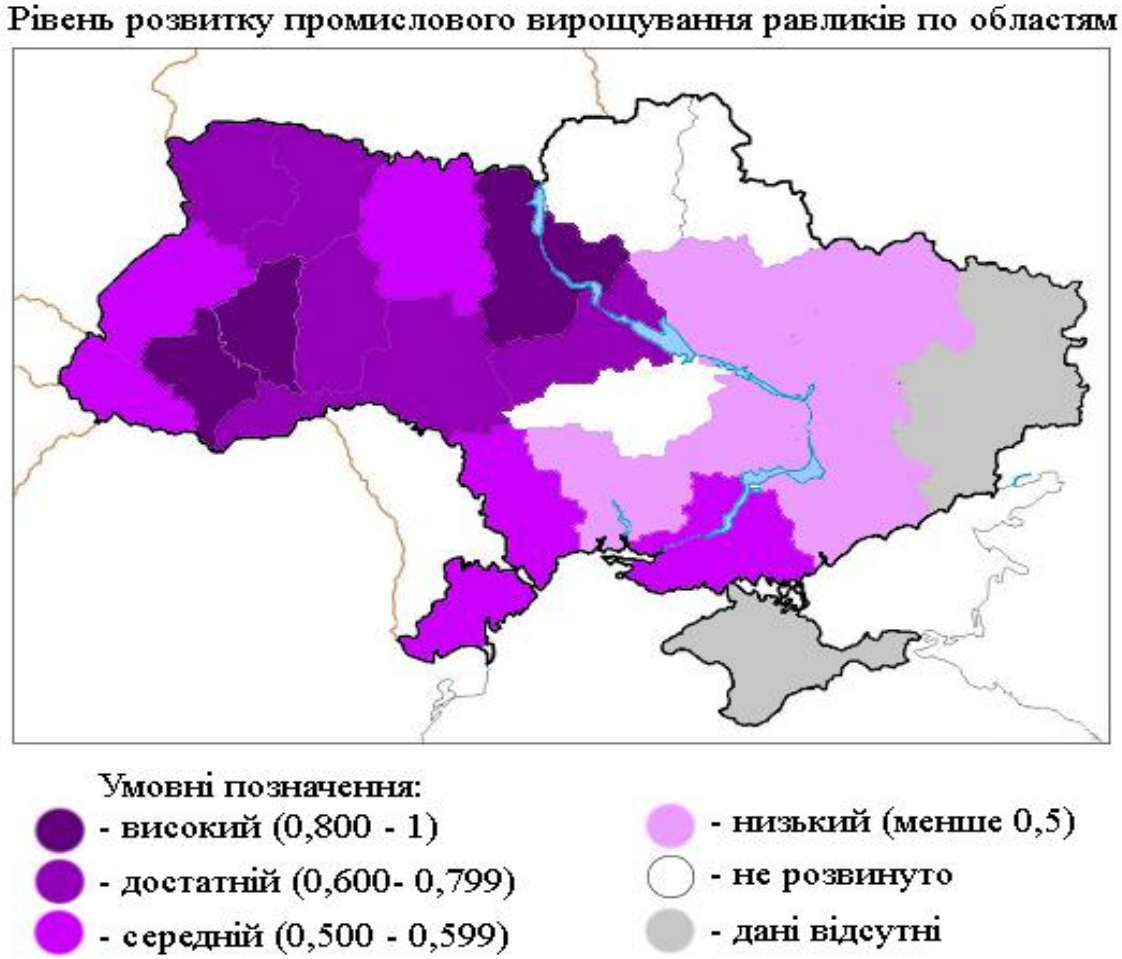

Рис. 3 Рівень промислового вирощування равликів по областям.

Такий розподіл може бути пов'язаний з близькістю західних частин країни з кордонами провідних європейських країн, які є основними споживачами українських равликів. Також можлива причина, менш розвинутого центра і сходу України щодо геліцекультури, це те, що спеціалізацією цих районів є важка промисловість.

Висновки. Україна має гарні перспективи розвитку промислового вирощування равликів, вона може суттєво наростити поставки равликів в Європу та інші регіони світу, проте для цього вітчизняне виробництво молюсків має вийти на якісно новий рівень. Повноцінною ця конкуренція буде тоді, коли равлика почнуть переробляти, і для цього необхідні переробні потужності, сертифіковані за нормами ЄС.

Також необхідно провести відповідні наукові дослідження, у цій галузі, адже, геліцекультура – це наукоємна галузь, і будь-яке освоєння природних багатств країни повинне починатися з їх всебічного вивчення.

Для збільшення обсягів виробництва, необхідно вивчити досвід провідних країн світу по розведенню равликів, налагоджувати торгівельні зв'язки, шукати ринки збуту.

Список використаних джерел: *1. Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку: [Колективна монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С. Ніценка. – Книга 3. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 577 с.; 2. Державна служба статистики України*

[ukrstat] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/; 3. Петропавловська С.Є. Оцінка інфраструктури ринку геліцекультури та можливостей реалізації експортного потенціалу// Східна Європа: економіка, бізнес та управління. - 2019. – №3(20). – с. 115-120. – [easterneurope] - Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/20_2019/19.pdf; 4. Равликова ферма: успішний агробізнес з високою рентабельністю [agroreview] – Режим доступу: https://agroreview.com/news/ravlykova-ferma-uspishnyj-ahrobiznes-z-vysokoyu-rentabelnistyu?page=262.

УДК 35.071.6(477)

ФІНАНСОВА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ОТГ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

М. Ю. Погрібняк
mr.pohribniak@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г.Короленка, м. Полтава

С. М. Шевчук *(наук. керівник)*
S_Sevchuk@online.ua
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г.Короленка, м. Полтава

Проблема відсутності ґрунтовних соціально-економічних досліджень будь-якої території не дає можливості здійснювати вдалу регіональну політику. Подібні дослідження повинні здійснюватися систематично, адже соціально-економічні явища не є перманентними. В сучасному світі майже всі процеси є швидкоплинними та швидкозмінними, тому роль подібних досліджень – надання достовірних даних для здійснення своєчасної, а головне ефективної регіональної політики, що призведе до стабільного розвитку територій. Одним із напрямків таких досліджень є оцінка якості життя населення (ЯЖН). ЯЖН – це категорія, що характеризує умови життєдіяльності та розвитку населення у конкретному середовищі з точки зору його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства [1].

Особливо важливими такі дослідження є в умовах внесення змін до адміністративно-територіального устрою, адже ведення нової регіональної політики потребує моніторингу та оцінки результатів на початковому етапі, що дозволить внести потрібні зміни та корективи у роботу адміністративного апарату і забезпечить ефективну реалізацію нововведень. Подібної перевірки на ефективність функціонування потребують об’єднані територіальні громади (ОТГ), котрі створюються як адміністративні утворення саме з метою спроможності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства. Дослідження ЯЖН на рівні ОТГ допоможе зробити висновок про доцільність їх створення і ефективність функціонування.

В основу дослідження покладено методику, розроблену І. Гукаловою, котра була адаптована для дослідження відмінностей у ЯЖН між ОТГ області. Ця методика являє собою сукупність індикаторів, розділених на 6 груп: демосоціальні, соціально-економічні, економічні, соціально-інфраструктурні,

соціально-культурні та екологічні. Мета даного дослідження – комплексне вивчення просторових особливостей рівня фінансової забезпеченості ОТГ Полтавської області. Основою даного дослідження стали економічні індикатори, сукупне значення яких можна виразити через інтегральний показник рівня фінансової забезпеченості. Він складається із семи часткових показників, а саме:

1. доходи загального фонду на одного мешканця (грн.);
2. видатки загального фонду на одного мешканця (грн);
3. видатки на утримання апарату управління на одного мешканця (грн);
4. рівень дотаційності бюджетів (%);
5. співвідношення видатків на утримання апарату управління із сумою доходів загального фонду (%);
6. питома вага заробітної плати у видатках загального фонду (%);
7. питома вага капітальних видатків у загальній сумі видатків (%).

Для оцінки було взято по три ОТГ з кожного із 4 районів області таким чином, щоб одна з них мала центральне положення по відношенню до районного центру, одна – напівпериферійне, ще одна – периферійне. Це дозволило оцінити рівень фінансової забезпеченості ОТГ за віддаленістю від районного центру – фінансового ядра розвитку району. За допомогою цих індикаторів було здійснено оцінку рівня фінансової забезпеченості ОТГ Полтавської області. Оцінивши ОТГ за вказаними індикаторами є підстави для їх класифікації за рівнем фінансової забезпеченості (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація ОТГ Полтавської області за рівнем фінансової забезпеченості

№п/п	Назва групи (кількісні рамки)	Назва ОТГ (тип за центром громади)	Кількість набраних балів
1.	З високим рівнем фінансової забезпеченості (26-33 бала)	Горішньоплавнівська (міська)	33
		Драбинівська (сільська)	29
2.	З середнім рівнем фінансової забезпеченості (18-25 балів)	Глобинська (міська)	25
		Щербанівська (сільська)	25
		Гребінківська (міська)	23
		Ланнівська (сільська)	23
		Гадяцька (міська)	21
		Пирятинська (міська)	21
3.	З низьким рівнем фінансової забезпеченості (9-17 балів)	Великобагачанська (селищна)	17
		Великосорочинська (селищна)	13
		Засульська (сільська)	13
		Оболонська (сільська)	9

Аналіз показав, що лише 2 ОТГ мають високий рівень фінансової забезпеченості. При цьому якщо Горішньоплавнінська ОТГ має центральне

положення та її центром є місто обласного значення, то Драбинівська ОТГ має напівпереферійне положення і є сільською ОТГ. Найбільш чисельною є група із середнім рівнем фінансової забезпеченості. До неї увійшло 6 громад. Різниця у балах між ними складає всього 4 одиниці, що робить цю групу найбільш щільною. Третя група – із низьким рівнем фінансової забезпеченості – включає 4 ОТГ, дві з яких є периферійними. Громадою із центральним положенням по відношенню до районного центру та низьким рівнем стала Великосорочинська ОТГ, Миргородський район (рис. 1). Причиною низьких показників для ОТГ цього району є загально низький рівень його соціально-економічного розвитку. Гадяцька ОТГ даного району має більш високі показники внаслідок того, що її центром є місто обласного значення, але її рівень фінансового забезпечення є значно нижчим в порівнянні із Горішньоплавнінською ОТГ.

Рис. 1. Розміщення обраних ОТГ по відношенню до районних центрів із зазначенням рівня фінансової забезпеченості

Отже, різниця між ОТГ у рівні фінансової забезпеченості не обов’язково є залежною від розміщення громади по відношенню до районного центру як ядра економічного розвитку району. Разом з тим, лише на основі економічних індикаторів говорити про ефективність функціонування ОТГ однозначно не можна. З цією метою має бути здійснена професійна класифікація всіх ОТГ області за ЯЖН як інтегральним показником, щоб оцінити доцільність їх створення та функціонування. Такий аналіз дозволить дати відповідь на питання як у подальшому реформувати щойно створені ОТГ з метою

забезпечення їх здатності до відновлення і сталого розвитку суспільства на локальному рівні.

Список використаних джерел: *1. Гукалова І. В. Статус категорії «якість життя населення» в географії і сучасна її динаміка у регіонах. Український географічний журнал. 2013. №4. С. 48–55.*

УДК: 553.31 (477.53)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛІЗОРУДНИХ РОДОВИЩ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О. А. Федій
fediy.alexander@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

О. С. Риндюк
rindyuk.olexander@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Полтавська область є привабливою і багатою територією, яка має значний виробничий потенціал. Забезпеченість ресурсами позитивно впливає на розвиток залізорудної промисловості в області. Яскравим прикладом використання ресурсів є Кременчуцький залізорудний район, в якому зосереджені значні поклади залізної руди.

Кременчуцька магнітна аномалія, представлена власне залізорудним районом, який в свою чергу розташований на території Кременчуцького району Полтавської області (рис. 1). Рудоносна територія простягається вузькою суцільною смугою з півдня на північ на 45 км. Басейн має вигідне транспортно-географічне положення – на півдні район знаходиться лише в шести кілометрах від Дніпра. Також середня частина району перетинається залізницею Полтава-Кременчук. Крім Кременчуцької на Полтавщині виявлені й інші магнітні аномалії – Кобеляцька, Омельницько-Ламанська, Толоко-Подянська та Хорольська. Вони розташовані під потужним осадовим чохлом північно-східного схилу УКЩ. Розробка цих родовищ розглядається у далекій перспективі.

Кременчуцька магнітна аномалія була відкрита геологом Андрієм Строною. Його експертна оцінка заклала фундамент для першого функціоналу комплексу на території регіону. На базі залізорудних родовищ працює Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат, будівництво якого розпочате 29 листопада 1960 року. На місці аномалії розпочалося будівництво найбільшого на той час у Європі гірничо-збагачувального комбінату. 15 січня 1962 року поруч було засноване сучасне місто Горішні Плавні з площею понад 11 тисяч гектарів, де мешкає понад 50 тис. людей [2; 3; 4].

Добування руди відбувається відкритим, кар’єрним способом. Геологорозвідувальні роботи не завершені й досі. В басейні зосереджені руд із

різним вмістом заліза: від 35% до 69%. Глибина залягання порід також різна і коливається в залежності від території басейну. Перспективи району пов'язані із відпрацюванням залізистих кварцитів та впровадженням нових технологій їх збагачення. Економічну потужність виробництва становлять комплекси та комбінати, які тяжіють до родовищ. В свою чергу підприємства беруть на себе основну роль по переробці та обробці сировини. Для забезпечення повної функціональності підприємств, потрібні значні капіталовкладення та нові технології, але за останній час, вищезгаданих нововведень не спостерігалось. На території залізорудного басейну зосереджені важливі родовища, на яких повинні будувати підприємства їх експлуатації. Біланівське родовище можна розробляти лише відкритим способом, а на Галещинському родовищі видобуток відбувається закритим способом. Оскільки розробка підземного способу видобутку порід в Україні вважається нерентабельною, то перспективи розвитку Галещинського родовища можуть бути розглянуті лише в майбутньому.

Рис. 1. Картосхема залізорудних аномалій Полтавщини
(розроблено авторами)

Від рішення кваліфікованих спеціалістів залежить подальший функціонал структури виробництва. Єристівський ГЗК також потребує значної уваги. Цей ГЗК експлуатує найсучаснішу і найпотужнішу у світі кар'єрну техніку. Для її обслуговування й ремонту зведено високотехнологічний комплекс, який у своєму складі має три головні цехи, три допоміжні підрозділи та управління із своєю структурою та функціоналом. Комплекс створений за сучасними стандартами, але не без участі іноземних інвесторів. Родовище експлуатується тривалий час, але у подальшому це залежить від того, скільки буде виділятися коштів на ремонт техніки та будівель. Важливим є також забезпечення виробництва кваліфікованими спеціалістами, впровадження нових технологій, тощо.

Полтавський ГЗК також потребує багато інвестицій для оснащення сучасною технікою та технічним матеріалом. Ряд проблем різних типів вагомо впливають на виробничий процес. Наприклад, проблема рівня радіації, адже в кар'єрах може бути високий рівень радіочастот, тому потрібно регулярно робити вимірювання та фіксувати їх. Це в свою чергу потребує додаткових витрат на оснащення та прилади. Проблема транспорту та інфраструктури, зокрема, якості доріг, впливає на швидкість вантажоперевезень, доставки сировини до підприємств, пересування техніки до місця дислокації та переміщення персоналу. Екологічна проблема найактуальніша, так як посилився значно антропогенний вплив на природне середовище. Слід приділяти увагу заходам, які прискорять відновлення прилеглих територій до виробничих комплексів [2; 4].

Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат – найбільший український експортер залізорудних окатишів до Європи. Має повний технологічний цикл – від видобутку сирої руди до виробництва залізорудних окатишів. Переробка руди, виробництво концентрату й окатишів здійснюється на переробному комплексі, що включає дробильну та збагачувальну фабрики, а також цех виробництва окатишів. Частину концентрату для виробництва окатишів підприємство купує у сторонніх компаній, оскільки збагачувальні потужності ПГЗК не дають змоги повністю задовольняти власні потреби в концентраті. Промислова експлуатація Горішньо-Плавнинського родовища розпочалася у 1970 році, а Лавриківського – в 1980 році. Сировинною базою ПГЗК є Горішньо-Плавнинське і Лавриківське родовища. Ці два південні родовища з малою потужністю осадового чохла розробляють відкритим способом. Залізисті кварцити високоякісні, але бідні руди. Тому на збагачувальній фабриці ПГЗК подрібнена руда поступово проходить процеси мокрої магнітної сепарації та флотації. У результаті отримують концентрат із вмістом заліза 64-69%. Зі збагачувальної фабрики концентрат направляється в цех виробництва металізованих окотків (діаметром 5-16 мм та середнім вмістом заліза 65%). Суміш проходить огрудкування й подальше обпалювання при температурі 1000ºС. Динаміка виробництва руди, концентрату та окатишів показана на рисунку 2.

Рис. 2. Динаміка виробництва (побудовано авторами за даними [2])

Пусті породи (шлами, «хвости») зі збагачувальної фабрики у вигляді пульпи подаються у величезний резервуар-шламосховище, де поступово осідають на його дні, а освітлена вода знову подається на фабрику. Гірські породи безрудних горизонтів складуються у величезні відвали. Їх висота й площа збільшується, тому роботи з рекультивації відвалів та інших порушених земель будуть вестися у майбутньому. В схемах збагачення застосовується традиційна для України технологія тристадійного подрібнення, пряма та зворотна магнітно-флокуляційна сепарація (магнітна дешламація), мокра магнітна сепарація. В результаті при різних схемах збагачення одержують концентрат з вмістом заліза від 60…61% до 62…65,9%. Фабрика агломерування побудована на комплексному американському обладнанні з використанням технології «решітка-трубчата пічка-кільцевий охолоджувач» з повною автоматизацією технологічного процесу, що забезпечує високу якість окатишів.

На сучасному етапові його функціонування за браком технологій та капіталу виробничий потенціал не реалізується в повній мірі. До прикладу, будівництво електрометалургійного заводу «Ворскла-Сталь» відкладено на 10 років [1]. Одна з вагомих причин припинення будівництва – несприятлива економічна ситуація, а також високій ціні на газ та паливо в цілому. Даний проект вагомий та доволі перспективний, але за останні роки динаміка росту економіки України відчула падіння із-за стрімкого зростання цін на паливо. В наслідок великої різниці в цінах, стратегічні цілі проекту не реалізовуються. Як наслідок виробництво зупинилося, так як продукція неконкурентна на світовому ринку металу. Але проект лише законсервований, а не закритий повністю, тому стратегія розвитку підприємства має шанс на втілення у життя. Для того, щоб сприяти розвитку проекту та підвищити шанс на його втілення, потрібні інвестиції та запровадження нових технологій виробництва для видобутку руд. Залучення іноземних інвестицій безпосередньо позитивно вплине на проект, але слід приділяти увагу власне державній організації та реалізації виробництва.

Список використаних джерел: *1. Будівництво комбінату «Ворскла Сталь» перенесено на 10 років. Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/regions/_budivnictvo-kombinatu-vorskla-stal-pereneseno-na-10-rokiv-zevago/875414; 2. Кременчуцька магнітна аномалія. Горішні Плавні. Режим доступу: https://uk.navigator-ukraina.com.ua/gruppovye-tury/ekskursii-po-vostochnoj-ukraine/tour/816-kremenchugskaya-magnitnaya-anomaliya-gorishni-plavni.html; 3. Полтавська область : Географічний атлас : Моя мала Батьківщина. Київ. 2004. 20 с.; 4. Полтавська область : природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис (посібник з краєзнавства). Полтава. 1998. 336 с.*

УДК 911.3

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ КРАЇНОЗНАВСТВА

Б. П. Яценко
Boris.yatsenko@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Н. С. Корома
geo.nkoroma@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Як відомо, КРАЇНОЗНАВСТВО – системна наука – сукупність міжгалузевих наукових досліджень, що займаються комплексним вивченням країн і регіонів систематизуючи і узагальнюючи інформацію про їх територію і природу, склад населення і його культуру, господарство, суспільно-політичну організацію, зовнішні відносини.

Історично, в залежності від виконуваних функцій, склалося кілька різновидів країнознавства. [1] **Географічне країнознавство (Regional studies)** має багатовікові традиції і доволі струнку методологію та концепції досліджень. Знаковими віхами розвитку цієї науки стали праці Б. Вареніуса, К. Ріттера, А. Геттнера, Е. Реклю, М. Баранського, С. Рудницького та ін. **International studies, що вивчають геопросторові реалії міжнародних відносин (Регіональні міжнародні дослідження) -** наука що займає важливе місце в дослідженнях міжнародних відносин. В Україні «країнознавство» організаційно належить до фахового напряму «міжнародні відносини». **Area studies** (**Лінгвістичне країнознавство -** так його називають наші філологи, як певну систему знань про ту чи іншу країну, її культуру, мову, історію тощо). Інтенсивний розвиток міжнародного туризму зумовив потребу в **Туристичному країнознавстві.** Особливе місце в системі країнознавчих досліджень посідає **Воєнне країнознавство**, що завжди було важливою складовою intelligence service.

Сучасні країнознавчі дослідження проводяться в контексті світосистемного і цивілізаційного підходів. При цьому, regional studies та international studies мають на меті комплексне вивчення соціальних, економічних, культурологічних та політичних аспектів життя країн і регіонів, формуючи мейнстрім системної науки, що вивчає комплексні проблеми функціонування країн і регіонів в геопросторі на різних ієрархічних рівнях, від локального до глобального. А лінгвістичне, туристичне та воєнне країнознавство мають прикладне значення при підготовці фахівців відповідних спеціальностей.

Науковий пошук в географічному країнознавстві та міжнародних регіональних дослідженнях базується на врахуванні панівних на сучасному етапі тенденцій. Це: а) ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, що в 2-й половині XX – на початку XXI ст., відбувається в умовах динамічного поступу науково-технічної та інформаційно-технологічної революцій. б) ПОСИЛЕННЯ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО та ГЕОПОЛІТИЧНОГО

ТРЕНДІВ в функціонуванні ПОЛІТОСФЕРИ держав та регіонів, а на глобальному рівні – т. зв. СВІТОВОГО ПОРЯДКУ (WORLD ORDER), в міру формування інформаційного (мережевого) суспільства. Вищезазначені тенденції лежать в основі сучасних геоекономічних та геополітичних трансформацій в країнах і регіонах світу. При цьому, в науковому пошуку, в пов'язаних з країнознавством політичній географії та геополітиці, проявилися деякі спільні риси бачення їх об'єктів та предметів досліджень.

ГЕОПРОСТОРОВІ ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОСИСТЕМИ [2, 3]. Звичайно, опорний геопросторовий каркас системи економічного і політичного життя світу формує взаємодія суверенних держав, кожна з яких має притаманне лише їй поєднання ресурсних і економічних можливостей. Кожна із суверенних держав, як суб'єкт міжнародного права, захищає свою політичну незалежність, формує і реалізує засади своїх національних інтересів. Водночас, в умовах глобалізації діють й інші актори і процеси. Рух капіталу та діяльність фінансової сфери світу, діяльність ТНК, формування мережі комунікацій (електронних інформаційних систем, традиційних транспортних систем, особливо авіації тощо) спрощує комутативність між людьми і країнами. Все більш автономною стає економічна і політична поведінка великих світових міст, активізувалися прояви сепаратизму. Формуються феномени МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА і глобальної СВІТОСИСТЕМИ (WORLD ECONOMY). Для світосистеми характерні такі процеси (наведемо лише декілька прикладів):

х) Національні господарства країн світу, ТНК, світові міста, регіональні господарські утворення (наприклад кластери) функціонують, використовуючи ресурсні можливості всієї геосистеми планети;

х) у складі ресурсної бази економіки країн світу, поруч із землею, мінерально-сировинними, трудовими ресурсами, ресурсами капіталу та мистецтва менеджменту, провідного значення набули інтелектуальні ресурси («економіки знань») та технологічні можливості оперування інформацією;

х) серед чинників економічного розвитку багатьох країн світу все більшу роль відіграють мобільні фактори виробництва (рух капіталу, інновацій, науково-технічної інформації тощо);

х) в життєво важливих секторах економіки об'єктивно склалися глобальні системи виробництва і послуг: міжнародна валютно-фінансова система, діяльність якої забезпечується мережею міжнародних фінансових центрів та світовою комунікаційною мережею що об'єднує їх в одне ціле, фактично єдиною є світова система енергетики, що оперується когортою надпотужних ТНК, міжнародний туризм теж фактично єдина мережа, ефективність діяльності якої забезпечує світова «павутина» електронних комунікацій і робота міжнародного авіаційного транспорту і т. д.;

х) є певна взаємозалежність між процесами, що відбуваються в економіці окремих країн і світосистемі в цілому, при цьому важливим є

те, що чинники притаманні світосистемі (або в певному регіоні, наприклад, в Західній Європі) відчутно впливають на перебіг економічних і політичних процесів в окремих країнах.

Процеси трансформації ПОЛІТОСФЕРИ ДЕРЖАВИ і ГЕОПОЛІТИКИ «СВІТОВОГО ПОРЯДКУ» (WORLD ORDER). На теренах географічного країнознавства і міжнародних регіональних досліджень поступово склалися засади сучасного бачення теорій політичної географії та геополітики, які враховують реалії глобальних суспільних процесів на зламі XX - XXI ст. [4 , 5] Вкажемо на найважливіші з них:

x) Формування інформаційного суспільства створює нові умови і потреби розвитку політико-географічних досліджень. Територіально-організаційною основою такого суспільства є геопросторові інформаційні мережі, які хоч і не змінюють радикально його територіальну будову, але мурують нову систему (мережу) комунікацій в межах держав, регіонів і світу. На відміну від існуючих організаційних структур, функціонування в мережі дозволяє гнучко пристосовуватися до викликів середовища, що швидко змінюється. Наприклад, геопросторова мережа, що виникла на початку 90-х для обслуговування потреб фінансово-банківських корпорацій, завдяки прогресу в інформаційних технологіях, швидко набрала потуги і пристосувалася до потреб (в т. ч. політичних) всього суспільства. Система інформаційних мереж трансформувала, також, і практику геополітичних процесів.

x) В політико-географічному країнознавстві в класичній тріаді «територія (кордони) - держава (національні інтереси, Power тощо) - національна і територіальна ідентичність», в умовах мережевого суспільства, відбувається переосмислення сучасних функцій держави в сферах економіки, суспільних відносин та національної безпеки.

x) Концепція географічних місць, що береться на озброєння в теорії політичної географії, дає можливість комплексно і симультанно розглядати проблеми функціонування територіально-політичних систем на різних ієрархічних рівнях, від локального до глобального.

x) На стику політико-географічної та геополітичної проблематики нині актуальними є дослідження співвідношення (протистояння або взаємодії) геополітичних сил (power). При цьому, трактування категорії «сила» в геополітиці значно розширилось. До класичних економічної та мілітарної «сил» додалися і активно застосовуються «м’яка сила» та «смарт-сила». До того ж, розширилася проблематика геоконфліктних ситуацій.

x) Політична географія і геополітика, що досліджують проблеми політичної складової географічного країнознавства та міжнародних регіональних досліджень, мають справу з практично спільними об’єктами і близькими по суті предметами дослідження. Відмінність бачення в тому, що політична географія розглядає різні аспекти прояву політики в просторі, а геополітика - роль геопростору в політиці (як в міжнародних відносинах, так і в політичному житті держави).

Список використаних джерел: *1. «Країнознавство. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ). - Київ, 2012.; 2. Яценко Б.П., Бабарицька В.К. Країнознавство: основи теорії. Навчальний посібник. Київ: Вид-во «Либідь», 2009. - 312 с.; 3. Географічне країнознавство: підручник за науков. редакцією Я.Б. Олійника та Б.П. Яценка. - ВПЦ «Київський університет», 2015. - 911 с.; 4. Політична географія і геополітика. Навчальний посібник. Яценко Б.П., Стафійчук В.І., Брайчевський Ю.С. та ін.; за ред. Б.П. Яценка, - Київ. Либідь, 2007. - 256 с.; 5. Дністрянський М. С. Геополітика. Навчальний посібник. - Львів: ЛНУ ім. Франка, 2011. - 436 с.*

РОЗДІЛ 4
ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ Й ТУРИЗМУ

УДК 911.3

БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ПОДІЛЛЯ ЯК ОБ'ЄКТИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

Л. В. Атаман
ataman2412@gmail.com
кафедра географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Белігеративні ландшафти стали є частиною етнокультурних ландшафтів і завжди відрізнялися національною самобутністю. У багатій історико-культурній спадщині України вагоме значення мають белігеративні оборонні ландшафтні комплекси – фортеці, замки, оборонні монастирі, храми, міські укріплення. Ландшафтів Поділля фортечно-замкового типу ще у XIV ст. у рівні розвитку фортифікацій були на рівні з європейськими.

До цього часу збереглися різновікові чисельні й своєрідні ландшафтні комплекси військового походження: укріплені городища, оборонні вали і рови, кургани, окопи, вирви від вибухів, ДЗОТи, бліндажі; на десятки кілометрів тягнуться укріплені лінії. Їх можна зустріти на всіх континентах у межах будь-якої природної зони, навколо міст і сіл, на полях і в лісах [3].

Особливості географічного положення Подільського регіону зумовили велику насиченість регіону белігеративними ландшафтами різних часових зрізів. Їх формування пов'язане з різними хронологічними періодами, що формує унікальну модель ландшафтного комплексу. Своєрідна багатошарова структура такого ландшафту увібрала з кожного часового зрізу набір артефактів і ландшафтних комплексів, сформованих під впливом етносів, які проживали на цій території. В результаті такої взаємодії створився унікальний мультикультурний і поліхронологічний ландшафт регіонального рівня. Лише на території Західного Поділля знаходиться близько 500 середньовічних фортифікаційних споруд – замків, фортець, оборонних церков тощо. Велика кількість польських фортець і замків розміщені у містечках – Ізяслав, Полонне, Староконстантинів, Шаргород, Сатанів, Меджибіж, Жванець, Бар, Буша Хмельницької та Вінницької областей. Визначна роль належить місту Кам'янець-Подільський. Через територію Поділля проходили величезні польські фортечно-замкові фортифікаційні (оборонні) лінії (XVI – XVII ст.).

Найбільш ефективним напрямом раціонального використання белігеративних ландшафтних комплексів є рекреація, зокрема з метою пізнавального туризму. Частково цей напрям уже розвивається, але сучасний стан більшості белігеративних ландшафтних комплексів, їх облаштування, потребують набагато більших зусиль для створення туристично привабливих

об'єктів. Інший напрям – їх заповідання, що теж потребує сумісних зусиль ландшафтознавців, архітекторів, інженерів, військових тощо.

Тривалий час, й, особливо, упродовж другої половини XX ст. в Україні надавали перевагу воєнно-історичному туризму, що передбачав відвідування історичних місць та музеїв з метою ознайомлення з місцями боїв, зразками бойової техніки часів війни, меморіалами та пам'ятними знаками. Такий туризм мав пізнавальне значення та сприяв вивченню воєнної історії.

Найпопулярнішими серед анімаційних заходів, де представлена військово-історична тематика, є фестивалі військово-історичної реконструкції, військово-історичні та середньовічної культури. На фестивалях військово-історичної реконструкції відбувається відтворення відомих історичний битв, що мали місце у минулому, а також боїв, характерних тому чи іншому історичному періоду. В період завершення активних військових та воєнних дій оборонна функція середньовічних замків та фортець була майже втрачена. Тому відвідувачам фестивалів військово-історичної реконструкції пропонують, в першу чергу, відтворення військових подій, які мали місце у добу Середньовіччя [1].

Наприкінці XX – початку XXI ст. в Україні активно почав розвиватися форт-туризм. Зараз це один з найбільш популярних і доступних напрямів воєнного туризму, пов'язаний з відвідуванням різноманітних фортифікаційних споруд. У цьому аспекті зразком на Поділлі є Тернопільська область, де започатковано й активно розвивається рекреаційно-туристична дестинація «Замки Тернопільщини». Її розвиток зумовлений тим, що на території області, до якої належать історичні землі Південно-Західної Волині й Східної Галичини в різні періоди було збудовано й активно функціонували понад 150 середньовічних замків і фортець та багато інших белігеративних споруд. Це майже третина фортифікаційних споруд України. Рекреаційно-туристична дестинація «Замки Тернопільщини» сприяє розвитку форт-туризму та привертає увагу численних інвесторів. Значна кількість белігеративних ландшафтних комплексів збереглась і після закінчення Великої Вітчизняної війни на території Вінницької області, зокрема, залишки партизанських таборів поблизу Калинівки, с. Гущинці, с. Черепашинці Калинівського району, елементи укріпрайонів. У смт. Стрижавка, розташована відома ставка Гітлера «Вервольф».

Фортифікаційні споруди, які добре збереглися до наших днів, зараз реставруються і відносяться до історико-культурних об'єктів або використовуються як музеї. На жаль, багато белігеративних ландшафтних комплексів занедбані: оборонні вали часто розриті, розкопані під дороги, руйнуються річками, ускладнені зсувами. Особливо це стосується окопів та траншей на пасовищах, пустирях і в лісах. Дещо краще збереглися споруди ДОТів та ДЗОТів – основних елементів укріпрайонів. Їх частіше можна зустріти на схилах долин річок, поблизу доріг і навіть серед розораних полів.

В занедбаному стані знаходиться частина стародавніх фундаментальних белігеративних ландшафтних комплексів – замків, фортець, городищ тощо. Як приклад, оригінальний Червоноградський замок у Тернопільській області, в

якому обвалилася частина однієї з двох веж через господарську недбалість і юридичні колізії із власністю на землю. Майже повністю знищені всі ракетні комплекси, що були розташовані в західних і центральних областях України, зокрема на території Вінницької області. У сучасних умовах ці об'єкти могли б використовуватися у різних господарських цілях, зокрема, і як туристичні. На відміну від інших антропогенних ландшафтів, белігеративні повністю відносяться до заповідних, проте з кожним роком їх стає менше.

Усі напрями і заходи з їх охорони мають бути обґрунтовані з ландшафтознавчого погляду. Заповідати потрібно не лише курган чи городище, окремий замок (його руїни) але й територію, що примикає до них. Це дасть можливість віднести до заповідних не лише окремі белігеративні об'єкти та урочища, але й ландшафтні ділянки, місцевості, а в подальшому можливо й виділити белігеративні райони. Тобто, необхідно формувати, виокремлювати та оберігати белігеративні геосайти. До таких можна віднести збережені ділянки Троянових валів, Немирівське городище, низку замків і фортець, окремі ділянки ліній оборони, ДОТи тощо [2].

Уже сьогодні белігеративні ландшафти є одними із важливих елементів туристичних маршрутів. На нашу думку, в перспективі кількість охоронних белігеративних ландшафтних комплексів має бути збільшена і вони вдало доповнять перелік об'єктів національної спадщини й покращать туристичну привабливість Поділля.

Розвиток туризму на Поділлі з використанням белігеративних ландшафтів необхідно спрямовувати у таких напрямках:

– рекламування середньовічних замків та фортець, які є атрактивними для туризму та рекреації та просування їх на туристичний ринок;

– розробка військово-історичних турів та екскурсій середньовічними замками та фортецями, місцями визначних боїв та подвигів наших предків;

– облаштування для туристичного огляду белігеративних пам’яток, які в руїнах;

– розширення географії проведення анімаційних заходів (фестивалів) на територіях середньовічних замків та фортець;

– створення музеїв або тематичних експозицій на військово-історичну тематику тощо.

Список використаних джерел: *1. Аніпко Н.П. Військово-історичний туризм в середньовічних замках та фортецях України/ Н.П Аніпко // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.744- 745: Географія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 83-85.; 2. Актуальні проблеми краєзнавчої науки. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. «Значення белігеративних ландшафтів у формуванні історико-культурної спадщини України». Режим доступу: https://internationalconference2014.wordpress.com.; 3. Денисик Г.І. Белігеративні ландшафти: сутність і класифікація / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Випуск 2 (35). Київ, 2016.*

УДК.911. 379.852.502.4

ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ЯК ОДИН З КРИТЕРІЇВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В ЛАНДШАФТАХ ПОКУТСЬКИХ КАРПАТ

З. В. Гостюк
zorjanag1@gmail.com
науково-дослідний відділ НПП «Гуцульщина»

Природно-ресурсний потенціал, багата історико-культурна спадщина в поєднанні з вигідним географічним положенням є важливою передумовою для розвитку туризму на території Покутських Карпат. В останні роки туристично-рекреаційна сфера стала актуальним напрямком наукових досліджень [1,2,4,5,6,7,8]. Одним із критеріїв при розвитку туризму є наявність туристичних маршрутів з відповідною інфраструктурою на певній території, оскільки вони надзвичайно актуальні і популярні в гірській місцевості серед туристів. По-перше при наявності прокладеного маршруту неможливо заблукати, оскільки вони промарковані та на них встановлено відповідні дороговкази на яких позначено відстань маршруту та вказівники до різних обєктів. По-друге на маршруті у вигляді інформаційних стендів наявна інформація про той чи інший об’єкт та в окремих випадках карто-схема маршруту. По-третє облаштована відповідна інфраструктура (переходи, перила, прочищена стежка, баки для сміття та ін.). По-четверте на маршрутах створених в гірській місцевості можна помилуватися надзвичайно привабливими краєвидами. Наявність туристичних маршрутів є важливми критерієм при розвитку туризму у ландшафтах Покутських Карпат, оскільки туристів природолюбів цікавить природний потенціал наявної території.

Зі створенням в 2002 році Національного природного парку «Гуцульщина» площею 32 706 га [7,с.11] досліджувана територія стає важливим туристично-рекреаційним регіоном Українських Карпат. За допомогою працівників НПП «Гуцульщина, Косівської та Верховинської Райдержадміністрацій та громадських діячів на території Покутських Карпат створено двадцять туристичних пішохідних маршрути, які стали потужним рушієм при розвитку гірського пішохідного туризму (рис.1).

Для обліку наявних туристичних маршрутів, було використано картографічні матеріали: туристична карта Покутських Карпат 1:50 000 [6], туристична карта Косівського району 1:80 00 [2], карта туристських маршрутів Косівського району 1:50 000 [8], космознімки Google Earth роздільної здатності 5х5 метрів та дані власних польових маршрутних досліджень та експедицій. Всі матеріали були оброблені в програмному середовищі ArcGIS 10.0 в результаті чого була створена цифрова база даних туристичних маршрутів Покутських Карпат (рис.1).

В результаті туристично-ландшафтних досліджень з’ясовано, що на території Покутських Карпат зосереджена велика кількість туристичних маршрутів, стежок та цінних в природному відношенні об’єктів (рис.1) В основному маршрути розміщені по території майже рівномірно, винятком є

північна частина Покутських Карпат, де взагалі немає промаркованих туристичних маршрутів. В загальному на території Покутських Карпат промарковано двадцять пішохідних маршрутів довжиною 235,4 км.

Практично всі маршрути починаються в місцевості терасованих днищ річкових долин (Д) і пролягають як мінімум в двох місцевостях. Найбільш різноманітними в ландшафтному відношенні є маршрути: «На хр. Сокільський», «Від Прута до Черемоша», «На Грегіт черех хр. Прелуки». Вони пролягають щонайменше в чотирьох ландшафтних місцевостях. Починаються зазвичай в місцевостях терасованих днищ річкових долин і далі проходить через місцевості крутосхилого (Б) та спадистосхилого (В) низькогір'я, які чергуються між собою, крутосхилим середньогір'ям та (А) та високими терасованими схилами річкових долин (Г) (рис.1).

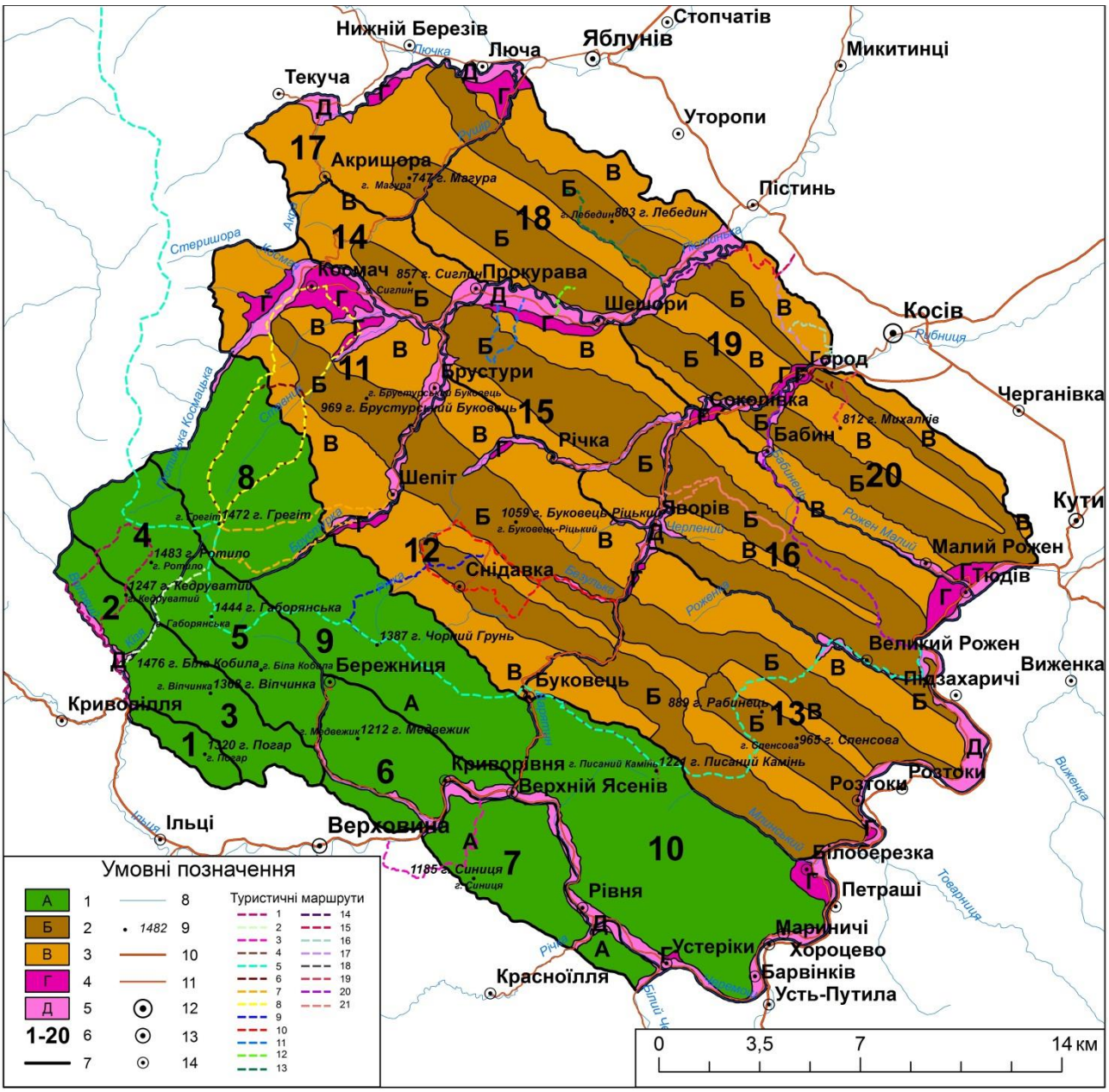

Рис.1 Туристичні маршрути в ландшафтах та ландшафтних місцевостях Покутських Карпат

Легенда до рис. 1

Ландшафтні висотні місцевості (повні назви місцевостей див.[3 с.43]): 1 – А крутосхилого середньогір'я, 2 – Б крутосхилого низькогір'я, 3 – В спадистосхилого низькогір'я, 4 – Г високих терасованих схилів річкових долин, 5 – Д терасованого днища річкових долин, 6 – індекси ландшафтів (1 – Погарський, 2 – Кедруватий, 3 – Віпчинський, 4 – Ротильський, 5 – Білокобильський, 6 – Ведмежицький, 7 – Синицинський, 8 – Грегітський, 9 – Ігрецький, 10 – Писанокамінський, 11 – Брустурсько-Буковецький, 12 – Буковецько-Ріцький, 13 – Спенсовий, 14 – Сиглинський, 15 – Брусний, 16 – Сокільський, 17 – Магуро-Покутський, 18 – Карматурський, 19 – Каменистий, 20 – Хоминський.), 7 – межі ландшафтів, 8 – річки, 9 – вершини, 10 – дороги міжобласного значення, 11 – дороги місцевого значення, 12 – міста, 13 – селища, 14 – села. *Туристичні пішохідні маршрути:* 1 – На гору Ротило, 2 – На полонину Веснарка, 3 – До скельного коридору Довбуша, 4 – На Писаний Камінь, 5 – Від Прута до Черемоша, 6 – На Грегіт з Завоєлів, 7 – На гору Грегіт, 8 – На Грегіт черех хр. Прелуки, 9 – Із Снідавки на хр. Ігрець, 10 – На гору Терношора, 11 – На хр. Брусний до каменя Довбуша, 12 – На полонину Росохата, 13 – На оз. Лебедин, 14 – До Шешорських Гуків, 15 – На гору Клифа, 16 – На Зіняків Верх, 17 – Попід Каменистий, 18 – До оглядового майданчика на гору Острий, 19 – На гору Михалків, 20 – На хр. Сокільський. Пропоновані маршрути: 21 – На хр. Сокільський через водоспад.

Щодо розміщення маршрутів в межах ландшафтів, то з'ясовано, що більшість туристичних маршрутів проходять в декількох ландшафтах. В основному це маршрути довжиною більше п'яти км, а от маршрути, які мають меншу протяжність зосереджені в одному ландшафті.

Аналізуючи гірський пішохідний туризм в Покутських Карпатах можна зробити висновок, що основним критерієм при його формуванні та розвитку є наявність на досліджуваній території туристичних маршрутів.

Список використаних джерел: *1. Брусак В. П., Зінько Ю. В., Майданський М. А. Історія розвитку, сучасний стан та перспективи рекреаційної діяльності у національному природному парку «Гуцульщина» : збірник метод. матер. К., 2011. С. 81–93.; 2. Брусак В. П., Дімбровська І. В. Косівський район. Туристична карта масштаб 1:80 000. Львів: СПД ФО Дикий І. В. 2017.; 3. Гостюк З. В. Мельник А. В. Ландшафтна структура Покутських Карпат. Фізична географія і геоморфологія. Київ, 2017. Вип. 3 (87). С. 38-47.; 4. Гостюк З. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Покутських Карпат. Природоохоронні, екоосвітні, рекреаційно-туристичні та історико-культурні аспекти сталого розвитку Розточчя : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., смт. Івано-Франкове, 4-5 лип. 2018 р. Львів, 2018. С. 258-261.; 5. Гостюк З. В. Рекреаційне навантаження на еколого-пізнавальну стежку на г. Михалків НПП «Гуцульщина» (Покутські Карпати). Проблеми збереження гірських екосистем та сталого використання біологічних ресурсів Карпат : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Рахів, 22–25 жовтня. 2018 р. Івано-Франківськ, 2018. С. 140-145.; 6. Гутиряк В. Покутські Гори. Туристична карта масштаб 1:50 000. ТзОВ «Видавничий дім УКРПОЛ». 2016.; 7. Національний природний парк «Гуцульщина»: монографія / За ред В. В. Пророчук, Ю. П. Стефурак, В. П. Брусак, Л. М. Держипільський та ін. Львів: НВФ «Карти та атласи», 2013. 408 с.; 8. Туристські маршрути. Косівський район 1: 50 000. Київ: ДНВП «Картографія». 2006.*

УДК 913(477)+322.15+338.48

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

І. Ю. Жердієва
irina.zherdieva2@gmail.com
кафедра географії та геоекології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Готельне господарство є вагомою складовою туристичної інфраструктури, яка в свою чергу, є важливим фактором розвитку туризму в країні. На сьогодні внутрішній туризм набуває важливого значення в розподілі туристичного потоку, а отже зростає попит на послуги гостинності.

Готельний бізнес вважають одним з перспективних видів діяльності в Україні. Станом на 2017 р. в нашій країні нараховується близько 2500 готелів та інших місць для тимчасового проживання (санаторії, готелі, хостели, пансіонати). Таку велику кількість установ даної сфери можна пояснити приростом туристів в Україну: за період з 2006 року по 2014 рік (Рис. 3.1).

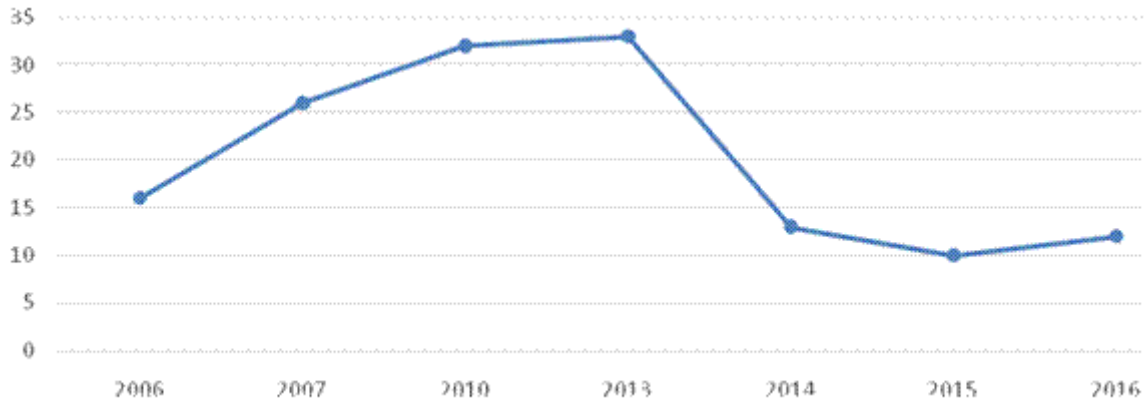

Рис.1. Динаміка туристичного потоку України 2006–2016рр. [1]

Щорічний приріст в цей період складав 10–17 %, але починаючи з 2014 року приріст туристів став стрімко падати – ця обставина пов’язана з анексією території АР Крим та нестабільною політичною ситуацією. Дані події не тільки відлякують туристів, а й спричинили зачинення певної кількості готельних підприємств, що спричинило відчутний удар по готельному бізнесу України [1].

Крім зазначених обставин українській готельний бізнес має інші проблеми, що стримують розвиток готельної індустрії. Основними з них є наступні:

1) недостатньо висока якість послуг та рівень обслуговування клієнтів у багатьох готельних установах. Вартість в українських готелях в 2-3 рази перевищує вартість проживання в готелях аналогічного рівня країн Європи, що зумовлено неналежним державним регулюванням цієї сфери та низьким рівнем диференціації готельних послуг (слаборозвинена мережа хостелів, кемпінгів, пансіонатів та ін.).

2) низький рівень інвестиційної активності в галузі, що обумовлено несприятливим бізнес-кліматом в Україні та недостатньо високою рентабельністю капіталу в готельному бізнесі;

3) неповне використання туристичного потенціалу України, яка має великі природні та ресурсні можливості для розвитку туристичного і готельного бізнесу;

4) недостатня кількість готелів внаслідок значних бар'єрів входження на ринок готельних послуг України. Показник забезпеченості готелями (кількість готельних місць на 1000 осіб) в Україні низький (при нормі 10 місць на 1000 осіб в Україні є лише 3,13 готельних місця (Рис.3.2). В більшості областей ситуація з готелезабезпеченістю гірша, ніж середній показник по Україні (3,13). Дана проблема дуже гостро виражена в м. Кропивницькому. Під час відвідування «AgroExpo», Кропфесту, «Вересневих самоцвітів» туристи обирають переважно аренду квартир через доступність цін, комфортність умов, а також наявність вибору.

Даний показник вираховується за формулою:

$$Кгз = \frac{\text{Кількість місць в готелях} \times 1000}{\text{Кількість населення}}$$

Рис.2. Готелезабезпеченість областей України (станом на 2017 р.)

Найбільші показники, вище 7 місць на 1000 осіб мають Закарпатська (8,08), Івано-Франківська (8,03) та Львівська (7,22) області. Проте і ці цифри нижче норми. Найгірша ситуація в Донецькій та Луганській областях, де показник на рівні 0,6. Все це перешкоджає розвитку готельного господарства, входженню на вітчизняний ринок відомих готельних операторів та створенню

національних готельних мереж, які можуть забезпечити належний рівень послуг.

5) Відсутність розвиненої та офіційно облікованої мережі альтернативних засобів розміщення економічного класу (хостелів, малих та міні-готелів, апартаментів). Частково задовольнити попит на місця розміщення могли б малі готелі, апартаменти та хостели, вартість проживання у яких значно нижча. Проте мережа хостелів в Україні розвинена недостатньо. Підрахувати точну кількість хостелів в Україні наразі неможливо, оскільки немає законодавства, яке б регулювало їх діяльність [3].

6) В 2020 році найбільшою проблемою для готельного господарства стала пандемія пов'язана з COVID-19. За оцінками, 35-40% готелей в Україні припинили своє існування, інші працюють в обмеженому режимі. Тому головною проблемою стало скорочення або повна відсутність прибутку. Готелі, які працюють, втратили від 60 до 90% прибутку. Найбільш високі цифри фіксують 5-зіркові об'єкти. Їх збитки складають від 3 до 5 мільйонів гривень. Єдиним виключенням є готелі заміського формату, особливо котеджні локації. На них в період карантину є великий попит. Люди з прибутками вище середнього віддавали перевагу проводити карантин поза містом [2].

Вирішення даних проблем виражено в перспективах розвитку готельного господарства. Однією з перспектив є створення готелів та інших типів засобів розміщення на базі колишніх історичних пам'яток, наприклад, в Кіровоградській області планують створити готель на базі колишнього млина на р. Синюха, для подальшого розвитку екотуризму в регіоні. Також перспективним є переформатування застарілих готелів на бізнес-центри.

Дуже важливим на сьогодні є підтримка держави готельного бізнесу. Є ряд першочергових необхідних заходів для порятунку і пом'якшення економічного удару від пандемії COVID-19, яких потребує галузь.

В найближчих перспективах, прийняття нового Законопроекту України «Про туризм», згідно якого буде введено поняття категоризації готелів, що дозволить зменшити корупційні ризики, з'явиться поняття «добровільної категоризації», як у провідних європейських країнах. Актуальним є виведення державного готельного ринку на міжнародний рівень, створення програм розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу та залучення іноземних інвесторів до створення нових перспективних проектів в туристичній сфері.

Список використаних джерел: *1. Деякі проблеми розвитку готельного бізнесу в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_osolihin.htm; 2. Как COVID-19 изменит гостиничный бизнес в Украине [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://thepage.ua/exclusive/chto-budet-s-otelyami-iz-za-koronavirusa; 3. Основні проблеми готельного бізнесу в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/myhajlova2.htm;*

УДК 379.85:791.6:793

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

А. І. Лазаренко
AsyaLazarenko2015@gmail.com
кафедра географії та геоекології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

В статті розглянутий гастрономічний туризм як один з найбільш актуальних напрямків. Зазначена його класифікація, закономірності поширення основних видів в світі та Україні. Розглянута перспектива розвитку даного виду туризму в Кіровоградській області.

Гастрономічний туризм є важливою складовою будь-якої туристичної подорожі, а іноді навіть виступає основною метою туризму. Адже майже в усіх туроператорів в описах туристичних маршрутів є пропозиції ознайомлення з традиційною місцевою кухнею, відвідання кулінарних фестивалів та ярмарок, які пов’язані з їжею та національною культурою виробництва продуктів харчування. Це один із найбільш прогресивних та перспективних напрямків туристичної діяльності як у світі, так і в Україні. На основі вивчення світового досвіту можна виділити цілу низку напрямків гастрономічного туризму за особливостями організації та спеціалізацією (Рис.1). Популярністю з погляду розвитку гастрономічного туризму користуються переважно європейські країни – Франція, Італія, Іспанія, Австрія та інші, а також екзотичні гастрономічні традиції Японії, Китаю, Індії, Мексики та країн арабського світу. Україна, як новий туристичний напрям, все частіше з’являється на туристичних картах мандрівників. Відомість додають і різні рейтинги від міжнародних туристичних путівників, які рекомендують мандрівникам звернути свої погляди на Україну. Національна кухня – це ключовий момент залучення туристів з закордону до країни. Адже саме кулінарія зберігає в собі національні особливості, а також відображає традиції народу. Поява нових туристичних продуктів свідчить про те, що вдалося освоїти новий сегмент ринку, нові території, вдалося віднайти та залучити фінансові ресурси. До переваг гастрономічного туризму можна віднести наступне: це складова всіх туристичних турів; дає змогу популяризувати місцеві продовольчі товари, ресторани, тощо; не залежитьвід сезону, адже завжди можна вибрати підходящий тур; виводить на високий рівень кулінарні особливості того чи іншого регіону; розвивати гастрономічний туризму можуть абсолютно всі регіони в країні.

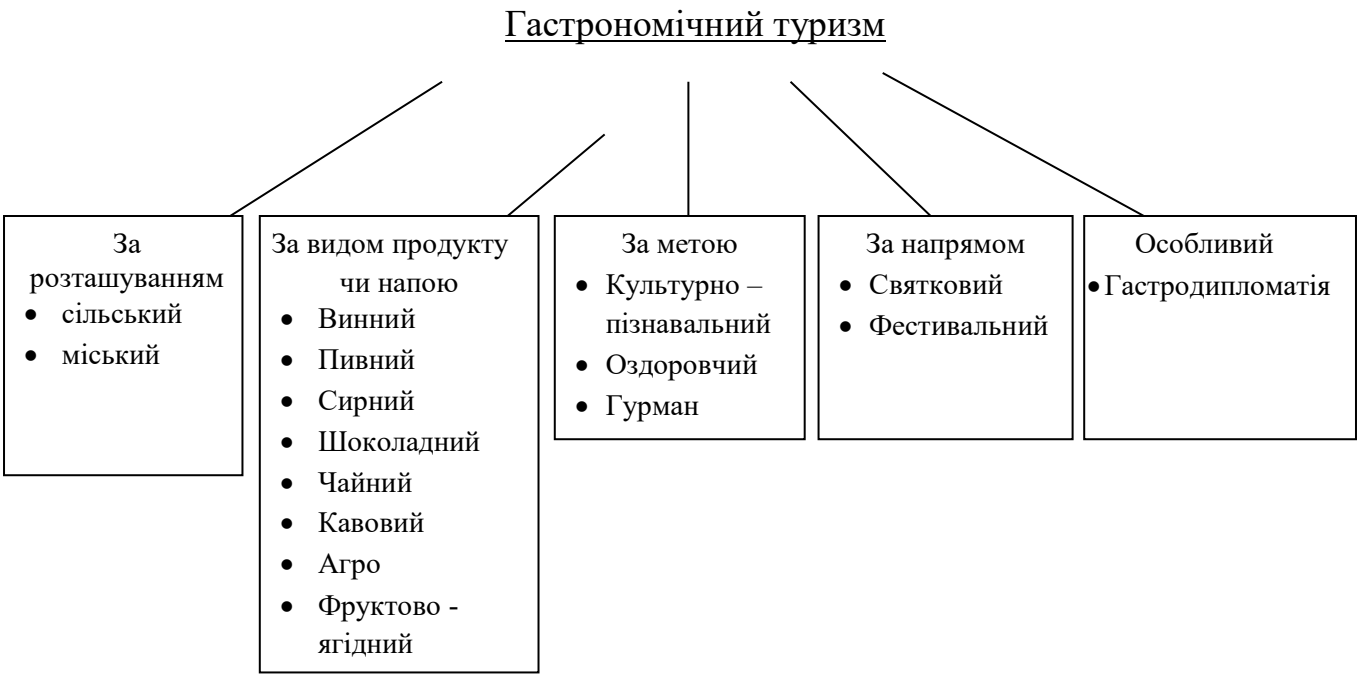

Рис.1. Класифікація гастрономічного туризму

Протягом останні років вдалося започаткувати велику кількість гастрономічних фестивалів:

- «Борщівська вишиванка» (Борщів, Тернопільська область);
- «Гуцульська бринза» (м. Рахів, Закарпатська обл.);
- Lviv Coffee Festival "На каву до Львова" (м.Львів);
- "Варишське пиво" (Закарпатська область, Мукачеве);
- "Всеукраїнський фестиваль домашньої консервації" (м.Запоріжжя);
- "Його величність Ніжинський огірок" (Чернігівська область, Ніжин);
- фестиваль дерунів (м. Коростень, Житомирська обл.);
- «Свято сиру і вина у Львові» (м.Львів);
- «Закарпатське Божоле» (Ужгород);
- «Галицька дефіляда» (м. Тернопіль);
- «Конкурс різників свиней – гентешів» (с. Геча, Закарпатська обл.);
- «Сонячний напій» (м. Ужгород, Закарпатська обл.);
- «Фестиваль ріплянки» (с. Колочава, Закарпатська обл.);
- свято Полтавської галушки (м. Полтава);
- свято сала (м. Полтава);
- фестиваль полуниці (м. Ізюм, Харківська обл.);
- «Український кавун – солодке диво» (м. Гола Пристань, Херсонська обл.);
- «Біле вино» (м. Берегово, Закарпатська обл.), тощо [2].

Серед сучасних особливостей розвитку гастротурів можливо використати запровадження географічного ребрендингу, коли певні бренди та продукти закріплюються за конкретними територіями, де їх виготовляють. ЄС також задіює всі шляхи для використання географічних назв, які є власністю членів Євросоюзу, третіми країнами. Так, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС,

Україна з 2026 року має відмовитися від використання географічних зазначень «Шампань», «Коньяк», «Мадера», з 2023 року – від «Фети» та «Пармезану» [ ]. В Україні сир «Гуцульська овеча бриндзя» став першим українським товаром, який отримав свідоцтво про реєстрацію географічної назви. Даний продукт – це бринза, що виготовляється на літніх високогірних полонинах з гірського овечого молока відповідно до традицій, що беруть свій початок в карпатському регіону ще з 15 ст. Виробництво охоплює територію Закарпаття, Івано-Франківської та частини Чернівецької областей. Реєстрація географічних зазначень в Україні означатиме, що вони автоматично охоронятимуться і в Європі. Досвід Європи показує, що такий захист у результаті призводив до зростання продажів таких товарів. Очікується, що в Україні це також спрацює. Крім «Гуцульської овечої бриндзі», свідоцтво про географічне зазначення мають отримати деякі вина («Шабський», «Ялпуг», «Закарпаття», «Білгород-Дністровський»), херсонський кавун, мелітопольська черешня та карпатський мед.

Існують спроби започаткувати гастрономічний туризм та окремі його напрямки в Кіровоградській області, особливо в сучасних умовах впровадження карантинних заходів, активного розвитку та популяризації внутрішнього туризму. Особливу увагу привернули туристів в цьому році створення двох туристичних об’єктів, які спеціалізуються саме на гастрономічному туризмі.

В 2019 р. у с. Оситняжка Кіровоградської області було засновано равликову ферму. На сьогоднішній день тут нараховується близько 520 щитів, які слугують будиночками для равликів. Ферма експортує свою продукцію навіть до низки європейських країн, де м'ясо равликів користується великим попитом [3].

Ще одним цікавим об’єктом для гастрономічного туризму Кіровоградщиною є господарство «Лісова коза», яке спеціалізується на виготовлені молочної продукції. Господарство можна відвідати в с. Підлісному (Олександрівський район). На підприємстві облаштовано спеціальну сироварню, яка розташована поряд з виставково- торгівельною залою, де туристи можуть ознайомитися з всією продукцією та відповідно продегустувати та придбати те, що прийшлося до смаку. Окремо наявні будівлі, в яких мешкають кози альпійської породи. Для туристів передбачена спеціальна туристична зона. Територією ферми проводяться екскурсії [1].

В 2020 р. в м. Кропивницькому вперше було проведено медовий ярмарок «KROPhoney fest». На фестиваль зібралися бджолярі з усієї області, які пропонували відвідувачам різноманітну продукцію бджільництва: акацієвий, лісовий мед, мед з липи, гречки, різнотрав’я, прополіс, напої з меду, медове пюре та навіть ліки бджолиного виробництва. Окрім того, у рамках фестивалю працював ярмарок, на якому усі охочі мали можливість ознайомитись з пропозиціями апітуризму особисто від господарів агросадиб, придбати різноманітні сувеніри, вироби від майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, овочі, фрукти, тощо.

Значною популярністю користується «Покровський ярмарок», що проводиться щоосені в рамках Міжнародної сільськогосподарської виставки «AGRO- EXPO».

Список використаних джерел: *1. Лісова коза [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.lisovakoza.com.ua/; 2. Найкращі гастрономічні фестивалі України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukr-prokat.com/blog/najkrashhi_gastronomichni_festivali_ukrajini.html; 3. В селі Оситняжка Кропивницького району працює єдина в області равликова ферма [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://suspilne.media/37869-v-seli-ositnazka-kropivnickogo-rajonu-pracue-edina-v-oblasti-ravlikova-ferma/*

УДК 338.48(477.47)

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНФРАСТРУКТУРА НАПРЯМКУ ОДЕСА-РЕНІ

М. Г. Ліганенко
margie88svet@gmail.com
кафедра туристичного бізнесу та рекреації Одеської національної академії харчових технологій, м. Одеса

Н. С. Мільчева
milcheva_nadejda99@ukr.net
кафедра туристичного бізнесу та рекреації Одеської національної академії харчових технологій, м. Одеса

Туризм є однією з найважливіших сфер сучасної економіки України, який позитивно впливає на розвиток інших секторів економіки, включаючи готельне господарство, транспорт і комунікації, будівництво, роздрібну торгівлю, виробництво і торгівлю сувенірами. Крім того, цей вид діяльності спрямований на задоволення потреб людей в ознайомленні з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями різних країн та їх народів. [1]

Відповідно до Закону України «Про туризм» держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Роль органів влади в цьому механізмі полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристично-рекреаційній сфері. [2]

Туристичний потенціал регіону – це сукупність природних, історико-культурних об'єктів і явищ, а також соціально-економічних і технологічних факторів для організації туристської діяльності на певній території. Основним моментом в дослідженні складу туристичного потенціалу регіону є розгляд його як окремої системи. [3]

Питанням розвитку туризму на сучасному етапі розвитку суспільства приділяється все більше і більше уваги, тому що це один з видів діяльності для багатьох країн та регіонів, який є стратегічним, знаходиться в пріоритетній

сфері розвитку багатьох територій, в тому числі України, та Одеського регіону зокрема.[4]

Всім нам добре відомо, що Україна має значний природний рекреаційно - туристичний потенціал, який спроможний задовольнити різноманітні потреби як вітчизняних, так туристів з інших країн.

Територія Одеської області, зокрема, її приморська смуга, має високий природно-ресурсний потенціал, а саме, теплий клімат і морські пляжі, лікувальні грязі та джерела мінеральних вод, ропу лиманів і озер, унікальні природні комплекси та мальовничі краєвиди, рибальські та мисливські угіддя, акваторії лиманів і озер, а також моря, які є придатними для оздоровлення та водного спорту. Якщо поєднати усі ці, то створюються надзвичайно сприятливі умови для розвитку санаторно-курортної галузі та організації відпочинку. Одним з найважливіших факторів природно-рекреаційних ресурсів області є море і приморське розташування території. [5]

Досвід багатьох країн світу показує, що об’єкти культури та історії можуть відігравати важливу роль у формуванні попиту на рекреаційні ресурси, а також мати суттєвий вплив на отримання прибутків. У нашій державі історико-культурні об’єкти практично не оцінені, як рекреаційні ресурси, більшість визначних пам’яток не включена у туристичні маршрути, що обмежує їх використання. Все це помітно впливає на вітчизняний туристичний бізнес. Якщо критерії і методика оцінки природних рекреаційних ресурсів розроблена досить добре, то загальноприйнятої схеми оцінки історико-культурних ресурсів не існує. [5]

Численні пам’ятки різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам’ятками архітектури, музеями, визначають своєрідність туристично-екскурсійного потенціалу області. Це відомі у світі Одеський національний академічний театр опери і балету, знамениті Потьомкінські сходи, місто Вилкове – українська Венеція, Білгород – Дністровська фортеця XII-XV ст., розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам’ятки культової архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії. Понад 5000 об’єктів культурної спадщини загальнодержавного та місцевого значення створюють на Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних серед туристів регіону.[5]

За даними Державної служби статистики в Україні було зареєстровано кількість туристів, які зверталися за послугами до туристичних операторів та туристичних агентів наведено нижче у таблиці 1.

Отже, виходячи з даних Державної служби статистики в Україні можемо зробити наступні висновки. Порівняно з 2016 роком у 2018 році кількість туристів, які обслуговувалися туроператорами та туристичними агентами, за видами туризму значно зросла. В’їзний туризм у 2018 році збільшився на 41тис. туристів, виїзний – на 1963 тис. туристів.

А ось внутрішній туризм бачимо, що дещо відрізняється порівняно з 2016 роком у 2018 році кількість туристів знизилася на 3 тис. туристів. В підсумку треба сказати, що загальна кількість туристів по всім видам туризму зросла на 2007 тис. туристів.

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та туристичними агентами, за видами туризму*

Вид туризму	Рік, тис. осіб		
	2016	**2017**	**2018**
В'їзний	35	39	76
Виїзний	2061	2290	4024
Внутрішній	454	477	457
Усього	**2550**	**2806**	**4557**

*складено автором на основі[6]

Одеська область є одним із найбільш перспективних туристичних регіонів України. Одещина може запропонувати туристам широкий вибір екскурсійних послуг, пляжний, оздоровчий, винно-гастрономічний та інші види туризму, безліч цікавих розважальних заходів, різноманіття історичних пам’яток тощо. Але, на жаль, досі повністю не розкрито весь потенціал цього, насправді, багатого туристичного регіону [7].

Розвиток еногастрономічного туризму в межах Одеської області є актуальним та досить перспективним на сьогодні. Це пов`язано з тим, що Одещина зберігає давні унікальні виноробні традиції, які слугують на сьогодні потужним ресурсом для розвитку еногастрономічного туризму як засобу підтримки місцевого виробника [7].

Відтепер Одещина – це не лише сонце, море, пляж, Дерибасівська та пам'ятник дюку Рішельє. Маленькі ферми, виноробні, сироварні можуть стати повноцінними об’єктами гастрономічного туризму і запрошуватимуть до себе не тільки українців, а й іноземців [8].

Вже другий рік в нашій країні реалізується фінансований Євросоюзом проєкт «Географічні зазначення в Україні», мета якого є розвиток гастрономічного туризму на духовно збагаченій, але мало кому відомій території Української Бессарабії.

Для розробки концепції розвитку сільського та еногастрономічного туризму в Україні було обрано Одеську область саме тому, що тут побудовано дорогу високої якості – Одеса-Рені.

Інфраструктура – сукупність специфічних форм, методів і процесів, а також різноманітних споруд та комунікацій, що забезпечують загальні умови і нормальне функціонування економічної, соціальної, екологічної та інших галузей життєдіяльності суспільства, його відтворення і розвиток [8].

Формування та розвиток туристичної інфраструктури є основою функціонування ринку туристичних послуг. Це можна пояснити тим, що розвинена інфраструктура регіону є привабливою і бажаною для розміщення нових туристських об'єктів, споруд, тому, як правило, на цій території присутні об'єкти основної інфраструктури [8].

Особливість туристської інфраструктури полягає в тому, що вона здійснює обслуговування місцевого населення і туристів, в зв'язку з цим її розвиток сприяє туристському освоєнню території, поліпшуються умови і якість життя населення, зростає привабливість території для гостей і туристів, виникає необхідність створення нових робочих місць для місцевого населення, що проживає на її території [9].

Незважаючи на величезну кількість захоплюючих туристичних маршрутів на Одещині, їх розвитку, поки що перешкоджають погані дороги. У Службі автодоріг визнають – транспортне сполучення між населеними пунктами потребує значних капіталовкладень, щоб шляхи зберегти та розвинути. Адже найбільша проблема полягає в тому, що за останні роки інтенсивність транспортного руху збільшилася в кілька разів, зокрема, на автодорозі Одеса – Рені.

Найважливішим проєктом транспортної галузі став ремонт автомагістралі Одеса – Рені у 2016 році, яка має зв’язати Одесу, Болград і Рені, утворивши потужний транзитний коридор на Молдову та Румунію, а далі – на ЄС [9].

Автотраса М-15 Одеса – Рені, протяжністю 289,4 км, проходить в основному по території Одеської області і, частково, по території Молдови біля села Паланка.

На трасі встановлене спеціальне обладнання – вагові комплекти, які здійснюють контроль навантажень автомобілів для того, щоб дороги не руйнувались і працювали тривалий час [10].

Автодорога М-15 – дорога міжнародного значення на території України. Починається в Одесі, проходить через: смт. Сарата, м. Татарбунари, м. Болград, м. Рені і закінчується на КПП «Рені», далі веде на м. Констанца в Румунії. Є складовою частиною європейського маршруту Е 87.

Дорога дозволяє швидше дістатися з України до Молдови, Румунії та Болгарії. Крім того спрощується доступ до портів міст Ізмаїла і Рені.

Важливим моментом в інфраструктурі будь-якої автомобільної дороги є наявність АЗС. Слідуючи напрямку автомобільної дороги міжнародного значення М-15 Одеса-Рені на сьогоднішній день тут розташовано 32 АЗС.

Також в напрямку Одеса-Рені у м. Татарбунари наявні декілька придорожніх кафе та готельний комплекс.

Одним із популярних зупинок є придорожнє кафе «Тиха поляна», що знаходиться на виїзді з міста Татарбунари в сторону Рені. Місце досить відоме серед подорожуючих. Класичний набір страв «придорожньої кухні»: борщ, салати, шашлики. В цілому кафе має дуже смачну кухню та приємні ціни. [11]

Придорожнє кафе «Серебро» з приємною та затишною атмосферою, також відоме туристам, водіям. Гості кафе задоволені смачним харчуванням. Особливо рекомендують скоштувати гарячий шашлик. Сервісом та обслуговуванням також на досить високому [11].

19 листопада 2014 Кабінетом Міністрів України, розпорядженням № 1129-р схвалено проєкт Угоди (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про відкриття міжнародного пункту пропуску через українсько-румунський державний кордон для поромного, пасажирського і

вантажного сполучення між населеними пунктами Орлівка (Україна) – Ісакча (Румунія).

У вересні 2019 року в Одеській області запрацювала нова поромна переправа, що зв'язує Україну і Румунію. Поромна переправа дозволяє українцям не стояти у черзі на кордоні, а скоротити маршрут до Румунії приблизно на 200 км.

Це воістину історична подія для Бессарабії і Придунав'я, так як даний об'єкт має стратегічне значення для Одеської області і для всього півдня України в цілому, тому що буде єдиним транспортним коридором на кордоні з ЄС в цьому регіоні. Дозволить Придунав'ю посилити свій транспортно-транзитний потенціал, отримавши прямий вихід на європейський транспортний коридор і Чорноморську транспортну кільцеву дорогу, що в свою чергу приверне додаткові вантажопотоки, збільшить обсяг іноземних інвестицій, і як наслідок, дозволить поліпшити економічну ситуацію в регіоні.

На території Ренійського району розташовані міжнародний автомобільний пункт пропуску «Рені - Джюрджюлешть» та міждержавний пункт пропуску для автосполучення «Долинське - Чішмікіой» [12].

Отже, напрямок Одеса-Рені має стратегічно важливе значення для України. Треба сказати, що на сьогоднішній день це одна з кращих автомобільних доріг на Україні. Це напрямок який прямує через цікаву, духовно збагачену, але мало кому відому територію України – Бесарабію.

Список використаних джерел: *1. Паспорт програми розвитку туризму у Ренійському районі на 2018-2020роки.URL:http://reni-rda.odessa.gov.ua/reni-ekonomka-rajonu/programa-rozvitku-turizmu-u-renjskomu-rajon-na-2018-2020-roki/; 2. Про туризм: Закон України № 124/19-ВР в редакції від 15.01.2015 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi; 3. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с; 4. Історико-культурні ресурси одеської області та їх використання в туристичній діяльності. URL: http://referat-ok.com.ua/turizm/istoriko-kulturni-resursi-odeskoji-oblasti-ta-jih-vikoristannya-v-turistichnii-diyalnosti; 5. Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території одеської області В. Горун; 6. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. За редакцією І. Є. Вернера «Статистичний щорічник України за 2018 рік». 8. КУЛЬТУРА, ВІДПОЧИНОК, СПОРТ І ТУРИЗМ с.151.; 7. Ірина Глотова. Публікація «Сніданок туриста, або як виробники Одещини еногастрономічний імідж регіону розвивають». URL: https://agravery.com/uk/posts/show/snidanok-turista-abo-ak-virobnikiodesini-enogastronomicnij-imidz-regionu-rozvivaut; 8. Енциклопедія сучасної України. Поняття інфраструктура. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12489; 9. Сила громад. Все про децентралізацію в одеській області. Дорогу Одеса-Рені журналісти назвали однією з кращих в Україні. URL: http://silahromad.com.ua/2019/11/15/dorogu-odesa-reni-zhurnalistinazvali-odniyeyu-z-krashhix-v-ukra%D1%97ni/; 10. Телеканал «Прямий». Петро Порошенко анонсував завершення ремонту дороги "Одеса-Рені" в 2018 році. URL: : https://prm.ua/68880/; 11. 1. Придорожнє кафе «Тихая поляна» м. Татарбунари. URL: https://bessarabiainform.com/2013/01/bi-kabare-tixaya-polyana dejstvitelno-tixaya/; 12. Про схвалення Угоди (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про відкриття міжнародного пункту пропуску через українсько-румунський державний кордон для поромного, пасажирського та вантажного сполучення між населеними пунктами Орлівка (Україна) - Ісакча (Румунія))/*

УДК 551.4

ТРАВЕРТИНОВІ ТЕРАСИ СВІТУ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

М. М. Лісковацька
maryanalisk@gmail.com
кафедра землезнавства та геоморфології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, м. Київ

Травертинові тераси – це відклади травертину, що мають вигляд серій пласких натічних тіл – «сходинок». Виникають у місцях виходу на денну поверхню джерел перенасичених карбонатом кальцію [3].

За рахунок своєї естетичної привабливості у поєднанні з часто цілющими властивостями мінеральних вод такі утворення стали популярними туристично-рекреаційними об'єктами.

У нашій роботі проаналізовано 10 масивів травертинових терас що розташовані на території Європи, Азії, Північної та Центральної Америки, Океанії (рис. 1) та проведено вивчення таких характеристик даних об'єктів, що можуть визначати їх туристичну привабливість. На нашу думку до них можна віднести площу та положення у рельєфі, висоту над рівнем моря, наявність охоронного статусу та рівень сучасного господарського використання.

1

2

3

4

5

6

7

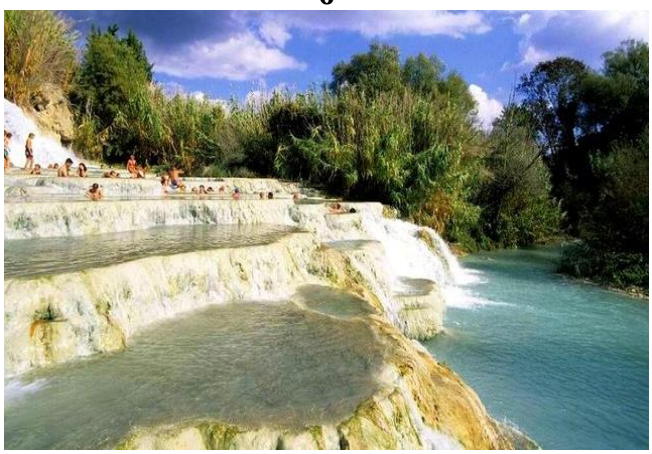

8

9

10

Рис. 1. Травертинові тераси Світу

1 - Памуккале; 2 – Семук Чампей; 3 – Хуанлун; 4 – Бай Шуй Тай; 5 – Бадаб-е-Сурт; 6- Мамонт-Хот Спірнгз; 7 - Єгерсалок; 8 – Сатурнія; 9 – Рожеві та Білі тераси Нової Зеландії; 10 – Куанг Сі

Так, з проаналізованих об’єктів, найбільшим за площею комплексом травертинових терас є Семук Чампей в Гватемалі площею 17,14 км^2 , а найменшим Єгерсалок в Угорщині площею 1,2 км^2.

За положенням у рельєфі більшість описаних терас розташовані в межах гірських масивів. Наприклад такі, як: Хуанлун - в підніжжі піку Сюебаодін у південній частині гірського хребта Міншань, Бай Шуй Тай в передгір’ях гір Хаба, Бадаб-е Сурт – в горах Альборц, Мамонт-Хот Спрінгз - Йеллоустонське

плато, Єгерсалок - підніжжя гір Матра і Бюкк, Сатурнія – на пагорбах Маремми, Рожеві і білі тераси Нової Зеландії - схил вулкана Таравера. Решта з проаналізованих об’єктів розташовані у долинах річок.

За висотним положенням у рельєфі найвищою є тераси Хуанлун, що розташовані на висоті понад 3000 м над рівнем моря, найнижчими – Куанг Сі , що знаходяться на висоті 100 м над рівнем моря. Вцілому терасові травертинові комплекси, у середньому, розташовані в інтервалі висот від 300 м до понад 1000 м [6].

З проаналізованих об’єктів Памуккале, Хуанлун, Мамонт-Хот Спрігз – є об’єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [2]. Семук Чампей, Куанг Сі входять як складова частина до об’єктів природо-заповідного фонду, а саме Семук Чампей до складу заповідника, а Куанг Сі до національного природного парку «Тат Куанг Сі». Бадаб-е Сурт перебуває під охороною Організації культурної спадщини Ірану, включений до Списку національних пам'яток Ірану [1]. Рожеві і білі тераси Нової Зеландії перебувають під охороною департаменту збереження природи цієї країни. Такі травертинові тераси як: Бай Шуй Тай, Єгерсалок, Сатурнія на сьогоднішній день перебувають без охоронного статусу.

Стосовно використання у туристичній галузі, то Памуккале, Семук-Чампей, Хуанлун, Мамонт-Хот Спрінгз, Єгерсалок, Сатурнія, Куанг Сі мають розвинену туристичну інфраструкутру, а такі як Бай Шуй Тай, Бадаб-е Сурт, Рожеві і Білі тераси Нової Зеландії використовуються в переважній більшості місцевими жителями для рекреації та відпочинку [5].

Головна інформація, яка характеризує травертинові тераси з двох боків, як географічний феномен, та як туристичний об’єкт представлена у таблиці 1 «Географічні та туристичні характеристики травертинових терас Світу».

Таблиця 1

Географічні та туристичні характеристики травертинових терас Світу

Назва об’єкту	Країна, регіон	Площа об’єкту	Положення у рельєфі	Висота н.р.м.	Охоронний статус	Туристичне використання
Памуккале	Туреччина провінція Денізлі	10,7 км^2	долина річки Мендерес	255м	Охорона ЮНЕСКО	Використовуєть-ся, як курорт з античних часів
Семук-Чампей	Гватемала, муніципа-літет Ланкін	17,14 км^2	долина річки Кахабон	380 м	Заповідник	Розроблений геотуристичний кільцевий маршрут по території
Хуанлун	Китай, провінція Сичуань	3,6 км^2	підніжжя піку Сюебаодін у пд частині гірського хребта Міншань	понад 3000 м	Охорона ЮНЕСКО	Організований заповідник і парк
Бай Шуй Тай	Китай, округ Шангрі-Ла	3 км^2	передгір’я гір Хаба	2400 м	є священим місцем	Організований парк. В зв'язку зі своєю відносною важкодоступніс-

						тю є досить малолюдним
Бадаб-е Сурт	Іран, провінція Мазанда-ран	5 км^2	гори Альборц	1840 м	Під охороною Організації культурної спадщини Ірану, включений до Списку національних пам'яток Ірану	Через віддаленість не користується популярністю серед туристів. Відсутня розгалужена мережа туристичної інфраструктури
Мамонт Хот-Спрінгз	США, штат Вайомінг	15 км^2	Йеллоустон-ське плато	2400м	Охорона ЮНЕСКО	Всі елементи розвиненої інфраструкутри присутні
Єгерсалок	Угорщина, графство Хевес	1,2 км^2	підніжжя гір Матра і Бюкк в долині річки Лашко	149 м	Без охоронного статусу	На території діє лікувальний комплекс з термальними купальнями
Сатурнія	Італія, провінція Гросетто	2,8 км^2	пагорбах Маремми	294 м	Без охоронного статусу	Наявні готелі, каскадні джерела, в яких можна купатися
Рожеві і білі тераси	Нова Зеландія, округ Роторуа	4 км^2	схил вулкана Таравера, на березі озера Ротомахана	337 м	Під охороною департа-менту збереження природи	Є туристичні атракції
Куанг Сі	Лаос, провінція Луанг-прабанг	8 км^2	лівий берег р. Меконг	100м	Входить до складу Національ-ного парку Тат Куанг Сі	Прокладені туристичні стежки

Список використаних джерел: *1. Бадаб-е Сурт [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://etotam.com/?p=4452; 2. Памуккале: як добратися і чому важливо там побувати [Електронній ресурс] – Режим доступу: https://tripmydream.ua/media/idei-puteshestviy/pamykkale-jak-dobratisja-i-chomy-tam-varto-pobyvati; 3. Тераса травертинова [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0; 4. Водопад Куанг Си возле Луанг Прабанга – must see в Лаосе! Отзыв, фото, видео [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://olgatravel.com/2016/03/vodopad-kuang-si-laos/; 5. Восем великолепных каскадных водопадов со всего мира [Електронний ресурс] Режим доступу: https://bugaga.ru/pictures/geo/1146735742-8-velikolepnyh-kaskadnyh-vodopadov-so-vsego-mira.html; 6. Хуанлун — сказочный китайский Желтый дракон [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dag.com.ua/?p=7227.*

УДК 338.48-6:502/504(477.53)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ. РОЗРОБКА МАРШРУТУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ШИШАЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ «СТЕЖКАМИ В. Г. КОРОЛЕНКА»

А. Г. Мелконян
alvardik1995@gmail.com
Комунальний заклад «Полтавська ЗОШ № 38 Полтавської міської ради Полтавської області», м. Полтава

А. І. Литовченко
nastia.lit30@gmail.com
Комунальний заклад «Полтавська ЗОШ № 38 Полтавської міської ради Полтавської області», м. Полтава

Одним із сучасних напрямків розвитку туристичних подорожей є екологічний туризм.

Існує декілька визначень екологічного туризму, а саме [2]:

- екотуризм – подорожі по неспотвореним або незабрудненим областям з унікальними природними об’єктами для захоплення пейзажами, дикорослими рослинами та дикими тваринами;
- «природний туризм, який включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища».

Синонімом поняття «екотуризм» є зелений туризм, природничий туризм.

За визначенням Міжнародної організації екотуризму (TIES): «Екотуризм – відповідальна подорож в природні зони, області, що зберігає навколишнє середовище і підтримує добробут місцевих жителів. Екотуризм координує, допомагає і стимулює використання культурних і природніх туристичних ресусів, визначаючи важливість збереження природних ресурсів області (регіону) для місцевого населення і майбутніх туристів» [6].

Головні ознаки екологічного туризму:

- вивчення навколишнього середовища;
- природа – головна цінність;
- доходи від екотуризму прямують на фінансову підтримку захисту навколишнього середовища;
- екотуристи приймають участь у відновленні і збереженні дикої природи;
- екотур – подорож, в якій всі дії є «екологічно м’якими».

На сьогодні можна виділити чотири головні види екологічного туризму:

1. Науковий туризм. Туристи досліджують природу, ведуть польові спостереження в межах природно-заповідних територій, які знаходяться під охороною. Сюди відносяться науково-дослідні експедиції, польові практики студентів природничих спеціальностей.
2. Тури з вивчення історії природи. Вивчення навколишнього середовища місцевої культури. Подорожі в межах території природно-заповідних чи національних парків.

3. Пригодницький туризм. Активний відпочинок на природі з використанням екстремальних видів спорту.

4. Подорожі в природні резервації і заповідники. Тур має на меті – вивчення та спостереження дикого рослинного та тваринного світу [3].

На основі досліджень поняття «зеленого туризму» та виконаної наукової роботи , пропонуємо маршрут екологічного туризму «Стежками В. Г. Короленка». Метою маршруту є аналіз природно-заповідного фонду Шишацького району Полтавської області. Туристи мають змогу вести спостереження за рідкісними видами рослин, які занесені до Червоної книги України.

Нами була розроблена карта маршруту (рис. 1). Даний маршрут включає заказники, як об’єкти природно-заповідного фонду, серед яких, Величківський та Воскобійницький мають статус місцевого значення, Короленкова Дача – загальнодержавного значення [8].

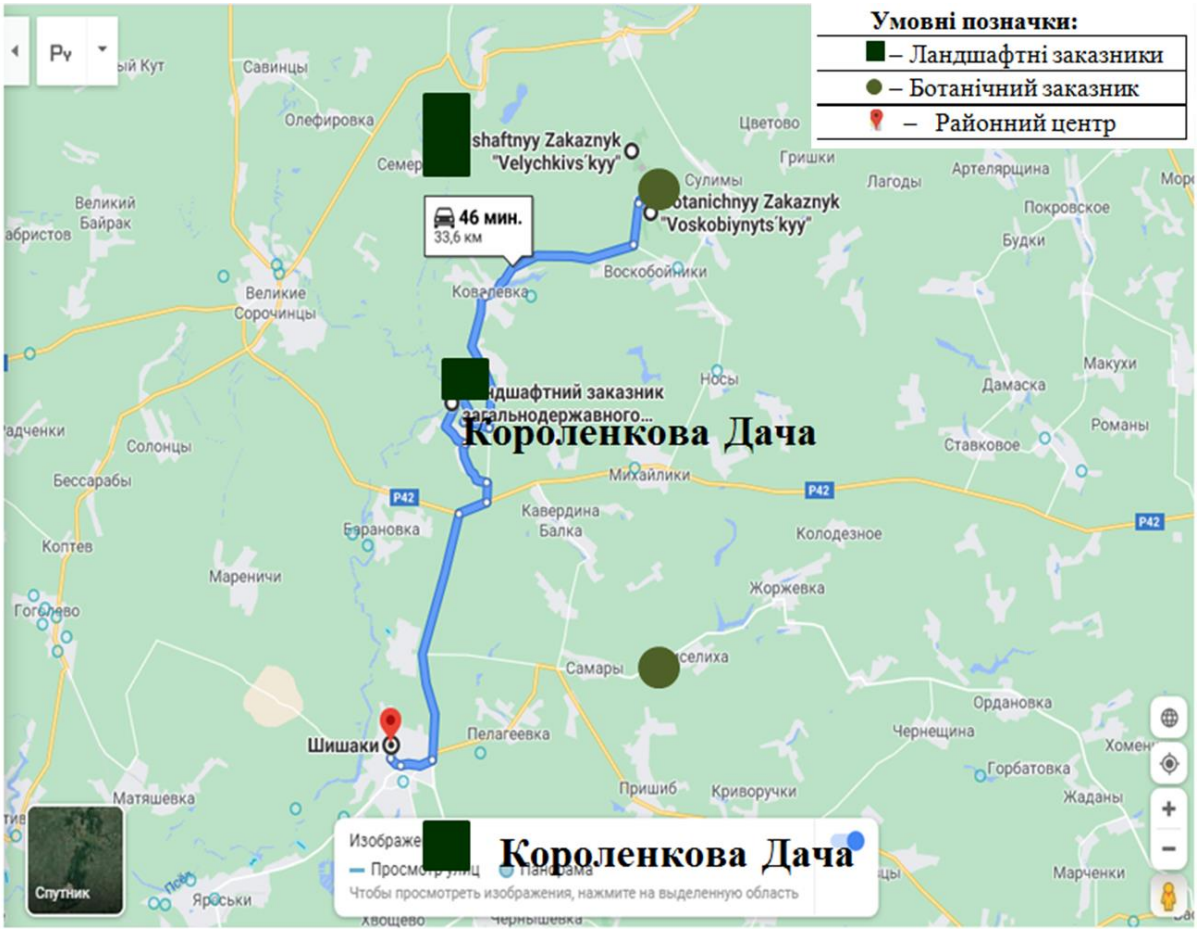

Рис. 1. Екологічний маршрут «Стежками В. Г. Короленка» Шишацького району Полтавської області

Зупинимось і проаналізуєм запропоновані об’єкти конкретніше.

«Величківський» – ландшафтний заказник місцевого значення в Україні. Розташований біля села Величкове на півночі Шишацького району Полтавської області. Площа становить 54, 7 га. Статус заказника надано рішенням обласної ради від 12.02.1999 року. Мета заказника – збереження природних комплексів у

долині річки Величкова (ліва притока Грунь-Ташані). Тут зростають рідкісні рослини, в тому числі види, які занесені до Червоної книги України [4].

«Воскобійницький» – ботанічний заказник. Статус заказника надано у 1999 році за рішенням обласної ради. Площа становить 52,4 га. Розташований біля села Величкове на півночі Шишацького району Полтавської області [5].

У минулому, вище згадані заказники мали єдину назву урочище «Косюрино», які репрезентували лісостепові ландшафти із зональними екосистемами. Даний статус забезпечував комплексний заповідний режим.

У наш час, режим заповідних урочищ став заважати діяльності фермерських та селянських господарств. Тому урочище «Косюрино» із великим різноманіттям флори лучних степів та широколистяних лісів, де зростали рідкісні степові та лісові види рослин, зокрема, це було єдине місце, де зростала купальниця європейська, було розбито на два роз'єднані заказники: ландшафтний «Величківський» та ботанічний «Воскобійницький» зі зменшенням загальної площі. Та головна проблема – збереження цінних залишків лучних степів, які потерпають від випасу худоби [1].

За 2 км від села Величкове знаходиться село Воскобійники, тому туристи зможуть також відвідати найбільше у районі та в області сільськогосподарське підприємство СТОВ «Воскобійники», при якому функціонують магазини з екологічно чистою продукцією молочного та м'ясного напрямку.

«Короленкова Дача» – ландшафтний заказник загальнодержавного значення в Україні. Розташований у межах Шишацького району, Полтавської області, біля сіл Малий Перевіз та Покровське. Площа 112,8 га. Створений у 1996 році. Заказник створено з метою охорони та збереження флори і фауни водно-болотних комплексів річки Псел. Тут у незайманому стані збереглися природні ландшафти нагірних дібров та степових ділянок в комплексі з луками, озерами та обводненими болотами заплави Псла.

У заказнику зростає велика кількість рідкісних рослин, у тому числі таких, що занесені до Червоної книги України: зозулинець болотний, косарики тонкі, ковила волосиста, коручка чемерникоподібна, тюльпан дібровний, сальвінія плаваюча.

В межах Короленкової Дачі мешкають такі птахи, як лелека чорний, гоголь, змієїд, лунь польовий, журавель сірий, скопа, орел-карлик, підорлик малий, поручайник, сорокопуд сірий. З ссавців помічені горностай і видра річкова.

Також для туристів актуальною може стати інформація про те, що на території заказника, на хуторі Хатки поблизу села Покровське, зберігся двоповерховий дерев'яний будинок, у якому в 1905—1919 рр. майже щоліта відпочивав і працював Володимир Галактіонович Короленко. До 150-річчя від дня народження письменника садиба була відреставрована [7].

Якщо турист рухається від районного центру селища Шишаки до даних пунктів, то загальна відстань становить 32,3 км. Відстань від ландшафтного заказника «Короленкова Дача» до ботанічного заказника «Воскобійницький» дорівнює 15,9 км, якщо рухатись пішки турист витратить 3 год. 16 хв, автомобілем 23 хвилини. А відстань від заказника «Воскобійницький» до

ландшатного заказника «Величківський» становить 800 м., цю відстань можна подолати пішки за 10 хвилин, автомобілем за 2 хвилини. Також долати відстань, можна використовуючи велосипеди, та влаштовувати велотури по об'єктам екотуру.

Отже, розвиток екологічних територій є актуальним питанням в контексті підвищення економічного потенціалу регіону.

Розвиток зеленого туризму дозволить розширити соціально-економічну ситуацію, зокрема, створення нових робочих місць. Зросте обсяг внутрішнього туризму. Якщо говорити конкретно про запропоновані вище об'єкти маршруту, то на базі даних заказників можна проводити дослідження, зокрема проводити польові практики для студентів природничих спеціальностей. Говорячи про учнів, то відстань між об'єктами становить 18 кілометрів, тому доцільно їх об'єднати в екологічну стежку, для збереження залишків лучних степів та рідкісних рослин.

Місцева влада також повинна сприяти збереженню та розвитку природно-заповідного фонду регіону. Головна проблема – транспортні труднощі з пересуванням в межах району. Тому додаткові маршрути з обласного та районного центру теж суттєві.

Ми пропонуємо оновлення даних про вище загадані об'єкти у мережі інтернет, розміщення даних на турис; створення та оновлення інформаційних стендів для приваблення туристів; здійснити маркування даного маршруту на місцевості та з використанням програм для створення карт або у програмі «Google Earth» та її популяризація на сайті «Полтавщина туристична».

Список використаних джерел: *1. Байрак О. М. , В. М. Самородов Внесок Д. С. Івашина у розвиток заповітної справи на Полтавщині. Біорізноманіття: теорія, практика та методологічні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2012. Полтава. С. 7-10; 2. Бочкарева Т. В. Экотуризм : анализ существующего международного опыта. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tourlib.net/statti_tourism/bochkareva.htm; 3. Всесвітня туристична організація. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.unwto.org; 4. Величківський заказник. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/; 5. Воскобійницький заказник. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/; 6. Дроздов А. В. Основи екологічного туризму: навчальний посібник. М.: Гардаріки, 2005. 271 с.; 7. Короленкова Дача. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/; 8. Природно-заповідний фонд Полтавської області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-16.html.*

УДК 640.4

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ГОТЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ПРЕМ'ЄР»

В. С. Пацюк
viktoriia.patsiuk@gmail.com
кафедра туризму та економіки Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг

І. М. Пікалюк
irapikaluk@gmail.com
кафедра туризму та економіки Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг

Велику роль у сучасній індустрії гостинності відіграють готельні ланцюги, за допомогою яких на світовому туристичному ринку діють високі стандарти обслуговування. У зв'язку з політичними та економічними перетвореннями, що відбуваються в Україні, значно розширилися ділові й культурні звязки нашої країни зі світом. Це посприяло збільшенню контактів між підприємствами та підвищенню кількості іноземних та вітчизняних туристів, які прибувають в окремі регіони України. Виникла необхідність розміщення гостей у комфортабельних готелях з відповідним рівнем сервісу. В свою чергу це стимулювало не лише вихід на туристичний ринок України готельних мереж провідних готельних груп світу (Accor, Carlson Rezidor Hotel Group, InterContinental Hotels Group, Global Hyatt Corporation, Wyndham Hotel Group, Hilton Hotels & Resorts), а й створення власних готельних брендів.

Готельний ланцюг – об'єднання декількох готельних підприємств, яке колективно провадить бізнес і перебуває під безпосереднім контролем одного керівництва [3]. Сучасний ринок готельних послуг характеризується тенденцією до зменшення кількості незалежних готельних підприємств і розширення готельних ланцюгів. Основними причинами успіху готельних ланцюгів є висока і стабільна якість обслуговування та ідентичність послуг.

Характерними особливостями готельних ланцюгів є:

- єдина система бронювання для всіх підприємств готельного ланцюгу;
- єдина торгова марка, яка у вигляді гарантії якості готельних послуг, дозволяє уникнути високих витрат на розвиток і просування нового мережевого бренду та без особливих зусиль залучити і зберегти за собою клієнтів;
- стандартизація готельного продукту, яка шляхом уніфікації систем управління та підготовки кадрів, забезпечує кращу завантаженість, збільшує набір додаткових послуг, підвищує ефективність та рентабельність діяльності учасників мережі;
- економія на витратах в порівнянні з незалежними готелями на закупівлю матеріалів, інженерне обслуговування, послуг декораторів, маркетингові дослідження та рекламу готельних послуг [1].

На даний момент, через особливості функціонування в ринкових умовах, оптимально сформовані готельні ланцюги за рахунок об'єднання ресурсів,

зокрема фінансових, є більш конкурентоздатними в порівнянні з «одиночними» готелями і в перспективі є найбільш життєстійкими. Проте в рамках української економіки потрібна розробка законодавчих основ їх функціонування, формування комплексу менеджменту і маркетингу готельних ланцюгів в умовах невизначеності ринкової ситуації і підприємницького ризику суб'єктів готельного бізнесу.

Мережа готелів Premier – перший український готельний оператор, заснований у 2003 році, який з 2019 року має статус міжнародного. Готельний оператор – це компанія, що спеціалізується на професійному управлінні операційною діяльністю готелю для забезпечення його високої прибутковості.

Основна діяльність мережі готелів Premier – професійне управління готелями, як тими, що входять до мережі, так і незалежними, а також консультаційна та технічна підтримка готельних об'єктів, починаючи зі стадії проектування, введення в експлуатацію і до реорганізації давно діючих об'єктів. На сьогодні Premier включає 16 готелів, понад 2100 номерів в 12 туристичних напрямках України та перший європейський готель мережі в угорському місті Мішкольц [2]. Всі готелі мережі об'єднані єдиним стандартом якості послуг та сервісів. Незважаючи на те, що готелі об'єднані загальним стандартом компанії, кожен з них намагається зберегти свою індивідуальність і свій стиль обслуговування, а також намагається дотримуватися відносної самостійності в прийнятті рішень по деяких позиціях підприємства.

Дана готельна мережа включає 3 основних готельних бренди:

1) Premier Palace Hotels – готелі люксового формату, кожен з яких унікальний своєю історією і славиться своїм розташуванням та архітектурою. Особливостями готелів даного формату є: ретельно реставровані історичні інтер'єри, концептуальні номери, ресторани високої кухні, вишукані спа, кращі локації для проведення ділових зустрічей і пишних урочистостей, фірмовий сніданок Fresh Organic Traditional, а також низка послуг, що надаються цілодобово.

2) Premier Hotels – це бізнес-клас серед готелів для активних людей, які часто подорожують і цінують свій час. Перевагами даних готелів є: центральне розташування, комфортабельні готельні номери, модні ресторани і бари, престижні майданчики для проведення ділових заходів і урочистостей, цілодобовий доступ до бізнес-послуг.

3) Premier Compass Hotels – двозіркові готелі економ-класу з оптимальним набором послуг: сучасні комфортабельні номери, безкоштовний WI-FI і сет-меню сніданків, спортивні зали, сауни, велосипеди і майданчики workout [2].

Розташування готелів різних брендів було відображено картографічно (рис.1). Домінуюча більшість готелів мережі (82,4%) належить до готельного бренду Premier Hotels. Територіально значна частка (43,75%) готелів даної мережі розташовані в містах мільйонниках (Київ – 3, Харків та Одеса – по 2 готелі), 5 готелів (31,25%) розташовані в обласних центрах (Дніпро, Львів, Суми, Херсон та Полтава), 3 готелі (18,75%) – в містечках (Мукачево, Почаїв, Олександрія), та 1 готель (6,25%) розташований в селі Поляниця на території курорту «Буковель».

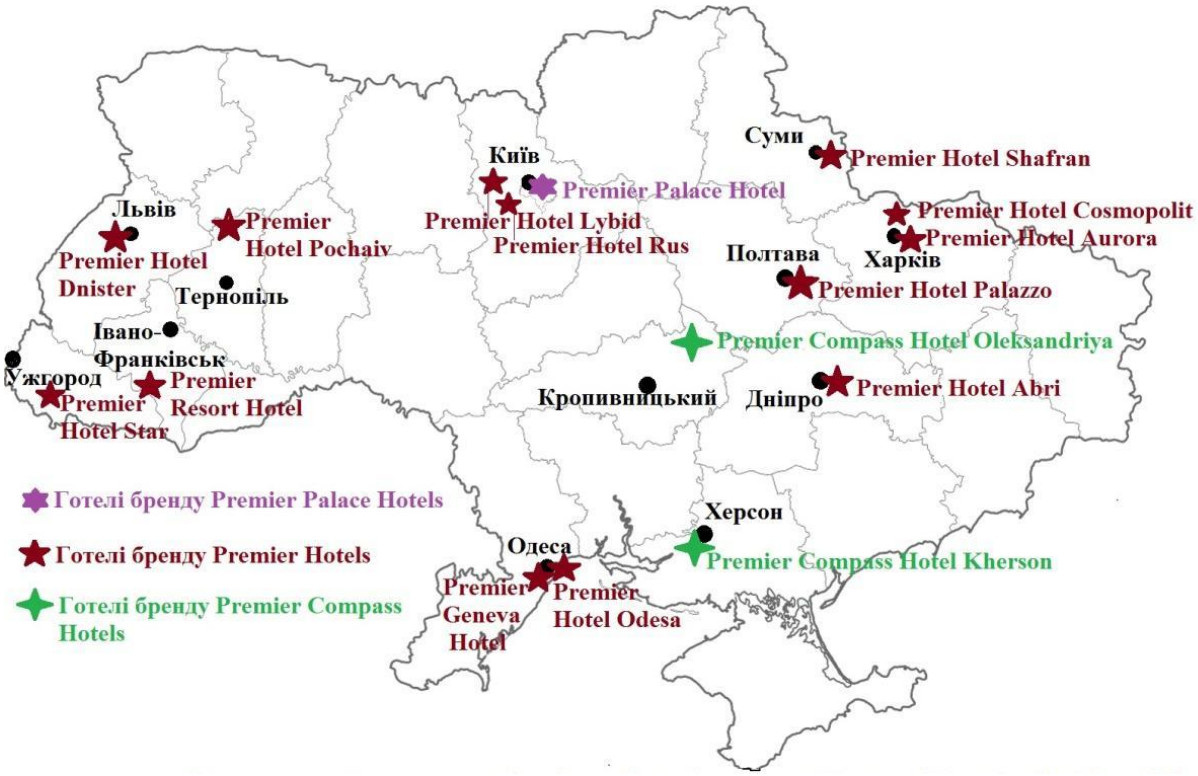

Рис. 1. Розташування готелів різних брендів готельної мережі Premier Hotels and Resorts (складено авторами на основі аналізу сайту [2])

Аналізуючи готельний фонд мережі можна побачити, що більшість готелів розташовані у центрі міста або поблизу нього. Це вигідно, так як до готелю можна швидко дібратися, завдяки розвинутій транспортній мережі і для гостей в пішій доступності знаходяться головні історичні і архітектурні пам'ятки.

Зважаючи на офіційну класифікація готелів за місткістю, що прийнята в Україні, а саме: до 150 місць (не більше 100 номерів) – готелі малої місткості, від 150 до 400 місць (до 300 номерів) – середньої місткості, більше 400 місць (понад 300 номерів) – великої місткості [2]. Було систематизовано готелі за місткістю. Значно домінують готелі малої місткості 11 з 16 наявних (68,75%) – Premier Compass Hotel Kherson (18 номерів – найменший у мережі), Premier Compass Hotel Oleksandriya (22), Premier Hotel Pochaiv (28), Premier Geneva Hotel в Одесі (38), Premier Hotel Aurora (37) та Premier Hotel Cosmopolit (29) у Харкові, Premier Hotel Shafran у Сумах (38), Premier Hotel Miskolc (27), Premier Hotel Star у Мукачево (61), Premier Hotel Palazzo у Полтаві (63), Premier Hotel Abri у Дніпрі (72 номери),

Готелі середньої місткості представлені 4 закладами (25%): Premier Resort Hotel (с. Поляниця) – 130, Premier Hotel Dnister (Львів) – 166, Premier Hotel Odesa –202, Premier Hotel Lybid (Київ) – 274 номери.

До готелів великої місткості належить лише Premier Hotel Rus у Києві, що має 451 номер та є одним із найбільших в Україні.

Аналіз готелів за ціновою політикою показав, що найменша мінімальна вартість проживання – 450 грн. у Premier Compass Hotel Oleksandriya, найбільша мінімальна вартість проживання, що становить 1800 грн., – у Premier Hotel Odesa.

Найрозкішнішим готелем даної мережі є «Прем'єр Палац» у Києві, що відкрив свої двері першим гостям ще в 1912 році (будівництво почалося в 1909 році), і вважається культурною спадщиною міста. Вже на той час готель був унікальним – в готелі було проведено водопостачання, центральне опалення, телефонний зв'язок і електрику. Будівництвом Palast-Hotel, так готель називався в ті часи, керував відомий будівельний підрядник Лев Гінзбург, який з'єднав в ньому передові інженерні технології і високий художній смак.

За час свого існування готель пережив великі зміни: тут розміщувалися консульство Німеччини, резиденція посла Туреччини. У 1918 році в його стінах гетьман Павло Скоропадський склав свою булаву. До війни він був перейменований в «Палас», а після носив назву «Україна» і тільки в 2001 році готель повернув своє історичне ім'я – «Прем'єр Палас Готель».

Свого часу в готелі зупинялися Володимир Висоцький, Володимир Маяковський, Любов Орлова, Жан Рено, Софі Лорен, Брайан Адамс і багато інших світових знаменитостей.

На початку XXI століття будівлю повністю реконструювали. Premier Palace Hotel став першим готелем в Києві і Україні з відміткою в п'ять зірок.

Всередині готель також зазнав змін: були облаштовані тематичні номери, що відтворюють різні епохи з відповідною назвою, наприклад, «Роксолана» має східний шик, «Гетьман», що створений в стилі українського бароко, «Хай-тек» створений в урбаністичному стилі, «Фен-шуй», для любителів природних матеріалів делюкс «Булгаков», присвячений пам’яті видатного письменника. Крім цього, в честь відомих постояльців з'явилися однойменні номера: «Володимир Висоцький», «Любов Орлова», «Олександр Вертинський», «Серж Лифар» та інші [2].

Хоча світова пандемія пригальмувала розвиток готельної сфери і в світі, і в Україні, однак всі кризи рано чи пізно закінчаться, а тому доцільно виділити перспективи подальшого розвитку даної готельної мережі:

1. Активний розвиток малих готелів. Це пов'язано з тими перевагами, які формуються у сучасних туристів: вони хочуть бачити в готелі не тільки засіб розміщення, але й відчувати домашній затишок, унікальність і неповторність, що є однією з відмінних рис малих незалежних готелів.

2. Перспективним напрямом може стати ринок апарт-готелів, який поки не отримав належного розвитку в Україні.

3. У міру насичення ринку готелями 4-5 зірок відбудеться зміщення пріоритетного напряму розвитку в бік проектів середнього рівня - готелів 2-3 зірок і менш категорійних готелів.

4. Розширення географії готелів даної мережі в курортних регіонах, особливо на морських узбережжях.

5. Подальший розвиток мережі Premier Hotels and Resorts та вихід за межі України.

Індустрія туризму в багатьох країнах формувалася десятиліттями і незважаючи на негативні тенденції, спричинені COVID-19, швидко відновиться та буде стабільно розвиватися, забезпечуючи роботою мільйони людей, що позитивно впливатиме на економіку. У вітчизняних умовах туризм може і

повинен стати рушійною силою формування ринкового механізму господарювання і надходження значних коштів до бюджету. Тому уряду України слід акцентувати увагу на створенні сприятливих умов для функціонування готельного господарства, що стимулюватиме не лише вихід на ринок України іноземних брендів, а й створення вітчизняних готельних мереж, що відповідатимуть найвищим міжнародним стандартам.

Список використаних джерел: *1. Галасюк К.А. Готельні ланцюги в сучасній індустрії гостинності / К.А. Галасюк // Науковий вісник ОНЕУ. - 2012. - №21(173). - С.127-135.; 2. Мережа готелів Premier – Режим доступу : https://www.phnr.com/ua (дата звернення: 29.10.2020); 3. Роглєв Х.Й. Основи готельного менеджменту / Х.Й. Роглєв. – Київ : Кондор, 2005. - 408 с.*

УДК 908

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОДЕСИ

І. М. Постернак
posternak.i@gmail.com
кафедра організації будівництва та охорони праці Одеської державної академії будівництва та архітектури, м. Одеса

Є. В. Чумаченко
кафедра організації будівництва та охорони праці Одеської державної академії будівництва та архітектури, м. Одеса

С. О. Постернак
приватне підприємство «Композит», м. Одеса

Актуальність дослідження обумовлена великим значенням організації відпочинку, санаторного лікування та медичної реабілітації в умовах все наростаючих темпів економічного життя, яка збільшує кількість психологічних і соціальних стресових ситуацій. Місто Одеса, як і в цілому, Одеський регіон має величезний природно-бальнеологічний і історико-культурний потенціал, які є найважливішими факторами розвитку рекреаційної діяльності.

Одеса – це унікальне місто, де протягом двох століть формувалася багатогранна культура, яка зберегла історію і традиції представників понад 130 національностей, які і зараз живуть в Одеському регіоні. Приморське географічне положення, наявність унікальних пам'яток історії та культури зумовили розвиток туризму. Проте, в даний час в рекреаційному господарстві накопичилися багато проблем, які вимагають свого вирішення.

Рекреаційний комплекс Одеси – це складне взаємозалежне об'єднання видів рекреаційної діяльності, який сформований на основі природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу протягом майже двох століть в межах міської території. Визначальними факторами розвитку рекреаційного комплексу є суспільно-географічні фактори, які пов'язані з освоєнням географічного простору, використанням ресурсів природного

середовища (географічне положення, кліматичні, земельні, водні тощо), з організацією соціально-економічного простору. Розвиток рекреаційної діяльності, залежить від рівня рекреаційного освоєння території, а саме: рівня її природної і соціокультурної підготовленості, інфраструктурної облаштованості, екологічної та соціальної захищеності як рекреаційного середовища [1...3]. В ході рекреаційного освоєння йде залучення об'єктів і явищ природного, природно-антропогенного, соціального походження в якості рекреаційних ресурсів. Рекреаційна діяльність або рекреаційне обслуговування – це вид діяльності, спрямований на організацію та проведення вільного часу населення. Приморське географічне положення, сприятливий клімат і, перш за все, наявність унікальних природних бальнеологічних ресурсів зіграли вирішальну роль в становленні рекреаційного комплексу Одеси. Об'єднання морського і степового клімату, велика кількість сонячних днів, морські пляжі – все це щорічно привертає до Одеси відпочиваючих. Мулові сульфідні грязі Куяльницького лиману, які володіють бактерицидністю і біологічною активністю, широко використовуються в лікуванні. Крім грязей для бальнеологічних цілей на курортах Одеси застосовується розсіл лиманів і мінеральні води місцевих джерел. Одеса відома своїми історичними і культурними пам'ятками і включена в список історичних міст України.

Основною метою Програми розвитку туризму в м Одесі на 2016…2020 роки [4] є збільшення туристичного потоку, підвищення конкурентноздатності міста в галузі туризму, забезпечення широких можливостей і комфортних умов для туристів і гостей м Одеси, сприяння виходу міста не тільки на національний, а й на міжнародний ринок; розвиток інноваційних програм, збільшення кількості робочих місць; збереження і раціональне використання історико-культурного спадку та природного потенціалу міста. Програма відповідає пріоритетному напрямку Стратегії економічного і соціального розвитку міста Одеси до 2022 року (актуалізована) «Туристична Одеса» – формування і розвиток в місті конкурентоспроможного туристичного комплексу, просування міського туристичного продукту на ринках туристичних послуг, брендування міста, стратегічними цілями якого є підвищення якості туристичного продукту, розвиток інформаційної інфраструктури щодо туристичних послуг та просування і позиціонування міста як міжнародного туристичного центру, цікавого для відвідування.

Одеса була побудована на місці колишнього поселення Хаджибей, перша згадка про яке датується 1475 роком. А в 1764 році тут виникає турецька фортеця Єні-Дунья («Новий світ»), яку під час другої російсько-турецької війни 14 вересня 1789 бере штурмом загін генерал-майора Йосипа де Рибаса за участю Чорноморського козацького війська під командуванням прославлених ватажків Захара Чепіги та Антона Головатого.

Згідно з Указом Катерини II від 27 травня 1794 року на місці Хаджибея розпочато будівництво нового портового міста. 2 вересня 1794 року під керівництвом Йосипа де Рибаса були закладені перші портові споруди. Ця дата і є днем народження міста Одеси. Місто бурхливо будується за планом, складеним інженером-полковником російської армії Францем де Воланом. З

самого народження Одеса стає «вікном в Європу», головним постачальником зерна в країни Європи і Азії.

Губернатор Новоросійського краю і градоначальник Одеси герцог Арман Еммануель де Рішельє, (1803...1814) зробив її своєю резиденцією. Це дало поштовх бурхливому розвитку міста. За період з 1795 по 1814 роки населення міста збільшилося в 15 разів і досягло майже 20 тисяч чоловік. До кінця XIX століття Одеса за чисельністю населення (403 тис. людей) стає четвертим містом Російської імперії, після Санкт-Петербурга, Москви і Варшави.

В історії будівництва Одеси як економічного і культурного центру півдня Росії брали участь такі видатні особистості, як генерал-губернатор Новоросійського краю граф Олександр Федорович Ланжерон (1815-1822), за часів правління якого місту був дарований режим "порто-франко»; князь Михайло Семенович Воронцов (1823-1854), який поклав початок розвитку освіти, науки і культури (були відкриті Рішельєвський ліцей, чоловіча і жіноча гімназії, училища, школи, міська публічна бібліотека); граф Павло Євстахійович Коцебу (1862-1874), за часів якого багато уваги приділялося благоустрою міста і був побудований перший в місті водопровід, в честь якого був відкритий фонтан на Соборній площі, завдяки зусиллям якого Одеса продовжувала розвиватися як культурний і науково-освітній центр півдня Росії (були відкриті перша міська казенна жіноча Маріїнська гімназія, Одеська художня школа, в 1865 році на базі Рішельєвського ліцею утворюється Новоросійський університет – нині ОНУ імені І.І. Мечникова); за градоначальника Григорія Григоровича Маразлі (1878-1894) в місті з'являються перші кінно-залізні дороги, міський Олександрівський парк (парк імені Шевченка), перша в Росії бактеріологічна станція, де працював І.І. Мечников – зараз НДІ вірусології та епідеміології ім. І.І. Мечникова, перша в Росії хімічна лабораторія для дослідження продуктів (професор хімії А.А. Веріго), упорядковані грязелікарні.

Історія розвитку рекреаційного господарства Одеси бере початок з 20-х років XIX століття і пов'язана з освоєнням природних бальнеологічних ресурсів (лікувальних грязей і ропи лиманів). Саме становлення лікувально-оздоровчого спрямування визначили і майбутню спеціалізацію рекреаційного комплексу Одеси. На березі Куяльницького лиману було відкрито перший лікувальний заклад, призначений для відпустки «теплих ванн». Першим лікарем-організатором курортної справи був дивізійний лікар Е.С. Андріївський (особистий лікар генерал-губернатора Новоросії графа М. С. Воронцова). Він поклав початок розвитку курорту Куяльник. У його честь лиман довгий час називався Андріївським.

Рекреаційний комплекс Одеси сформувався на основі унікальних природних бальнеологічних ресурсів та історико-культурного потенціалу; являє собою складне взаємозалежне поєднання таких видів рекреаційної діяльності, як курортно-лікувально-оздоровчий відпочинок і туризм. Одеса відома своїми історичними і культурними пам'ятками, серед яких залишки кріпосної стіни турецької фортеці Єні-Дунья в парку Шевченко, Воронцовський палац, Потьомкінські сходи, архітектурний ансамбль Приморського бульвару з

пам'ятником де Рішельє, будівлями колишніх купецьких бірж (будівля міськради і філармонії), археологічного музею, Одеського національного театру опери та балету. До державного реєстру національного культурного надбання України віднесено 1870 будинків-пам'яток архітектури, які формують забудову центральної частини міста. В Одесі збереглися і відновлені пам'ятки сакральної культури. Серед них відновлений Спасо-Преображенський кафедральний собор, Пантелеймонов монастир, Архангело-Михайлівський жіночий монастир Вірменська апостольська церква і інші храми.

Курортно-лікувально-оздоровчий вид рекреаційної діяльності Одеси представлений функціонуванням різноманітними санаторно-курортними установами – 19 санаторіїв, в тому числі 4 дитячих, 8 санаторіїв-профілакторіїв, один пансіонат, 5 баз відпочинку. Вони виконують різне функціональне навантаження – лікувально-реабілітаційне, лікувально-оздоровче, спортивно-оздоровче, оздоровче.

Туризм в Одесі представлений різними видами туристичної діяльності. Найбільший розвиток в Одесі отримали історико-культурний, пізнавальний, діловий, торговий, науковий, розважальний та інші види туристичної діяльності. У 2019 на території Одеси працювали 211 суб'єктів туристичної діяльності, в тому числі 21 туроператор, 177 турагентів і 13 суб'єктів, які здійснюють екскурсійну діяльність.

Незважаючи на скорочення туристичних потоків, кількість готелів та інших установ тимчасового перебування в Одесі виросла в порівнянні з 2000 роком майже в сім разів і налічувала в 2019 році 150 готелів і аналогічних закладів розміщення туристів, що становить 60% усього готельного господарства Одеської області. Однак це сталося за рахунок появи невеликих приватних готелів, які побудовані в курортній зоні Одеси. Загальна місткість готельного господарства Одеси та інших установ тимчасового перебування в 2019 році зросла в порівнянні з 2018 роком і склала 4321 місць або 66,5% місткості готельного господарства Одеської області.

У довгостроковій перспективі ця тенденція збережеться і є підставою для того, щоб вважати діловий туризм перспективним туристичним сектором Одеси. Діловий туризм позитивно впливає на стан міської економіки, сприяє розвитку економічних зв'язків Одеси з регіонами України та зарубіжжя. Постійно, але менш інтенсивно здійснюється науковий і суспільно-політичний туризм, який активізується в період виборних компаній, а також в плані обміну делегаціями між містами-побратимами міста Одеси. З'явився новий вид рекреаційної діяльності – торговий туризм. Він пов'язаний з розвитком бізнесу.

Висновки. Одеса має величезний природно-бальнеологічний і історико-культурний потенціал розвитку рекреаційного комплексу, який представлений багатьма видами рекреаційної діяльності. При скороченні кількості санаторних установ, Одеса зберегла їх лікувально-реабілітаційну спеціалізацію з використанням пелоїдотерапії (грязелікування) і бальнеоводотерапії (водолікування) на базі власних бальнеологічних ресурсів (курорт "Куяльник"). Необхідна реконструкція пам'ятників архітектури, всієї міської та рекреаційної інфраструктури, подальший розвиток готельного господарства, а також

підвищення якості обслуговування відпочиваючих і туристів. Необхідно узгодження організації та розвитку рекреаційної діяльності з сучасними принципами планування території для збереження різноманіття і цілісності рекреаційних ресурсів, їх раціонального використання, охорони історико-культурної спадщини та навколишнього середовища.

Список використаних джерел: *1. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / О.Г. Топчієв та ін. - Одеса: "Астропринт", 2012. - 336 с.; 2. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підруч. / О.Г. Топчієв. - Одеса: Астропринт, 2009. - 544 с.; 3. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О.Г. Топчієв. - Одеса: Астропринт, 2005. - 632 с.; 4. Програма розвитку туризму в м. Одесі на 2016-2020 роки, затверджена рішенням Одеської міськ. ради від 03.02.2016 №267-VII Офіційний сайт Одеси. URL: https://omr.gov.ua/ua/acts/council/103968/ (дата звернення: 26.10.2020).*

УДК: 910.3

ОЦІНКА ГЕОТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СКЕЛЬНИХ ПІСКОВИКОВИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

О. Ю. Романова
sashenka.romanova@gmail.com
кафедра землезнавства та геоморфології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Українські Карпати являють собою один з найцікавіших і найбільш детально досліджених регіонів України. Інформацію щодо їх утворення, будови, складу, морфології та розвитку можна знайти у великий кількості праць [6, 7, 8].

В рельєфі Українських Карпат прослідковується смуга скельних комплексів, що вражають своїми формами. Ці утворення здебільшого є геологічними пам’ятками природи місцевого значення, а також історичними об’єктами України як-то, наскальне місто-фортеця Тустань або Скелі Довбуша біля села Бубнище, чи сакральними, як наприклад, Тернешорська Лада та Писаний Камінь.

Для дослідження геотуристичного потенціалу нами було обрано вісім скельних пісковикових комплексів: Писаний Камінь, Терношорська Лада, Протяте каміння, Білий Камінь, Скелі Довбуша над Яремче та біля Бубнища, Урицькі скелі та Межибродські скелі.

Об’єкти нашого дослідження розташовані в межах скибової тектонічної зони Українських Карпат, складені пісковиками ямненської світи палеогену та утворені за рахунок дії вибіркової денудації на зім’яту у складки товщу відкладів [7]. За рахунок значної потужності (до 360 м) та високої міцності (на противагу флішевим товщам) пісковики ямненської світи не були зденудовані повністю і сформували на денній поверхні своєрідні останці, які ми зараз розглядаємо у якості скельних комплексів [5].

Для оцінки геотуристичного потенціалу скельних пісковикових утворень Українських Карпат було обрано модель GAM (Geosite Assessment Model) [1]. На нашу думку ця модель є досить об'єктивною, адже містить тільки числові значення. Модель оцінювання GAM складається з трьох груп:

1) перша група – основні показники, що визначають науково-освітнє (VSE), мальовничо-естетичне (VSA) значення та міру захищеності (VPr);
2) друга група – додаткові показники, які об'єднують функціональне (VFn) і туристичне значення (VTr);
3) третя група – значення рівня розвитку туристичної інфраструктури, що оцінює поточний стан туристичних послуг.

Загалом існує 12 показників основних значень та 15 показників додаткових значень. Вони оцінюються від 0 до 1, розрахунок моделі GAM відбуваються за формулою:

GAM = основні значення (VSE+VSA+VPr) + додаткові значення (VFn+VTr).

Ознайомившись з існуючою літературу [2, 11, 12] щодо описів об'єктів, а також вивчавши побудовані туристичні маршрути в путівниках [9, 10] та на приватних інтернет сторінках [3, 4], було зроблено ряд висновків щодо геотуристичного потенціалу досліджуваних об'єктів.

Всі об'єкти відносяться до однієї світи пісковиків, відповідно і утворенні в однаковий час, тож значення науково-освітнього показника не сильно відрізняється і варіюється в межах від 2 (Межибродські скелі та Білий Камінь) до 2,75 (Урицькі скелі).

Мальовничо-естетичний показник має більший діапазон. Це пов'язано в більшій мірі з різними розмірами об'єктів та точок огляду об'єкта. Таким чином найменшу кількість балів (1,75) мають Межибродські скелі, Білий Камінь та Протяте Каміння. А найбільшу кількість балів – Урицькі скелі (3,5), Терношорська Лада та Скелі Довбуша біля Бубнища (3,25).

При підрахунку показника захищеності важливу роль відіграла належність об'єктів до певних заповідних територій, заказників та парків. Так, Урицькі скелі та Скелі Довбуша в Бубнище, є досить великими за площею та мають охоронний статус державного рівня, тоді як, наприклад, Білий Камінь охороняється на місцевому рівні, також він є невеликим за площею, і відповідно, одночасна кількість відвідувачів цього об'єкта є мінімальною.

На мою думку, функціональність скельних утворень – найбільш значимий показник для туристів. Адже тут розглядається віддаленість від важливих доріг, можливі способи під'їзду та додатковий туристичний функціонал. Серед досліджуваних об'єктів зручно добиратися до Урицьких скель (3,75), Скель Довбуша в Бубнище та Скель Довбуша біля Яремче, що мають по 3,25. Найменш зручними у цьому відношенні (1,25) виявилися Протяте Каміння та Писаний Камінь.

Туристичне значення для досліджених скельних утворень є різним. Найслабше розвинену інфраструктуру має Писаний Камінь (2), тоді як Урицькі скелі мають 6,25 балів, а Скелі Довбуша біля Яремче – 6 балів.

Отже, на теперішній час найменш досліджені та не розвинені в напрямку геотуристики є скельні комплекси Білий Камінь (10,25) та Межибродські скелі (10,5). Проте розбудова автомобільних шляхів, розвиток інфраструктури та збільшення реклами – можуть покращити «геотуристичну долю» цих об'єктів. Тоді як комплекс Урицьких скель, маючи «особистий» сайт, гарну під'їзну дорогу та постійний потік туристів, має найбільший потенціал – 19,5 з 27 можливих.

Результати дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінка геотуристичного потенціалу скельних утворень Українських Карпат

Назва скельного утворення	Показники		Загальне значення
	Основні VSE + VSA + VPr	Додаткові VFn + VTr	
Протяте каміння	2,25 + 1,75 + 2,25	1,25 + 3,25	**10,75**
Писаний камінь	2,5 + 2,5 + 2,5	1,25 + 2,5	**11,25**
Терношорська Лада	2,5 + 3,25 + 2,75	2,25 + 3	**13,75**
Білий камінь	2 + 1,75 + 1,5	2,25 + 2,75	**10,25**
Скелі Довбуша (Яремче)	2,5 + 2,5 + 2,5	3,25 + 6	**16,75**
Скелі Довбуша (Бубнище)	2,25 + 3,25 + 3,25	3,25 + 3,75	**15,75**
Урицькі скелі	2,75 + 3,5 + 3,25	3,75 + 6,25	**19,5**
Межибродські скелі	2 + 1,75 + 1,75	1,75 + 3,25	**10,5**

Список використаних джерел: *1. Preliminary geosite assessment model (gam) and its application on Fruska gora mountain, potential geotourism destination of Serbia / Miroslav D. Vujicic, Djordjije A. Vasiljević, Slobodan B. Markovic, Thomas A. Hose, Tin Lukic, Olga Hadzić, Sava Janićević - Acta geographica Slovenica, 51-2, 2011, 361–377.; 2. Білий камінь Дора [електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=HV6sDAU1pX4; 3. Карти, походи та маршрути міста Косова, сіл Косівщини і Карпат. Похід на Писаний Камінь [електронний ресурс]. – режим доступу: https://mapakosiv.if.ua/108/; 4. Межибродські Скелі [електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.wikiloc.com/hiking-trails/mezhibrodski-skeli-13185843; 5. Мінералого-петрографічні особливості палеоценових відкладів Берегової в Орлівської скиб Українських Карпат в аспекті їх нафтогазоносності / Гавришків Г. Я – Дисертація, Львів, 2019. 175 с.; 6. О границе между мелом и палеогеном в Восточных Карпатах / Вялов О.С., Дабагян Н.В., Кульчицкий Я.О. – Междунар. Геол. Конгрес XXI сессия. Москва: Изд-во АН СССР, 1960, 105-122 с.; 7. Петрографія палеоценових відкладів «екзотичних скель» Скибової зони Українських Карпат // Гавришків Г. – Збірник наукових праць. Сучасні проблеми літології та мінерагенії осадових басейнів України та суміжних територій. Київ: Ін-т геологічних наук*

НАН України, від-ня мор. геології та осад. рудоутворення. 2008, 67–69 с.; 8. Рахівський район: природа, населення, господарство : навч.- метод. посіб. із професійно орієнтованої практики / С. П. Запотоцький, Ю С. Брайчевський, О. О. Галаган та ін.; за ред. Я. Б. Олійника. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. – 254 с.; 9. Солєцький збірник праць «Геотуристичний путівник Гео-Карпати по шляху Кросно – Борислав – Яремче» / І.М. Бубня, А.Т.– Krosno, 2013, 73 с.; 10. Туристам про Карпати : путівник та краєзнавчі відомості / В. В. Цигика. – Ужгород: б.в., 2010. – 155 с.; 11. Тустань. Місто-фортеця [електронний ресурс]. – режим доступу: http://tustan.ua/; 12. Українські Карпати. Пішохідні маршрути : путівник / Йосип Гілецький. – Львів: Ладекс, 2009. – 95 с. : фот., карти.

УДК 338.48

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА РОЛЬ ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКОГО КОРДОНУ)

Д. С. Урбанська
durbanska99@gmail.com
кафедра країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

На сьогодні змінився статус кордону: раніше ця територія вважалася пусткою, за радянських часів була втілена концепція кордону як лінії розподілу, зараз – посилюється його контактна функція. У сучасних умовах глобалізації дедалі більшої актуальності набуває дослідження процесів міжнародної співпраці прикордонних територій України, зокрема, транскордонного співробітництва (ТКС).

Термін ***«транскордонне співробітництво»*** ввела «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями», підписана у Мадриді 21 травня 1980 р., яка стала першим міжнародно-правовим документом у сфері врегулювання місцевого самоврядування та співробітництва з аналогічними адміністративно-територіальними одиницями зарубіжних держав [4, с. 23]. У Законі України «Про транскордонне співробітництво» (2018 р.) подається таке визначення: «…спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав в межах компетенції, визначеної їх національним законодавство [8].

Специфіка географічного положення та наявність відповідних ресурсів прикордонних областей зумовлюють розвиток ***транскордонного туризму*** на цих територіях, що, у свою чергу, сприяє виходу України на європейський туристичний ринок. Він визначається як різновид туристичної діяльності, в основі якого лежить розвиток туристичної інфраструктури та організація

туристичних маршрутів на транскордонній території, а також безпосередньо поблизу неї [2, с. 31].

До такого явища як транскордонний туризм відносять подорожі територіями, де поширений так званий ***місцевий прикордонний рух.*** Це регулярний перетин спільного кордону мешканцями прикордонної зони держави з метою перебування у прикордонній зоні іншої держави з суспільних, культурних або сімейних мотивів та обґрунтованих економічних міркувань, які відповідно до національного законодавства держави не визначаються прибутковою діяльністю, протягом встановленого періоду [6].

Українсько-румунський транскордонний регіон охоплює Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Одеську області України та 5 повітів (жудців) Румунії (Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань та Тулча). Площа транскордонного регіону складає 100 872 км^2, довжина кордону з Румунією – 613,8 км, що становить 10,8 % від усієї довжини українського державного кордону по суходолу. [3, с. 58] На українсько-румунському кордоні з 10 пунктів перетину кордону працює 3 автомобільних («Солотвино», «Дякове» (найбільша частка подорожуючих), «Порубне»).

Прикордонним у Івано-Франківській області є лише Верховинський район, який має 49 км державного кордону з Румунією. По той бік – румунський повіт Марамуреш, де також мешкають гуцули. Проте на даній території немає ні автомобільного, ні залізничного, ні пішохідного пункту перетину кордону (діє міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Івано-Франківськ»). Більше 15 років пройшло з часу домовленостіість про відкриття принаймні пішохідного пункту перетину кордону «Шибене-Поеніле-де-Суб-Мунте» в межах населених пунктів с. Зелене Верховинського району та Поеніле-де-Суб-Мунте повіту Марамуреш у Румунії. Ця позиція входить до переліку найголовніших завдань у межах багатьох програм, зокрема, «Єврокарпатська ініціатива», Програми транскордонного співробітництва «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» та ін. Щоб втілити це в життя, необхідного покращити транспортну доступність цільових територій – збудувати автомобільну магістраль і прикордонний перехід. До речі, під'їзну дорогу до майбутнього прикордонного пункту можна зробити шляхом відновлення давньої військової дороги часів Австро-Угорської імперії, побудованої під час Першої світової війни. Український відрізок дороги з Ільців до села Шибене, що пролягає на висоті 1600 м, довжиною близько 40 км мав обійтися в 68 млн євро. З реалізацією проєкту жителі Верховинського району та повіту Марамуреш зможуть перетинати кордон за спрощеною процедурою, як це передбачено угодою між Україною та Румунією від 1996 р. [7].

Найближчим пунктом перетину кордону до Марамрешу є «Солотвино-Сігету-Мармаріцей», який оснащений 4 смугами для легкових автомобілів. Але існуючий мостовий перехід через річку Тиса, розрахований лише на одну смугу руху (умова збереження історичної самобутності). Слід відзначити, пункт хоч потребує поточного ремонту, загальний стан інфраструктури перебуває у задовільному стані [5].

Сьогодні область залучена до реалізації Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр. Розбудові туристичної інфраструктури сприяє також той факт, що на території транскордонного регіону (Івано-Франківська область та повіт Марамуреш Румунії) здійснюється проєкт «Карпатські вузькоколійки». Більше того, тут відбувся проєкт «Без кордонів: мережа природних маршрутів у Східних Карпатах». На території Карпатського національного природного парку були встановлені наступні елементи інфраструктури для поліпшення доступу відвідувачів: облаштовані 6 місць для пікніків; встановлено дощатий пішохідний міст на місці водно-болотних угідь «Болото Рудяк» в лісовому господарстві Ворохтянське; встановлені 2 еко-туалети вздовж пішохідних маршрутів; встановлені сходи і захисні огорожі на досліджених маршрутах; встановлені 3 оглядові вежі для спостереження за ссавцями та птахами. Варто додати, що у 2012 році було затверджено Програму розвитку туризму у Верховинському районі на 2013-2020 роки. Однією з ідей є створення ТІЦ на базі бібліотечних закладів району та перенесення інформації на електронні носії. Власники приватних садиб створили Ттуристичну Асоціацію району, яка має за мету втілювати нові туристичні продукти в районі. Вона розробляє інформаційно-туристичні стенди. Також, за сприяння облдержадміністрації, виділені кошти на маркування і облаштування туристичних маршрутів із Верховини на хребет Маґурка та із Буківця на гору Писаний Камінь [9].

Більше того, жителі Верховини на Івано-Франківщині шукають нові форми привернення уваги туристів та намагаються створити для них комфортніші умови. Нещодавно було створено громадську організацію «Гуцулики», яка займається популяризацією та розвитком туристичного потенціалу регіону. Її голова розробив туристичний логотип (ним стало зображення хрестика, який гуцули вважають оберегом і вішають при вході у дім) та бренд для Верховини як туристичної родзинки Прикарпаття під умовною назвою «Скажи Верховині ЙО!».

Зараз в Європі ставиться акцент на збереження традицій, звичаїв, фольклору, національних і народних цінностей, які успадковуються в процесі виховання. Гуцули й румуни за часів Австро-Угорської імперії 146 років жили спільно, у складі Австро-Угорської імперії. Коли ж радянська влада після війни встановила свої кордони, сотні сімей лишилися по два боки границі. Проблему відсутності пункту перетину кордону до Румунії, який понен бути у Верховинському районі, вперше порушили в 2008 році. Зазначили про зв’язки, історичну, культурну спадщину і те, що відкриття пішохідного переходу через кордон здатне об’єднати родини. За словами Івана Зеленчука, співробітника відділення «Гуцульщина» Інституту народознавства, який досліджує спорідненість румунів та українців уже 22 роки, колись гуцули також мали моду на «шварц» – ходили до Румунії, аби купити цигарки й алкоголь. За даними останнього перепису 2011 року, 52 тисячі громадян Румунії вказали, що вони мають етнічне українське коріння. Найбільша в Румунії українська громада в повіті Марамуреш, де проживає 60% румунських українців.

Мармарощина – історична область у Карпатах, зараз ділиться на Південну Мармарощину в Румунії та Північну Мармарощину в Україні – частину українського Закарпаття. Жудець Марамуреш відрізняється від інших жудців тим, що навіть назви населених пунктів дублюються українською мовою. Більше того, тут існує з 1997 року український ліцей імені Тараса Шевченка. До речі, в 2016 році в місті Сігету-Мармацієй було відкритто погруддя українському поету Тарасу Шевченку. Марамуреш має 6 музеїв, історичний центр, синагогу, православну церкву, католицьку та римо-католицьку церкву. Люди в буденному житті одягаються в національний одяг, споруди прикрашені оригінальним різьбленням. Він відомий також дерев'яними виробами, традиційними капелюхами з сіна, іконами з розписом на склі та дереві, народним танцям, фольклорним фестивалями [1, с. 27].

Незважаючи на цілу низку сприятливих для розвитку туризму факторів (наявність протяжного спільного кордону, значна кількість туристичних атракцій в обох державах, потужні діаспори з обох боків кордону, спільне історичне минуле), взаємний туристичний рух між Україною та Румунією практично відсутній. Якщо українські туристичні компанії ще пропонують нашим співгромадянам тури до сусідньої держави (в основному на гірськолижні курорти), то румунські туристи в Україну практично не їдуть. Варто зазначити, що в українців склався неправильний стереотип щодо цієї країни. Тотальний дефіцит інформації робить Румунію непримітною серед туристичних регіонів, хоча туристичний потенціал країн є дуже високим.

На нашу думку, створення гірського прикордонного пункту перетину в даному регіоні абсолютно необхідне як для румунських, так і для українських населених пунктів. Це дозволить посилити потенціал обох регіонів за рахунок формування неперервної гірської зони, облаштування гірських курортів. а розвиток туризму збільшить кількість робоичх місць і можливостей для розвитку власного бізнесу. Україні для цього потрібно побудувати якісне шосе довжиною в 40 км кілометрів та створити інфраструктуру на переході. Села Верховинського району можуть залучити кошти на дороги, охорону здоров'я, школи, а також спільні з Румунією культурні і наукові проєкти, на які, до речі, Євросоюз виділив у 2016 році 66 мільйонів євро.

Отже, західні регіони України, зокрема прикордонні території, володіють унікальними туристично-рекреаційними ресурсами, проте необхідним є налагодження ефективного використання ресурсного потенціалу для розвитку транскордонного співробітництва в туризмі. На прикладі українсько-румунського транскордонного регіону бачимо, що етнокультурні зв’язки та спільне історичне минуле створюють передумови для транскордонного туризму. Актуальне питання розбудови пунктів перетину кордону територій малого прикордонного руху. Перспективним є створення пункту перетину кордону у Верховинському районі (з вищою пропускною спроможністю, ніж у пункті «Солотвино». Це спростило та збільшило б пасажиропотік до Румунії, зокрема, жудця Марамуреш. Відтак створення відповідної інфраструктури та розробка довгострокових програм ТКС на державному рівні є одними з найважливіших передумов на шляху до його розвитку.

***Список використаних джерел**: 1. Гамор Ф.Д. Україна – Румунія: мости народної дипломатії: нотатки з нагоди 20-річчя участі Союзу українців Румунії та Карпат. біосфер. заповідника в процесі розвитку укр.-румун. транскордон. співпраці на Мараморощині : [зб. наук., публіцист. матеріалів] / Федір Гамор. - Львів : Растр-7, 2018. - 363 с. : іл., фот. - 200 прим.; 2. Горб К. М. Транскордонний туризм і проблеми його митного забезпечення / К. М. Горб. // Вісник АМСУ. Серія: «Економіка». – 2014. – №5. – С. 30–36.; 3. Кравців В. С. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Серія «Проблеми регіонального розвитку»; наук. редактор. – Львів, 2016. – 125 с.; 4. Тихомирова Є. Б., Карпчук Н. П., Юськів Б. М. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: практичні аспекти : кол. моногр. / Є. Б. Тихомирова, Н. П. Карпчук, Б. М. Юськів; за заг. ред. А. М. Митко. – Луцьк: Вежа-друк, 2014. – 288 с.; 5. Державна прикордонна служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dpsu.gov.ua; 6. Місцевий прикордонний рух – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.gov.pl/web/ukraina-uk/local-border-traffic-general-info; 7. Програми Румунія-Україна 2014-2020 - Romania-Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ro-ua.net/ua/; 8. Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2515-19#Text; 9. Транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.if.gov.ua/news/35389*

УДК 338.48(477.7)

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ У ПРИАЗОВ'Ї

Н. С. Хоменко
natalia.khomenko11@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г.Короленка, м. Полтава

***О. А. Федій** (наук. керівник)*
fediy.alexander@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г.Короленка, м. Полтава

Приазов'я – це географічна область на південному сході Україні, яка включає в себе території півдня Донецької, Запорізької, сходу Херсонської областей та північного узбережжя Азовського моря, а також прилеглі до північного берега Таганрозької затоки райони Ростовської області Росії.

Даний географічний регіон розташований у приморській смузі Азовського моря і обмежений державними кордонами з Російською Федерацією: на північному сході – сухопутним, а на південному сході – морським по Азовському морю і Керченській протоці. Більшість науковців на основі різних підходів виділяють у межах Українського Приазов'я кілька територіальних складових: за адміністративно-територіальним устроєм – Донецьке, Запорізьке, Херсонське, Кримське Приазов'я, за місцеположенням – Присиваське

Приазов'я, Керченське Приазов'я, Північно-Західне Приазов'я і Північне (Північно-Східне) Приазов'я тощо.

З перших чисел травня і аж до жовтня триває сприятливий для відпочинку сезон, коли середньодобові температури повітря перевищують + 20 °С, а в літню пору днем може нагріватися до +28, +32 °С. Середня температура найтеплішого місяця, липня, +27°С. Однак літня спека пом'якшується бризами, легкими вітрами, які приносять морську прохолоду. Опадів випадає небагато, і вони так само розподілені протягом року. Отже, клімат Приазов'я комфортний, що й обумовлює можливість подальшого розвитку регіону як курортно-рекреаційно-туристичного комплексу [1].

Приазов'я має значні перспективи для розвитку багатьох видів туризму. Для кожного виду туризму є певні історично-географічні ресурси.

1. Пізнавальний туризм – це подорож, під час якої відбувається знайомство з історією, культурою, історичними та природними пам'ятками, духовними цінностями різних регіонів. В основі пізнавального туризму лежить використання інформаційних ресурсів. В чистому вигляді пізнавальний туризм найчастіше короткостроковий, але у поєднанні з іншими видами туризму він має великі перспективи розвитку. Пізнавальний туризм в Приазов'ї може розвиватись в декількох напрямках: етнографічному, археологічному і культурному.

Етнографічний напрямок пізнавального туризму – це ознайомлення з історією заселення, культурою, звичаями, кухнею греків Приазов'я. В Маріуполі працює Музей історії греків Приазов'я (філія Маріупольського краєзнавчого музею), експозиція якого відображає процес переселення греків з території Кримського ханства у Приазов'я, історію освоєння нового краю, розвиток господарської діяльності, збереження культурної спадщини предків та сучасну діяльність грецької діаспори в Україні. Ялта, Урзуф, Мангуш, Старий Крим, Сартана – це місця, де турист може повністю зануритись у культуру греків Приазов'я.

Археологічний напрямок пізнавального туризму – це відвідування Маріупольського краєзнавчого музею та можливість взяти участь у археологічних розкопках, які проводяться викладачами та студентами МДУ на території міста Маріуполя та навколишніх селах (наприклад, біля села Кременівка).

Культурний напрямок пізнавального туризму – це знайомство з сучасною етнічною культурою регіону, завдяки проведенню щорічного фестивалю грецької культури «Мега Йорти» в Ялті, Урзуфі, Сартані, Карані, Старомлинівці, Кременівці, Бердянську та Маріуполі [2].

2. Релігійний туризм – це вид діяльності, який передбачає надання послуг туристам, які відвідують релігійні пам'ятки. Основною релігією Приазов'я є християнство. Найбільш популярні православні та греко-католицькі церкви знаходяться у містах Маріуполь, Бердянськ та селищі Бойове. У 2020 році одну з церков у Приморському районі міста Маріуполя було вкрито Петриківським розписом. Храм Святого Петра Могили та Собору Успіння Пресвятої Богородиці ПЦУ в Маріуполі потрапив в Книгу рекордів України. Це єдиний в

нашій країні і в усьому світі храм, який повністю розписаний самобутнім українським стилем «Петриківка» [3]. Важливим, для духовного життя Бердянська, стало прославлення в 2015 році чудотворного образу Божої Матері «Трируччиця-Бердянська», а 2017 року освячено місце під будівництво нового кафедрального собору на честь святого образу Богородиці. Святкові торжества очолював Предстоятель Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Онуфрій [4].

3. Діловий туризм – це галузь індустрії туризму яка забезпечує організацію ділових поїздок та проведення ділових зустрічей різних рівнів. На базі маріупольських вищих навчальних закладів проводяться різнотипні конференції, а саме «Українська державність: історія і сучасність», «Проблеми формування інформаційної культури особистості», «Проектування курсів відкритого дистанційного навчання для дітей з ТОТ», «Енергетика, екологія, менеджмент, логістика», «Стратегічні перспективи розвитку промислових регіонів України в умовах економічної турбулентності» та інші. У Запорізькому Приазов'ї проводяться такі міжнародні конференції як «Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності», «Сучасні проблеми і досягнення в галузі радіотехніки, телекомунікацій та інформаційних технологій» тощо [5].

4. Спортивний туризм в Приазов'ї є важливою складовою регіональної системи фізичної культури і спорту, патріотичного та духовного виховання молоді, зміцнення здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних туристських походів та змаганнях з техніки спортивного туризму. За підтримки виконавчого комітету Бердянської міської ради, а саме шляхом участі в конкурсі проектів-програм, розроблених громадськими організаціями та іншими об'єднаннями молоді стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї, за останні роки центр реалізував наступні проекти: «За здоровий спосіб життя», «Спортивний туризм-активний та здоровий спосіб життя», «Туризм для всіх», «Світ туризму», «Планета туризму», «Роза вітрів», «Абетка туризму», «Школа туризму», «Академія туризму» і т. д. Бердянський центр спортивного туризму в літній період організовує оздоровчу кампанію великою кількістю маршрутно-кваліфікаційними комісіями і екскурсійних заходів для дітей та молоді. На початку червня для молодших вихованців центру проводиться навчально-тренувальний похід за маршрутом: с. Азовське – узбережжя Азовського моря – м. Бердянськ – Мерлікова балка. У поході юні туристи закріпляють отримані знання з організації та проведення походів, укладання рюкзака, встановлення намету, приготування їжі, пересуванню по маршруту, ведення щоденника походу [6].

5. Рекреаційний туризм – це вид туризму, основною метою якого є відпочинок. Подорожуючи Приазов'ям ми зустрінемо найдовшу піщану косу в світі – Арабатську Стрілку, найбільший в Європі безлюдний острів – Джарилгач, найбільший піщаний масив в Україні, один з найбільших у Європі – Олешківські піски, найбільше в Україні водосховище за обсягом запасів прісної води – Каховське [7], Національний заповідник «Хортиця», Національний

історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила», історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова», Савур-Могила тощо.

6. Навчальний (науковий) туризм – це різновид туризму з метою отримання освіти, або покращення якості знань і отримання потрібного досвіду. Підготовку туристів в регіоні проводять Приазовський державний технічний університет, Маріупольський державний університет, Бердянський університет менеджменту та бізнесу.

7. Екологічний туризм – це вид туризму метою якого є створення економічних стимулів для збереження навколишнього середовища. У Маріуполі за сприяння Проєкту USAID «Економічна підтримка Східної України» у березні 2020 року пройшов дводенний тренінг з розвитку туризму у Приазов'ї, на якому представники природних парків, власники готелів, активісти, які зацікавлені у розвитку внутрішнього туризму наголосили, що вони готові розвивати екотуризм та дитячий туризм у парках на Приазов'ї [8].

8. Лікувально-оздоровчий туризм – це вид туризм, який передбачає відвідування природної території, яка має певні лікувальні ресурси, які можна використати з метою лікування та профілактики певних хвороб. Даний вид туризму добре розвивається в регіоні за рахунок морського узбережжя, гарячих та теплих джерел, лікувальних грязей. Додавання лікувальних компонентів до морського відпочинку дає можливість розширити рамки туристичного сезону, урізноманітнити відпочинок, збільшити інвестиційні надходження, а також стимулювати економічне зростання регіону. Під час тренінгу за сприяння Проєкту USAID «Економічна підтримка Східної України» у Бердянську у березні 2020 року учасники наголошували на запровадженні оздоровчого туризму для дітей, запропоновували лікувальні процедури для жінок з омолодженням, відновлення здорової ваги, чоловічого здоров'я та тур з правильного харчування [9].

9. Подієвий (фестивальний) туризм – це різновид туризму, основна мета якого присвячена якій-небудь події. Приазов'я – багатий край на яскраві та вражаючі фестивалі. П'ятий рік поспіль на Донеччині проводиться історико-культурний фестиваль-реконструкція «Дике поле. Шлях до Європи», в якому відображена боротьба України за свободу і незалежність від часів скіфів та сарматів до сьогодення. На Запорізькому Приазов'ї проводяться ОРКЕСТР-FEST, Книжкова толока та щорічний фестиваль вуличної їжі «Пікнік на Райдузі». На Херсонщині «Купальські зорі», «Івана Купала», «AzovHealthFest», «Кавун солодке диво», «Кварта-Фест», благодійний фестиваль «Charity Fest», свято сім'ї, спорту, природи і смачної їжі «Олешшя-GreenDay» та багато інших цікавих подій, які дарують гостям незабутні враження.

Отже, туризм у Приазов'ї є і з кожним роком розвивається все більш швидкими темпами. Представники туристичного бізнесу Маріуполя і Бердянська працюють над створенням нових туристичних продуктів, серед яких – екскурсії для дипломатів-іноземців, пропозиції для морського відпочинку цілий рік, створення туристичних маршрутів по Приазов'ю тощо.

Список використаних джерел: *1. Екотуризм і грецьке весілля мають зацікавити туристів на Приазов'ї – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу:*

https://www.dtv.dn.ua/2020/03/04/ekoturyzm-i-hretske-vesillia-maiut-zatsikavyty-turystiv-na-pryazov-i/; 2. Жити в Церкві. Православне Приазов'я – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://news.church.ua/2018/10/31/zhiti-v-cerkvi-pravoslavne-priazovya-intervyu-arxijepiskopa-jefrema/; 3. Клімат і погода – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.priazovie.net/article-base/15-azov-nature/33-climate; 4. Мандруй Херсонщиною – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://khoda.gov.ua/mandruj-xersonshhinoyu; 5. Маріупольський храм, розписаний петриківським розписом, потрапив до Книги рекордів – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mariupolnews.com.ua/news/view/mariupolskij-hram-raspisannyj-petrikovskoj-rospisyu-popal-v-knigu-rekordov; 6. Наукові конференції – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zp.edu.ua/naukovi-konferenciyi; 7. Перетворити Бердянськ на хаб для розвитку туризму: що запланували підприємці Приазов'я –загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bizshid.com/news/1776-peretvoryty-berdiansk-na-khab-dlia-rozvytku-turyzmu-shcho-zaplanuvaly-pidpryiemtsi-pryazovia; 8. Спортивний туризм у Бердянську – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.brd24.com/news/a-59168.html; 9. Фестиваль «Мега Йорти» – загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20090624053052/http://greeks.ua/content/festivalmb-mega-jurty-2009_ru/ru.

УДК 379.834

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В. А. Худавердієва
victoria1515@i.ua
кафедра менеджменту, економіки та маркетингу Харківської державної зооветеринарної академії, м. Харків

І. О. Бережна
кафедра менеджменту, економіки та маркетингу Харківської державної зооветеринарної академії, м. Харків

На сьогодні туризм, зокрема сільський зелений – галузь, що найбільш стрімко росте в світі. Приблизно 10 % світового валового продукту приносить міжнародна туристична індустрія. Сільський зелений туризм - це саме той сектор економіки, який заслуговує більшої уваги в Україні. Він потенційно може забезпечити значний внесок в економіку села у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, поповнення державного бюджету через сплату податків, сприяє зниженню імпорту і інтенсифікує використання місцевих сировинних ресурсів [1].

Іноземні туристи, відпочинку в українському селі, як і регіональні споживачі, платять всі відповідні податки, такі як податок на додану вартість і акцизний збір, і сприяють сплату інших податків господарюючими суб'єктами.

Сільський туризм, один з видів господарської діяльності із залученням майна особистого селянського господарства, шляхом надання послуг тимчасового мешкання, проведення відпочинку (рибалка, катання на конях, купання в басейнах, озерах і річках), практичний показ процесів вирощування і догляду за рослинами, тваринами і бджолами, а також по виготовленню виробів

з глини, вишивання, різьблення по дереву і ін.), народних обрядів, ознайомлення туристів побутом і умовами мешкання селян минулого століття, з особливостями регіону, природним ландшафтом і тому подібне [2].

Цей вид туризму припускає перебування туристів у власному житловому будинку селянина, окремому (гостьовому) будинку або на території особистогогосподарства.

Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик в межах встановленого правового господарського порядку. Така діяльність не відноситься до підприємницької, позиціонується як один з видів робіт і послуг особистому підсобному господарстві і підлягає обліку, який здійснюють місцеві органи влади.

Члени особистого селянського господарства, що надають послуги у сфері сільського зеленого туризму, зобов'язані:

- своєчасно сплачувати земельний податок або орендну ;
- дотримуватися діючих нормативів за якістю продукції, санітарних, екологічних і інших вимог відповідно до законодавства;

Сільський зелений туризм - індустрія експорту, яка відрізняється від інших експортних галузей одним важливим аспектом. Більшість експортерів вивозять свої товари з країни до споживача. У туризмі споживач прибуває до країни для того, щоб придбати і спожити вироблювані продукти і послуги. Це створює додаткові надходження в місцеву економіку.

Крім сільського, є ще так званий екотуризм – вивчення флори і фауни місцевості. Подорож до заповідників допоможе не тільки відпочити, але і збагатить духовно, а також інтелектуально. В цьому випадку акцент робиться на активних поїздках.

Третій вид зеленого туризму – агротуризм. Тут крім ознайомлення сільським побутом, людина дістає можливість освоїти цікаві і корисні садово-польових роботах. Це може бути і збірфруктів, і годування домашніх тварин [3].

Національна туристична організація України оголосила 2020-й роком сільського туризму, який включає як екотуризм, так і різних місцевостей, общин. Зараз найактивніше зелений туризм в Україні розвивається на Закарпатті. Цьому сприяють красиві пейзажі, гори, ліси і річки, але також чисте повітря і безліч мінеральних джерел. Тут активно займаються збором грибів, різних лісових ягід і лікарських рослин, можна порибалити і прогулятися на конях.

В умовах несприятливої кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринку, стагнації виробництва в опинилося українське село. Розповсюджується безробіття, занепад соціальної інфраструктури, зменшилась кількість підприємств побутового обслуговування. В соціально-економічного занепаду села поглибилася демографічна криза. Як показує практика розвинених країн в подоланні вказаних негативних тенденцій можуть зіграти несільскогосподарські види діяльності. В першу чергу ті, які не вимагають державних капіталовкладень, а можуть задовольнятися використанням існуючих сільських територій, приватного житлового фонду, існуючої

матеріальної бази. Окрім безпосередніх господарів, що надають послуги з сільського зеленого (агро-, еко-) туризму може робочі місця більшість суспільства окремо взятого села, яка займається вишивкою, тканням килимів, овочівництвом, садівництвом, бджільництвом, тваринництвом зокрема конярством. Значну організаційну і методичну допомогу сіл в даному процесі можуть надати сільські, селищні, міські, районні ради, які несуть безпосередню відповідальність за стійкий розвиток підзвітних їм територій [2].

Сьогоднішній міський турист віддає перевагу активному відпочинку в місцях з екологічно чистим навколишнім середовищем, а також шукає можливості культурного збагачення, самоосвіти. Для задоволення таких потреб Україна має надзвичайно великі туристсько-рекреаційні можливості. Майже п'ятнадцять відсотків території це курорти, зони відпочинку, гірські і приморські ландшафти, придніпровські зелені зони де чудове здорове повітря, чисті річки, гори, місцевості, де збережені національні традиції, фольклор, музеї, церкви і інші архітектурні пам'ятники. Історично склалися більше 500 населених пунктів, які мають унікальну історико-культурну спадщину. Охороняється державою близько 30 національних і регіональних парків і садиб відомих діячів української культури. Видатними є лікувальні ресурси - більше 400 джерел мінеральних вод і більше 100 родовищ цілющих грязей, велика кількість яких унікальні для України, але і для Європи [4].

Значна частина цих ресурсів зосереджена в межах сільської місцевості, площа якої складає 69,3% території країни, і в межах лісових угідь, площа яких складає 17,2%. У селах України нараховується 6,3 млн. житлових будинків, з яких 98% знаходяться в приватній власності [9].

Позитивний вплив сільського туризму на соціально-економічних проблем села полягає в розширенні сфери зайнятості сільського населення, і у виробничій сфері, але і у сфері обслуговування, і сприянні розвитку сільських територій, а також стимулюванні розвитку сфери послуг: транспорту, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинку і розважальних і інших закладів в селі.

Зелений туризм, популярний на заході і практично не розвинений в Україні, міг би стати візитною карткою країни і приносити в скарбницю доходи. Основною ідеєю цього виду відпочинку близькість природи до людини і навпаки. Основна цільова аудиторія це міські жителі, які втомились від постійного стресу, шуму, пробок, і хочуть розслабитися на природі в простій обстановці, харчуючись продуктами, зібраними на їх очах, і провести декілька днів в гармонії з природою. Для створення такого курорту не потрібно особливо багато витрат, основні ресурси надає карта України – природа, дивні пейзажі, гори і водоймища. Перебудувати сільські будинки або старі споруди під міні готелі чи ж збудувати з нуля невелике містечко [5].

Основна проблема – клієнтів, як з України так і іноземних туристів. Український турист не хоче платити гроші за «відпочинок в селі». Наприклад, у Франції такий вид відпочинку процвітає, тому що більшість населення це міські жителі, а в Україні процеси урбанізації не так давно, і тому практично у всіх міст є свої будинки в селах, куди вони і так можуть приїхати і відпочити. В Україні популярні курорти санаторного типа, як Моршин або Миргород, з

мінеральними водами, які привертають туристів не тільки відпочити але, і поправити здоров'я. Проблема «зеленого туризму» в тому, що у нього немає унікальних якостей, немає ідей по просуванню, і інвестори не хочуть вкладати свої гроші в його розвиток. З іншого боку, можна іноземних туристів, в тій же західній Європі десятки тисяч туристів, яким би підійшов цей вид відпочинку, особливо враховуючи, що ціни в Україні нижче за європейських, і відпочинок відповідно також обійдеться дешевше [6].

Соціально-економічне значення розвитку сільського туризму в контексті сучасних пріоритетів розвитку сільських територій України:

- стимулювання розвитку селянських господарств;
- активізація розвитку місцевої інфраструктури;
- сприяння збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшенню додаткових доходів селян і відрахувань до місцевих бюджетів;
- активізація місцевого ринку праці, підвищення зайнятості;
- збереження етнокультурної самобутності українців і всіх общин етнічних меншин;
- створення можливостей для повноцінного змістовного відпочинку для верств населення;
- позитивний вплив на підвищення культурного рівня і екологічної свідомості жителів села.

Варто відмітити, що останніми роками уряд все більше стурбований проблемами села, і намагається вирішити його проблеми. «Зелений туризм» - ідеальне рішення цих проблем, він створить робочі місця в провінції, поверне молодь у вмираючі села, допоможе фінансово і наповнить бюджет. Так, як основні іноземці прибувають до України в основному до Києва і великих міст і зупиняються в місцевих готелях, то там і потрібно рекламувати «зелений туризм», а не тільки казино, стрип-бари і ресторани. Новини України повинні присвячувати більше часу в своїх передачах, щоб освітити цю гостру і актуальну тему. Також потрібно розміщувати рекламу в інтернеті, про місця відпочинку. А туристів з України або країн СНД потрібно нововведеннями, на зразок ранчо, , навчанню верхової їзди, і тому подібним, щоб цей відпочинок був унікальним і цікавим. Чудові пейзажі, відмінна погода, багата природа, земля, все це створює рай на землі, який потрібно оформити і піднести клієнту. Якщо інвестори займуться створенням і просування подібного роду курортів, цілком імовірно порівняються по популярності з відомими курортами країни. Зараз «зелений туризм» повним ходом набирає по всьому світу, і Україна не повинна упускати свій шанс стати відомим центром туризму і відпочинку [7].

Для стійкого розвитку сільського зеленого туризму в Україні необхідно визначити роль і місце державних інституцій, зокрема, Міністерства аграрної політики України, в створенні сприятливого правового середовища для діяльності сільського населення, навчання власників особистих селянських господарств, надання, на умовах конкурсу проектів через програму «Власний будинок», довгострокових пільгових кредитів для створення біфункціонального житла і сприяння в залученні інвестицій для перебудови інфраструктури в селі і тому подібне. Як результат, з'явиться агротуристичний продукт, який

ідентифікуватиме український сільський зелений туризм на внутрішньому і міжнародному ринках. Виходячи з цього, центральний орган виконавчої влади у сфері туризму піклуватиметься про питання популяризації відпочинку в українському селі, розробкою туристичних програм і маршрутів і здійсненням регуляторної політики щодо суб'єктів туристичної діяльності, які надають готельні послуги, екскурсійне обслуговування в сільській місцевості. Одним з елементів механізму розвитку і функціонування сільського зеленого туризму повинні бути надані повноваження (компетенції) сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні щодо створення добровільної системи категоризації місць розміщення (якості послуг), а також здійснення контролю за дотриманням цих норм господарями [8].

Відповідно до Закону України «Про особисте селянське господарство» (№742-IV, 15.05.03р.) сільський господар, який не є суб'єктом підприємницької діяльності, має право надавати послуги у сфері сільського туризму з використанням майна особистого селянського господарства. Положення даного закону не працюють, що стримує розвиток цієї сфери. Для нормування розвитку сільського зеленого туризму необхідно здійснення державою регуляторної функції, с не на встановлення жорсткої регламентації діяльності власників особистих селянських господарств, які надають послуги в цій сфері, а на створення системи стимулів, заохочень і умов для подальшого розвитку. Подальше зволікання в створенні сприятливого середовища для цієї діяльності або спроби встановити численні вимоги і дозвільні процедури до сільського господаря стане відчутною затримкою розвитку сфери сільського зеленого туризму і спричинить подальше нелегальне надання послуг сільського зеленого туризму [9].

Стратегічною метою розвитку сільського зеленого туризму в Україні є створення конкурентоздатного на внутрішньому і світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби як наших співвітчизників, так і іноземців. А також розширення внутрішнього туризму і постійне зростання в'їзного туризму, забезпечення комплексного розвитку рекреаційних територій і туристичних центрів, з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення. Не можна забувати і про збереження і відновлення природного середовища і історико-культурної спадщини, наповнення державного і місцевого бюджетів.

Список використаних джерел: *1. Киреев А.П. Международная экономика. М.: Международные отношения, 2015. 410 с.; 2. Горішевський П. А. Організація роботи туристичної фірми: туроператорська та турагентська діяльність. Посібник. Івано-Франківськ: ІМЕ, 2002. 392 с.; 3. Гуляев В. Г. Организация туристской деятельности . М: Нолидж, 2006.; 4. Пузакова Е. П. Международный туристский бизнес. М. 2006.; 5. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник. Навч. посіб. К.: Дніпро, 2000. 160 с.; 6. http://www.day.kiev.ua, «Украинское село как объект туризма», ежедневная всеукраинская газета, №100, пятница, 8 июня 2001.; 7. http://www.greentour.com.ua, «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Міжнародна наук.-практ. конференція «Розвиток сільського туризму в Україні», 26-27 жовтня 2007 року.; 8. http://travelblog.kiev.ua, «Туризм и отдых в Украине», 2017; 9. http://www.magazine-*

rest.in.ua, «Сельский зеленый туризм в Украине. Проблемы. Достижения. Перспективы», 19 мая 2016.

УДК 338.483

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ГЕОГРАФІЇ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ

Л. В. Чорна
chornalyubov60@ukr.net
кафедра туризмознавства і краєзнавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

У складних умовах швидкого поширення пандемії коронавірусу та її негативного впливу як на обсяги туристичних потоків, значне зниження доходів, так і на скорочення робочих місць відбувається активний пошук шляхів відновлення туристичної діяльності. На міжнародному рівні та у вітчизняних наукових і професійних колах обговорюються механізми впливу на процеси, що мають місце в туризмі.

Експерти ЮНВТО, досліджуючи можливі шляхи виходу з кризи, наголошують на відновленні спершу запиту на туристичні послуги на внутрішньому ринку, який буде активізуватися швидшими темпами у порівнянні з міжнародним [1, с. 2].

У зв’язку з цим важливо проаналізувати питання пропозиції туристичних послуг на зимовий період на регіональному рівні та розкрити інфраструктурні можливості для організації гірськолижного туризму на передодні відкриття сезону з урахуванням викликів сьогодення.

Вважаємо за необхідне звернутися до досліджень зарубіжних аналітиків з питань кількості лижників і сноубордистів та країн з найбільшою їх чисельністю [2]. Загалом 67 країн світу пропонують туристичні продукти в такому сегменті ринку як гірськолижний туризм. У 2020 р. з-поміж усіх європейських країн Німеччина стала лідером за кількістю лижників: 14 607 000 громадян країни стали споживачами послуг даного виду туризму. У списку лідерів також Франція – 8 574 000 лижників та Італія з 7 266 000 осіб. Україна у цьому рейтингу значним чином відстає від лідерів, проте 1 114 000 туристів стали споживачами послуг гірськолижних курортів вже за зимовий період 2020 року.

У контексті вищезазначеного важливо проаналізувати інфраструктуру гірськолижного туризму в Івано-Франківській області. На думку вчених, гірськолижний туристичний продукт регіону слід розглядати як найбільш розвинений і конкурентоспроможний у порівнянні з іншими продуктами [3, с. 222]. Конкурентні переваги продуктів гірськолижного туризму регіону обумовлені, з одної сторони, функціонуванням високотехнологічного гірськолижного комплексу «Буковель» і, з іншої сторони, широкою пропозицією послуг у даному сегменті ринку невеликими населеними пунктами.

Гірські райони Івано-Франківської області є однією із пріоритетних територій для розвитку гірськолижного туризму. Наявність високих гірських

вершин, а також стійкий сніговий покрив з початку грудня до березня відкриває можливості для побудови та організації трас та витягів, придатних для катання на лижах і сноубордах.

Найбільшою популярністю користуються такі гірськолижні зони області як с. Паляниця, с. Яблуниця, с. Ворохта Яремчанської міської ради, м. Косів, с. Шешори та с. Тюдів Косівського району, смт. Верховина, с. Вишків Долинського району.

Починаючи з 2000 року динамічно розвивається ГК «Буковель», щороку розбудовуючи інфраструктуру в першу чергу для гірськолижного спорту за рахунок збільшення кількості витягів, відкриття нових трас і функціонування лижної школи, а також і для споріднених видів туризму, зокрема вело туризму, дитячого туризму і рекреації. Аналіз статистичних даних показує, що динаміка обслуговування туристичних потоків характеризується висхідною лінією, яка символізує щорічний приріст числа туристів до туристичного комплексу.

Сьогодні курорт являє собою містечко, в якому розгорнуто цілий спектр закладів відпочинку, оздоровлення та для занять спортом [4]:

- 63 гірськолижних траси усіх рівнів складності: зелені, сині, червоні, чорні, на яких одночасно може кататись до 15000 осіб, три траси освітлено і підготовлено до катання у вечірній час. Безперебійність надання послуг на курорті гарантує оснащення всіх трас сніговими гарматами;
- 16 витягів (чотирикрісельних, двокрісельних, трикрісельних, бугель, мультиліфти) з пропускною здатністю 34700 осіб/год;
- лижна школа (в тому числі спеціалізована дитяча);
- пункти прокату спорядження;
- сноупарк, велопарк;
- житлова зона: котеджі та готелі, включаючи Radisson Blue Bukovel, складову міжнародної готельної мережі;
- заклади харчування наявні як при закладах розміщення, так і біля підніжжя та на вершині витягів;
- безкоштовні та платні криті та відкриті паркинги;
- велике озеро та мале озеро ГК «Буковель» з екологічною системою підігріву.

У 2012 році гірськолижний курорт «Буковель» було визнано найбільш швидкозростаючим гірським курортом світу. Курорт розвивається не тільки як осередок гірськолижного туризму, а й як лікувальний і бальнеологічний центр і центр дитячого оздоровлення, осередок масштабних спортивних заходів.

Гірськолижний комплекс «Ворохта» приваблює туристів, перш за все, своєю близькістю до найвищої вершини України – гори Говерли. Курорт розміщений на території Карпатського національного природного парку, на висоті 850 метрів над рівнем моря, вздовж річки Прут. На території обладнано три спуски. Для витягів використовуються: бугельний швидкісний підйомник протяжністю 500 метрів, з середнім рівнем важкості гірськолижньої траси, освітленої для нічного катання, обладнаної сніговими гарматами та ретраками для забезпечення достатнього рівня снігового покриву; витяг мультиліфт

протяжністю 100 метрів на трасі для початківців; канатно-крісельна дорога, протяжністю 200 метрів.

Особливістю курорту «Ворохта» є наявність комплексу трамплінів, де проводиться підготовка українських спортсменів. Штучне покриття дозволяє тренуватися спортсменам протягом усього року. Безумовною складовою процесу надання послуг є організовані пункти прокату лижного спорядження. Заклади розміщення більше представлені приватними садибами, серед готельних комплексів найбільшим є «Авангард», розрахований на 130 місць. Серед додаткових послуг у Ворохті пропонується: катання на санчатах, на кінних санях, снігоходах та квадроциклах.

Гірськолижний курорт «Яблуниця» облаштований на трьох вершинах – г. Микулинка, г. Коза та г. Діл. Структура спусків та підйомників тут представлена 6 трасами середнього рівня складності, 3 легкими трасами (синіми), 5 бугельними підйомниками. Даний курорт більше зорієнтований на початківців або ж туристів без достатнього досвіду. Проте багато туристів обирають «Яблуницю» з метою проживання, а катанню на лижах надають перевагу на курорті «Буковель», який розташований на відстані 13 км. Курорт відзначається бюджетними та доступними цінами на заклади розміщення, у структурі яких переважають приватні садиби. На території курорту розташовані альтанки, мангали, гойдалки, паркінг. Є також численні заклади харчування та прокат гірськолижного спорядження.

Окрім вищезазначених центрів гірськолижного туризму є ще такі осередки в Косівському районі області. За 2 км від центру м. Косів розташований гірськолижний курорт, обладнаний однією трасою протяжністю 1200 метрів, перепад висот становить 250 метрів. Неподалік є ще кілька трас: траса спеціального слалому 500 м та слалому-гіганту 1000 м, оснащені 2 бугельними підйомниками. У м. Косові існують пункти прокату лижного та сноубордиського устаткування.

На території національного природного парку «Гуцульщина» розташовано два невеликих гірськолижних курорти: «Шешори» та «Тюдів». На схилах курорту «Шешори» обладнано три лижні траси (1500, 800 та 700 м) та саночна траса (500 м). Витяг лижників здійснюється за допомогою бугельного підйомника довжиною 850 м. Тут працює кілька пунктів прокату спорядження. Можна скористатися додатковими розвагами: катанням на санях чи санчатах, снігоходах.

На курорті «Тюдів» гірськолижні траси розміщені на схилах гори Сокільська. Серед основних лижних трас: траса для початківців довжиною 400 м; траса середньої складності довжиною 600 м; червона траса довжиною 800 м. Всі спуски забезпечені освітленням. Наразі функціонує лише бугельний підйомник (800 м) та готується до запуску крісельний витяг (1500 м). Схили комплексу, завдяки постійній роботі снігових гармат і ратрака, завжди забезпечені сніговим покривом. Тут є декілька закладів харчування, які пропонують страви української, європейської кухні, а також національні гуцульські страви. Найближчим закладом розміщення до курорту є туристично-

оздоровчий комплекс «Сокільське». Разом з тим, місцеві жителі пропонують послуги розміщення в приватних садибах чи в окремих кімнатах.

Курорт «Верховина» також належить до невеликих гірськолижних центрів. Він розташований на схилі гори Пушкар на висоті 620 метрів над рівнем моря. Тут є лише одна невелика траса, протяжність якої становить 380 метрів і яка не оснащена сніговими гарматами. Вона розрахована переважно на початківців. Тут працює бугельний підйомник. Також до курорту відносять і три траси на горі Западки, що знаходиться в с. Ільці на відстані 8 км від с. Верховини. Підйом тут забезпечують два бугельні підйомники довжиною 850 м кожен. Ширина трас становить 30-40 м, середня крутизна схилу – 26 градусів.

У с. Верховині немає великих баз відпочинку, проте туристам пропонується широкий спектр послуг приватних садиб. Тут працює кілька пунктів прокату спорядження. Серед додаткових послуг: кінні прогулянки на санях або верхи, відпочинок у саунах, тощо.

Третім районом області, де є складові інфраструктури гірськолижного туризму є Долинський район. Тут знаходиться курорт «Вишків», висота якого 930 метрів над рівнем моря. Лижний спуск облаштований на схилах г. Черемшина. На території комплексу відкрито три гірські траси: дві для лижників середнього класу і одна складна – для професіоналів та любителів екстремального спорту. Траси знаходяться на висоті 1000 і 350 метрів. Тут працюють два спеціальних бугельних витяги. У межах курорту знаходиться ряд невеличких готелів та приватних будинків, закладів харчування, функціонує пункт прокату спорядження.

Вищезазначене дає можливість зробити висновки про те, що інфраструктура гірськолижного туризму в області не однорідна, вона представлена як елементами високого рівня конкурентоздатності, так і тими, які забезпечують базовий спектр послуг. Разом з тим, мережа курортів гірськолижного туризму розвинена і забезпечує можливості для реалізації запитів внутрішніх туристів.

***Список використаних джерел**: 1. International tourism faces deepest crisis in history. World Tourism Barometer. 2020. Volume 18. Issue 2. P. 1-22. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/UNWTO_Barom20_02_May.pdf (дата звернення 30. 10. 2020).; 2. Number of people who ski in Europe as of 2020, by country URL: https://www.statista.com/statistics/801008/europe-number-of-people-skiing-by-country (дата звернення 30. 10. 2020).; 3. Мандюк Н. Територіальна та функціональна структура гірськолижного туризму Карпатського регіону України. Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. Ч. 1. С. 221–226.; 4. ГК «Буковель» URL: https://bukovel.com/ (дата звернення 30. 10. 2020).*

УДК 338.488.1

РОЛЬ ТРАНСПОРТУ В ОБСЛУГОВУВАННІ ТУРИСТІВ

О. А. Федій
fediy.alexander@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

С. А. Черкашина
sofiacerkasina46@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Однією з головних складових туристичної індустрії є транспортне обслуговування. Транспорт, як галузь, суттєво змінив технологію просування туристичного продукту. Саме розвиток транспортних засобів, їх технічне вдосконалення, швидкість, комфортабельність, безпека дало можливість розширити географію туризму у глобальних масштабах. Завдяки цьому найвіддаленіші, важкодоступні куточки планети стали доступними в будь-який час для всіх туристів.

Незважаючи на перевагу традиційних видів пересувань у туристичних подорожах в деяких країнах, до прикладу, на гужових (підводах, запряжених кіньми чи буйволами) чи в'ючних (верблюдах, віслюках, слонах), з'являються сучасні і технологічно вдосконалені види доставки туристів. До таких можна віднести космічні подорожі. Всього за всю історію космічного туризму на орбіті Землі побувало 7 комерційних туристів. Першим на навколоземній орбіті 28 квітня 2001 року побував підприємець і мультимільйонер Денніс Тіто на космічному кораблі «Союз ТМ-32». А завдяки амбіційним проектам Ілона Маска компанія «Space X» готова впровадити технології комерційних польотів у найближчій перспективі [2]. А компанія «Virgin Hyperloop» розробляє проект перевезення пасажирів на гіперзвукових вакуумних потягах [3].

Вид туризму за значенням надання послуг визначає і використання видів транспорту. Так, при внутрішньому туризмі під час багатоденних і одноденних подорожей найпопулярнішими є автомобільні, залізничні, водні (річкові, озерні тощо) перевезення. В межах одноденних переміщень туристів (внутрішньоміські, приміські тощо) використовують велосипеди, рікші, човни, гелікоптери, тяглову силу тварин (гужові чи в'ючні види). Головним фактором такого обслуговування є природно-географічні, культурно-історичні особливості регіонів. Для міжнародного туризму при переміщенні на далекі відстані найбільш вигідним є застосування авіаційного та автомобільного (комфортабельні автобуси) транспорту. Це дає можливості туристам реалізувати свої пізнавальні інтереси або бізнес і шоп-тури із значною економією часу.

Перевізники під час транспортного обслуговування поділяються на основних й допоміжних. За етапами робіт, які виконують транспорті компанії можна виділити:

1) трансфер, доставка туристів до основного перевізника в місці відправлення, доставка туристів у готель від термінала аеропорту, вокзалу й аналогічні операції на шляху повернення туристів на батьківщину (автобуси, автомобілі, залізниці);

2) перевезення туристів на далеку відстань до місця призначення (літаки, залізниці, автобуси);

3) перевезення туристів по маршруту, де етап перевезення є невід'ємним і головним елементом тура (автобуси, автомобілі);

4) перевезення на екскурсійних маршрутах (по місту, у тематичних парках тощо) (автобуси, човни, велосипеди) [1].

Вибір транспортного засобу туристом залежить від наступних факторів: швидкість доставки до цілі подорожі, безпека, вартість переїзду, комфортність, можливість перевезення багажу, зупинки, широкого обзору під час поїздки, умови для сну і відпочинку, харчування, наявність несприятливих екологічних впливів. Сучасні транспортні засоби все частіше задовольняють зазначені потреби туристів, але у повній мірі це можливо лише за високої оплати.

Отже, транспортні послуги і туризм є взаємозалежними видами діяльності. Розвиток транспорту стимулює туризм на всіх просторових рівнях; від локального до глобального.

***Список використаних джерел**: 1. Герасименко В. Г., Замкова А. В. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів. Навч. посіб. Харків. 2011. 112 с.; 2. Космічний туризм: 5 неймовірних фактів, які варто знати. Режим доступу: https://lifestyle.24tv.ua/kosmichniy_turizm_5_neymovirnih_faktiv_yaki_varto_znati_n804977; 3. Virgin Hyperloop просертифицирует вакуумные поезда для США. Режим доступу: https://ecotechnica.com.ua/tag/hyperloop.html*

УДК 338.487:379.846

ОСОБЛИВОСТІ АНІМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДІТЕЙ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТСЬКОГО ГОТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ «ORANGE COUNTY ALANYA» (ТУРЕЧЧИНА)

А. А. Шуканова
shukanova0707@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

В. С. Зоненко
vita.zonenko30@gmail.com
кафедра географії та методика її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

При виборі анімаційної програми для туриста-дитини на певний сезон в готелі «Orange county Alanya», аніматори повинні врахувати певні якості та слідувати певні класифікації туристів за особливими ознаками. До прикладу:

Діти від 0-2 років – виділяються розсіяною увагою, реагують на яскраві кольори, знаходяться під наглядом батьків. Для таких дітей необхідні ігрові анімації в спеціальних ігрових кімнатах та на дитячих майданчиках.

Діти 3-8 років – активні, емоційні, цікавляться всім, що їх оточує. Для привернення уваги таких дітей необхідний яскравий акцент. Це можуть бути ігротеки, малюнки, ранні конкурси.

Діти 9-17 років – відрізняються великою активністю, вимогливістю. Коло інтересів таких осіб досить широке. Для таких дітей необхідно проводити конкурси, вікторини, екскурсії, спортивні змагання, дискотеки [1, с. 30].

Таким чином, аніматорами готелю Orange county Alanya розробляється певна програма для кожної категорії дітей. На території багатьох інших курортних комплексів Туреччини можна зустріти базари на колесах, які приїжджають на один день і демонструють східне фольклорне шоу з танцями живота. В Туреччині щонеділі влаштовуються фестивалі «Танці Сходу», всі бажаючі можуть пройти короткострокове навчання мистецтву східного танцю.

Анімаційна діяльність готелю Orange county Alanya має «довгограючий» ефект, тому що починається задовго до заходу в анонсах, афішах і триває в так званих «пост-виходах» інформації (різні інтернет-портали з відгуками про готель).

В свою чергу, учасники анімаційної програми можуть розглядатися як велика фокус-група, на якій представники туристичного підприємства апробують нові види розважальних і спортивних послуг і накопичують інформацію про побажання туристів-дітей.

Ефективність використання рухливих ігор в дитячій анімації готелю «Orange county Alanya» підтверджується зростанням популярності, іміджем і затребуваністю готелю гостинності, в якому анімація займає одне із основних місць.

Бажання грати пов’язане з потребою туриста-дитини постійно рухатися опановувати нову інформацію. Гра є бажаним супутником людини, засобом для набуття спортивної форми, що зумовлено психофізіологічною природою цього виду спорту. Дитячі анімаційні програми в готелі «Orange county Alanya» рекомендують використовувати у виді складових частин багатофункціональної програми аніматора.

Рухливі ігри є засобом комплексного удосконалення таких рухових якостей туриста-дитини, як швидкість, сила, спритність, гнучкість тощо. Метою спортивних рухливих ігор в анімації є не досягнення значних спортивних показників відпочиваючими-дітьми, а скоріше надання послуг активного відпочинку, підбадьорення, спонукання туриста-дитини до активних дій, відновленню сил, розвитку швидкості, витривалості і, головне, працездатності.

Особливе місце в ігровій діяльності займають рухливі ігри. Рухливі ігри входять практично в усі програми анімації. Як правило, туристи – діти – не новачки, і звідки б не прибули на відпочинок, усі вони коли-небудь вже займалися спортивними іграми і мають необхідний досвід поведінки в колективі. Динамічність, заводний характер суперництва дозволяє туристам –

дітям розкутися, виявити здібності та таланти, прояв яких стримується у повсякденному житті.

Аніматори в готелі «Orange county Alanya» в основному пропонують ігри зі швидкісними рухами, стрибками тощо. У зв'язку з тим, що, за твердженням вчених, у наш час фізичні можливості людей зросли в порівняно з їхніми однолітками в минулому, у рухливих іграх бере участь усе більше і більше вікових груп відпочиваючих.

Проведення ігрової діяльності у готелі «Orange county Alanya» для дітей відбувається таким чином:

Час проведення	**Тематика**	**Місце проведення**	**Коротка характеристика**
9:30-10:00	Знайомство з аніматорами	Територія комплексу	Знайомство, формування груп
10:00-11:00	Спортивно-оздоровчі програми	Ігри біля басейну	Ранкова зарядка. Йога. Танцювальна аеробіка
11:20-12:20	Спортивні комплекси біля басейну	Басейн	Аквааеробіка. Водне поло. Конкурс на кращого дитячого плавця.
15:00-16:00 (для дітей)	Культурно-масові заходи	Міні-клуб	Малюнок акварелью. Аплікація. Фігурки із гіпсу
15:00-16:00 (для підлітків)	Культурно-просвітницькі заходи	Міні-клуб	«Колі наших крил», «Малюнки на піску», «Танці на берегу».
16:00-17:00	Культурно-розважальна програма	Відкрита площадка	Театр тіней. Виставка тварин.
17:30-18:30	Розважальна програма	Подіум	Міні-дискотека для дітей.

Отже, аналіз ігрової програми для дітей у готелі «Orange county Alanya» дає змогу зробити висновки, що діяльність дитячих аніматорів відбувається на високому рівні, адже задіяні всі види ігрової діяльності для дітей. Така програма дає змогу розвиватися дитині, залучати її до активної діяльності під час відпочинку та зберегти у пам'яті відгуки про позитивний відпочинок у готелі.

Список використаних джерел: 1. Байлик С. І. Організація анімаційних послуг в туризмі : навч. посібник / С. І. Байлик, О. М. Кравець. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 197 с.; 2. Килимистий С. М. Сутність анімації в туризмі як культурної практики [Електронний ресурс] / С. М. Килимистий. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pkl/2009_25/Kylymystyj_S.M.pdf, вільний. – (дата звернення: 22.10.2020).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Атаман Людмила Василівна	кандидат географічних наук, старший викладач Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Бережна Ірина Олександрівна	магістрантка кафедри менеджменту, економіки і маркетингу Харківської державної зооветеринарної академії
Білоконенко Дар'я Миколаївна	студентка IV курсу природничо-географічного факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
Вішнікіна Любов Петрівна	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Борисова Вікторія Володимирівна	магістрантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Воловик Володимир Миколайович	доктор географічних наук, доцент, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Воровка Володимир Петрович	доктор географічних наук, доцент, завідувач кафедри екології, загальної біології та раціонального природокористування Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
Галушка Ліана Сергіївна	магістрантка кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Глухота Віталій Олександрович	вчитель географії Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату II-III ступенів імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради
Гончар Олександр Олександрович	студент IV курсу природничо-географічного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Гостюк Зоряна Володимирівна	молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу НПП «Гуцульщина»
Давиденко Олександр Олексійович	магістрант кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного

	педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Дворняк Євгенія Сергіївна	магістрантка першого року навчання, факультет географії, туризму та історії Криворізького державного педагогічного університету
Демченко Ростислав Іванович	учень 11 класу Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату ІІ-ІІІ ступенів імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради
Єрмаков Вячеслав Володимирович	кандидат географічний наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Жердієва Ірина Юріївна	кафедра географії та геоекології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
Зоненко Віта Сергіївна	студентка кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Зубенко Сергій Сергійович	студент І курсу ННІ «Інститут геології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Корома Наталія Степанівна	кандидат географічних наук, асистент кафедри країнознавства і туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Корчинська Жанна Михайлівна	старший викладач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування Ужгородського національного університету
Криловець Микола Григорович	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Лазаренко Анастасія Іванівна	студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
Лимарь Тетяна Вікторівна	асистент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Литовченко Анастасія Ігорівна	учениця 9-А класу КЗ «Полтавська ЗОШ № 38 Полтавської міської ради Полтавської області»
Ліганенко Маргарита Геннадіївна	кандидат технічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та рекреації Одеської

	національної академії харчових технологій
Лісковацька Мар'яна Миколаївна	студентка географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Логінова Аліна Олексіївна	аспірантка відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України
Мантуленко Світлана Вікторівна	кандидат педагогічних наук, ст. викладач кафедри географії та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету
Мелконян Альвард Гарегінівна	вчитель географії КЗ «Полтавська ЗОШ № 38 Полтавської міської ради Полтавської області»
Мільчева Надія Сергіївна	магістрантка першого року навчання, Одеська національна академія харчових технологій
Назаренко Тетяна Геннадіївна	доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України
Неділько Любава Сергіївна	учениця 11 класу гімназії № 283, м. Київ
Пацюк Вікторія Сергіївна	кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та економіки Криворізького державного педагогічного університету
Пікалюк Ірина Михайлівна	студентка Криворізького державного педагогічного університету
Погрібняк Максим Юрійович	студент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Постернак Ірина Михайлівна	кандидат технічних наук, доцент кафедри організації будівництва та охорони праці Одеської державної академії будівництва та архітектури
Постернак Сергій Олексійович	кандидат технічних наук, доцент архітектурних конструкцій, реставрації і реконструкції будівель, споруд та їх комплексів Приватне підприємство «Композит» м. Одеса
Риндюк Олександр Сергійович	магістрант кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Романова Олександра Юріївна	студентка географічного факультету Київського національного університету

	імені Тараса Шевченка
Сарнавський Сергій Петрович	асистент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Сафронов Олександр Станіславович	магістрант кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Смирнова Віра Геннадіївна	кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Сюткін Сергій Іванович	кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Урбанська Діана Станіславівна	студентка кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Федій Олександр Анатолійович	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Хоменко Наталія Сергіївна	студентка кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Хмелевський Дмитро Олександрович	студент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Худавердієва Вікторія Анатоліївна	кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки і маркетингу Харківської державної зооветеринарної академії
Черкашина Софія Андріївна	студентка кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Чорна Любов Василівна	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри туризмознавства і краєзнавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Чумаченко Євгеній Вячеславович	магістрант кафедри організації будівництва та охорони праці Одеської державної академії

	будівництва та архітектури
Шевчук Сергій Миколайович	доктор географічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Шиліна Наталія Володимирівна	кандидат педагогічних наук, вчитель-методист гімназії № 283, м. Київ
Шуканова Анжела Анатоліївна	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка доцент кафедри географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Шустова Вікторія Сергіївна	магістрантка кафедри географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Яценко Борис Павлович	доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства і туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Яцентюк Юрій Васильович	доктор географічних наук, доцент, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського